

సంధివిజేతము	0	2
ప్రీతిప్రదర్శనవాచాగ్రంథము	1	0
ఆంధ్ర హిందీ పదజాబితా, గద్యపద్యాత్మకము	1	4
ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాన్నియముకతియములు (నిఘంటురచనావిధి)	0	4

కొత్తగా వెలువడిన గ్రంథములు.

మహాభారతపండితయము, ప్రాథమ్యకరణవ్యాఖ్య, ఆ ప్లూరివారిడి	2	8
పద్యకథాలహరి For Comprehension Test అనువాదము	0	12
ఉదయనచరితము, శ్రీ కాశ్మీ గారి కథానిర్ణయమునండి పాఠశాలకొఱము సంస్కృతహిందీనది. వచనము అనువాదము	0	12
దేవనగరి కైలాశీ (ఆంధ్ర భక్తరత్నము) డి. శే. శ్రీ ప్రసాదయ్య, శేషగిరికాశ్మీ గారిది, 2 భాగములు	3	0
అర్జునునివారతత్వము, వీరజే.	0	8

చరిత్రరచన, ప్రథమభాగము, శ్రీ శేలయ్య వేంకటరమణయ్య గారి చారిత్రకవ్యాసములు.	2	0
--	---	---

ఆకాశ్మీయ చరిత్రము, కర్త: వే. వేం. కాశ్మీ (M. A.)	2	0
శ్రీకృష్ణరాయవిజయము, కర్త: వే. వేం. కాశ్మీ (M. A.)	0	8
వేదము వేంకటరాయకాష్టకము, కర్త: వే. వేం. కాశ్మీ (M. A.)	2	0

A HAND-BOOK OF CLASSICAL SANSKRIT LITERATURE for college students. (Sri U. Venkatakrishna M. A.) With Questions. 2 0

భగవద్గీత - భగవాన్ ప్రభుగణపాక్షల 'గీతారత్నమాలిక'తో, శ్రీ గుర్రము వేంకటరాయయ్యగారి 'సీగమాలికా' వివర	1	2
జానకీదాదీకములతోను ముద్రితము.	1	2

విజయశక్తిచరిత్రము, శృంగారకౌవ్యము.

కవి - పురాణం పిచ్చయ్యకాశ్మీ గారు.	2	0
కళాభాషావిజయము, శృంగారము - నవల.	2	0
చెన్నపట్టణములో, నవల - శేమారి శ్రీనివాసరావుగారిది	2	0

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

‘మ హా జా హ్ని య’

‘శా ప్ర ప ఛా జ్ఞ’

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి.

ప్రకాశకుడు :

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి,

4, మల్లాశ్వరవీధి, జి. టి. మదరాసు.

సర్వసాధ్యము నుడికలితము

PRINTERS

Forms 1 to 18 and Appendix

INDIA PRINTING WORKS, MYLAPORE, MADRAS.

Preface and Title Page

PEERLESS PRESS, 13, THAMBU CHETTY ST., MADRAS.

శ్రీ

అస్మద్భూతామహాలయ, బ్రహ్మశ్రీ వేదము పేంకట
 గాయ శాస్త్రులుగారు బహుకాలము క్రిందట రచించిన
 యీ సూక్ష్మధర్మితోపదేశ చంపుపు ముద్రణచరిత్రము
 నామూలము శ్రీ గునుపాటి దేవనాదిరెడ్డిగారు తమ
 'విన్నపమున' వాక్రూచ్చి యున్నారు. మఱి
 యాతయుఁ జేసకొనుట చర్విత చర్వణము.

దేవతా గ్రంథము ముద్రితమగు యిట్లు వెలయు
 టకు సాహాయ్య మొనరించిన భాషా రాధనప్రవృత్తుల కింద
 టకు నా కృతజ్ఞతను సవికయముగఁ చెలుపుకొను
 చున్నాఁడను. మహాసేయులగు వాఁలెల్లరు ని ప్రకారము
 'వాళ్లే సేవచే నిరంతరము వెలుఁగొందుదురు.

మా తాతగారి వెనుకటి గ్రంథముల నాంధ్రలోక
 మాదరించినది. అట్లే యీ క్రొత్తకృతిని సయిత
 మాదరింప. సభిలషించెదను.

చెన్నపురి,
 ౧౯౧౩-౧౪-౧౯౩౩. }

వేదము పేంకటరాయణ.

విన్నపము

కళాప్రపూర్ణ శ్రీమద్వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు
 “శ్రితోపదేశ సంపుట” అను పేరు పొందోపదేశమునకు ఆంధ్రాను
 వాదము నందించి స్త్రీశేషులయిరి. గానిని వారు కలించు చుండగా
 వారి పాదములకు న శుశ్రూషించుచున్న యాయుస్కుంతులను ఓరుగంటి
 వేంకటేశ్వరులు గానింగూర్చి వేసి, సమకాలమున నే రచింపుచు, నద్య
 మానమును అను అనుక్తి హ్యునానుశీల న్యాయసహాయ్యవర్ణన
 ములు గొప్ప గ్రంథములు- బహుధను కావలసినవి. ముద్రణమును
 అక్షేపించుచుండగా వారి పొత్తున నే చిలుకుకొంతమునకు ముద్ర
 లును ఎప్పు డెట్లగు సంపాదించునో అని అలస్యము ఓర్వకయు, తన
 భక్తిశ్రద్ధలను సమీక్షించున నేవ గోరయు, “కర్తా కామయతా” న్యాయ
 మున ధనమునకు దాతల నన్వేషింపగా కోవూరుతాలూకా కాళయ
 కాగోలు గ్రామవాస్తవ్యులు, శ్రీ తిక్కవరపు వేంకటరామకెడ్డి
 గారి తోబుట్టువు, శ్రీ జక్కా బలరామకెడ్డిగారి భర్తృపత్ని

. శ్రీమతి సౌభాగ్యవతి వేంకటశేషమ్మగారు,

విద్యాగ్రహణ పాఠశాలలు నూలురూప్యములను, వంగవోలు
 వాస్తవ్యులు శ్రీమతి సౌభాగ్యవతి చివుసలూలంకానము మీనా
 క్షమ్మగారు తమ యనుంగు గూతుర పుణ్యశేషురాలు

. శ్రీ.తూములూరు త్రిపురసుందరమ్మగారి

భాషకముగా ఆ పేరును ఈ గ్రంథప్రస్తావనయందు నుఖటిలమును
 నేయును నూలురూప్యములను విరాళ మొసంగిరి. ఆ పైకముం
 గొని యాయోరుగంటి చిరంజీవి గురువులకు శ్రీ శాస్త్రిగారికి సమ
 పించి ఏతస్మద్రణమును తోదంగుడని గారిని ప్రార్థించెను. కాని
 వేలు ముద్రణవ్యాపకముచే అపని అంతరితము కాఁగా అందొక

యక్షులకు అప్పుటికి ఆ గ్రామమును వ్యయము నేసికొనుటకు ఆతనిని, తల్లిదండ్రులను ఒకచుట్టించి, ఆ గ్రామము క్షమియింపజేసి దానినిగ్రామము, ఇతరగ్రామములను వారలనుగ్రామముతో ఆ హితోపదేశచుట్టు ముద్రణమున నెకపేరుగని నెక పేర్చిరి. అంతలో శ్రీ వారు పరమపరిచిరి. గ్రామము పరమము క్షమియింపజేసి ముద్రణముచేసి సిద్ధముగ నుండుటయు, అందులకు గ్రామము క్షమియింపజేసి ముద్రణముచేసి శ్రీ శాస్త్రుల వారికి చెప్పియుండుటయు, మఱి గ్రామము క్షమము అనిర్వాచ్యముగ నుండుటయు క్షమియింపజేసి యా సాధ్యమగుటయు, వారి నియమములను క్షమియింపజేసి యా యోగమున క్షమియింపజేసి, ఇట్టి ముద్రణముచేసి ఆ సాధ్యమగుటయు యాంధ్రవాద్దేవికేమి అశాస్త్రమున క్షమియింపజేసి గలుగజేయునా?

నేను నాకు ఆ పురుషులు, శాస్త్రులవారికి దక్షిణమునకు ప్రముఖులగు నొకటి సాయముగూర్చుకొని కెడ్డిదొరలను బెక్కండ్రను ఇంకను కెల్లారునందలియు, గ్రామాంతరములందలియు, మదరాసునందలియు నాధ్యక్షులం బలువుర నాశ్రయించి శ్రీ శాస్త్రులవారు జీవిత చరమ దశలో లోకులను పడేయున్న యప్పుడు, బహుసహస్ర పరిమితమును, తీర్చిదిత్తి ఒక్కరిని కూర్చి అట్లే ఆ యప్పులనెల్ల తీర్చి అప్పటికి శ్రీ శాస్త్రులవారికి చిత్తశాంతిగూర్చి నేవించుకొన్నవాడను, ఆ నిధి లోని పరిష్కారముచేసి శ్రీ శాస్త్రులవారి కుటుంబమునకు మఱి తీసు నుపాయములేని అక్కలను ఇచ్చించుకగా తీర్చుచున్నవాడను. ఈ గ్రామగ్రామితోపదేశచుట్టు ముద్రణమును శ్రీ శాస్త్రులవారు లోకులకు పడేసి గొప్పయప్పుగా పడిగణించి దానిని నైరము వారికై అపాకరింపఁ దలంపుకొన్నవాడనై ఏతన్ను దక్షమును ఇన్నాళ్లను ముగింపఁ

గంటిని, కొప్పును ఇది పూర్వోక్తలగు శ్రీ జక్కా వేంకటేశ్వరస్వామిగారు తనకోసమును శ్రీ చివులల మీనాక్షస్వామిగారు తన క్రియపుత్రుల కామణి, శ్రీ తూములూరు త్రిపురసుందరస్వామిగారికోసమును ఆభల పించిన నుక్కలమును వారు తొలుత సంకల్పించుకొన్న భంగినే వారికి సమకూర్చునుగాక!

హితోపదేశచంపువు అనుపేరుననే శ్రీ శాస్త్రిలవారు స్వయముగా అగపడుచున్నారు. మఱి యీ క్రొత్తగ్రంథమున ఏమేమి యెదురు సూడరాదు? సంస్కృత పంచతంత్రఖ్యాతి దేశాంతర ఖండాంతరములకు యుగాంతరములందే వ్యాపించెనని ప్రసిద్ధి. దానికి “ఈ సమకథలును” సాటిగాదందురు. అట్టి పంచతంత్రమునకు మెఱుంగు నెట్టగా అది హితోపదేశమై ప్రకాశించినది. కథాఫలమున నీతిని లోకవ్యవహారమును ఉత్తమ భాషాజ్ఞానులకు శిశువులకు అలవడుచుటకు హితోపదేశమునకు సాటి హితోపదేశమే. చిన్నయసూరిగారి నీతిచంద్రిక మింతలాభ మిత్రభేదమాత్రాత్మకము ప్రాయశముగ నీ హిందోపదేశ ప్రకృతియగు. అది హితోపదేశమున కొంతయే యగుట సంతయును ఆంగ్ర విద్యాధి లోకమునకు అందిచ్చుకోరికతో మునుపు కేవల గద్యరూపమున దానిని శ్రీ శాస్త్రిలవారు అనువదించియు, ఆ కైలియందలి యపరితోషము చేతనూ మూలమును “చంపువు”గానున్న దానిని అట్లే అనువదించు కోరికచేరనూ, గద్యముకథాభాగమై నీతిశ్లోక సుమములం గ్రుచ్చినదారము మాత్రమే యగు హితోపదేశమునకు అనువాదమునను అట్లే దారము పువ్వులు సరము అను మర్యాదన పాటించుతలంపుచేతనో, మఱి యే యసాధారణ కారణముచేతనో ఆంగ్రమునం గ్రొత్తయగు నీ చంపూ ప్రక్రియను అనుగ్రహించినారు. ప్రాథవ్యాశ్రియను, ప్రాథతర కావ్యములను, ప్రాథ తమ నాటకములను పరిణామిస్తులను అనుభవించి, పెక్కింటిని

కొన్ని కట్టక కనుక శిశువులను “హితోపదేశము”ను నేయుటకు సంత
 బా! అయినను ఆ న్యాయము. ఎట్లగుచుండలీ పద్మద్వాపియ్యను,
 కనుకను “అక్షయము” అయినట్టిది ఈ సంప్రదించు యుష్మద్వాపి-
 కును “అక్షయము” మునునది. పద్మమును అక్షయము కలిమికొనుచు
 కట్టక — అక్షయము పద్మము వెనుకను గదా!

మనస్సునకిది కన్పించునట్లు తొలపబడుచును హితోపదేశమును
 పరమముగా ప్రకటించును. కష్టమునందు ఉండదు. అట్లే అంద్ర
 కన్పించును. అంద్ర ప్రపంచమునందును అంద్రకన్పించునట్లును
 ఈ హితోపదేశ సంప్రదించు నేర్పురుగాక! అంద్రపాతకాలలో ఇది
 కన్పించును. అందుచేయుచుగాక! అంద్రకన్పించునట్లును ఈ “హితో
 పదేశమును” కైకొని శిశువులచేత సూక్ష్మముగా పడుచున్న యవస్థ
 కన్పించును. అందుచేయుచు గాక! ఇది అశలన.

అంద్రహితోపదేశ సంప్రదించు సర్వమును శ్రీ శాస్త్రులవారిదే
 అయినను ప్రస్తావించుచును గ్రంథగర్భమునందును ఒక కొన్ని స్థాన
 ములను చిన్నయనుకొనియు, తిక్కనగారియు, అనువాదములు అభిం
 కరగా వానియందుల రమ పక్షపాతమును, గాదనమును చిత్తమునకు
 దెచ్చుచు, కన్నయపద్మమునను తిక్కనగారు మెలుగు పూసిన రీతిగా
 వానినే రమ గ్రంథమునందు వ్రాచుచుచుచి నక్షత్రాంశముచే జ్ఞాపకము
 చేసినారు. ఈ ముద్రానున నేను వానిని అట్లే నిర్వాహముచేసి
 నాచును.

విశ్వప్రపంచమును ప్రాప్తించు పరిశోధించి శ్రీ శాస్త్రులవారి
 యందుల భక్తిని ఒకటింటి నేపలో నామి వోళ్ళునైన అంద్రాంగి విశా
 కద మ.రా.చా.శ్రీ గజ్జము వేంకటసుబ్బరామయ్య బి. ఏ. ఆనర్పు
 గారికి కృతజ్ఞతతో మదనము లిచ్చించుచున్నాను.

కొత్తూరు }
 10.5-1932. }

గునుపాటి యేనాదిరెడ్డి

శ్రీ

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

ప్ర స్తా వి క

క. శ్రీకాంతుని కృప పెంపున
 నీకబ్బము నేర్పుఁగాత హిత మెల్లరకున్,
 శ్రీకంఠ కటాక్షంబున
 నాకాంక్షితసిద్ధి నొంది యలరుత సుజనుల్. ౧

క. సిరియన్న వంక యెవ్వని
 శిరమున మిన్నేటినురువుఁజీలికయో నా
 నిరవొందు వానికృపచే
 బొరయుత నజ్జనులు సాధ్యమున సంసిద్ధిన్. ౨

క. తివుటన్ హితోపదేశము
 నవధారణ నేయువారి కమలోక్తులఁ బా
 టవ వైచిత్ర్యంబులు నీ
 తి విద్యలో నిరుపమంపుఁ దేజును గలుగున్. ౩

*ఆ. జరయు మృతియు లేని జనునట్లు ప్రాజ్ఞుండు
 ధనము విద్యఁ గూర్చు ధలఁప వలయు;

ధర్మ మాచరింపఁ దగు మృత్యుచేఁ దల
పట్టి యీడ్వఁబడినవాఁడు వోలె.

౪

ఆ. మ్రుచ్చుచేతఁ బడదు, మూల్యంబు లేనినీ,
ఇడినకొలఁదిఁ దఱుగఁ కెచ్చుచుండు ;
దానఁజేసి యెల్ల ధనములయందును
విద్యఁ బోలుధనము వేఱు లేదు.

౫

తే. సీచగయు విద్య దుర్ధరు నృపతిఁ జేర్పు
నరునిఁ గొనితెచ్చి, కడలిని నదియుఁబోలె ;
అందుమీఁదట వాని కాయధిపు పలన
ఫలము సేకూరెడిని భాగ్యవశము గాఁగ.

౬

*తే. విద్యయొనఁగును వినయంబు, వినయమునను
బడయుఁ బాత్రతఁ, పాత్రతవలన ధనము,
ధనమువలనను ధర్మంబు, దానివలన
నైహికాముష్మిక సుఖంబు లందు నరుండు.

౭

ఆ. శస్త్ర మొక్కవిద్య, శాస్త్రంబు నొకవిద్య,
నేర్పుకొఱకు రెండు నెగడు చుండు ;
అందు శస్త్రవిద్య హాస్య మా ముదిమిని,
సతము గౌరవంబు శాస్త్ర మెనయు.

౮

ఆ. గుణము లన్ని మెండుకొనుఁ బండితునియందు,
మూరునందు దోషములె వసించు ;
గాన వేలకొలఁదు లైన మూఱులకన్న
నొక్కపండితుండె యెక్కు డెందు.

౯

*క. నవభాజనమున లగ్నం

బవు సంస్కారంబు వొలియ, దటుగావున మా
ణఫలకుఁ గథాచ్చలంబునఁ
జవి యుట్టఁగ నీతివచనసరణిఁ దెలిపెదన్. ౧౦

తే. మి త్త్రీ సంప్రాప్తియును, మఱి మిత్రభిదయు,

విగ్రహమ్మును, సంధి, నా, విశదఫణితిఁ,
బంచతంత్రంబునుండి, యాపగిది నొండు

కబ్బములనుండి తెచ్చి యీకథలు గూర్తు. ౧౧

గంగాతీరమునఁ బాటలీపుత్ర మనుషేర పట్టణ
మొకటి కలదు. అందు నర్వస్వామిగుణోపేతుఁడు నుద
ర్భనుఁ డను రాజు ఏలుచుండెను. ఆయన యొకనాఁడు
ఈక్రింది రెండుశ్లోకములను ఎవ్వరో పఠింపఁగా వినెను:-

*క. పలుసందియములఁ దొలఁచును,

వెలయించు నగోచరార్థ విజ్ఞానము లో

కుల కక్షిశాస్త్ర మయ్యది

యలవడ దెవ్వనికి వాఁడె యంధుఁడుజగతిన్. ౧౨

*క. పరువంబు, కలిమి, దొరతన,

మరయమి, యనునట్టి వీనియం దొకఁడొకఁడే

పొరయించు ననర్థము నాఁ;

బరగినచో నాల్గు జెప్పవలయునె చెపుమా. ౧౩

ఈనూ క్తములను విన్నవాఁడై యారాజు తనకుమా

ఆంధ్రపాఠోపదేశ చంపువు

రులు శాస్త్రము చదువక నిత్యము తప్పదారిని వర్తించు
చున్నందులకు వనటఁ జెంది యిట్లు తలపోసెను:—

ఆ. పండితుండు ధార్మికుండుఁ గానిసుతుండు

పుట్టి యున్న మాత్ర పోణి యేమి ?

అవిటికన్న సౌఖ్య మబ్బంగనిచ్చునే

వీడఁ గుడిపి యేడ్పు వెట్టఁగాని.

౧౪

ఆ. పుట్టనతఁడు, మృతుఁడు, మొప్పె, యన్నపురలో

నాద్యసుతులె నాణె మంత్యకన్న ;

మృతుఁ డజాతకుఁడు వెతఁ గూర్తు రొకమాతె,

నతము మొప్పెకొడుకు వెతలఁ గుడుపు.

౧౫

ఆ. వాఁడె పుట్టుగన్న వాఁడు ను, మైవ్వని

పుట్టువలనఁ గులము పొందు ఘనత ;

బండిగల్లు వోలె బ్రమయు సంస్కృతిలోనఁ

గిట్టినాతఁ డెవఁడు పుట్టకుండు ?

౧౬

తే. గుణిగణంబును లెక్కింపఁ గణగినంత

వడివడిగ వేసికై బలవంబు వడిదొ,

వానిచేఁ దల్లి దాఁ బుత్రవతియయ్యేని,

గొడ్డురా లింక నెవతొ వాక్రువ్వ మిత్ర !

౧౭

మఱియు,—

ఆ. ధనముఁ గూర్పు, నీయఁ, దపసింపఁ, జదువంగ,

విక్రమింప, నెవఁడు వేగవడఁజొ,

ప్రస్తావిక

వాడు తల్లి కడుపు వ్రయ్యంగఁ బుట్టిన
గడ్డయగునుగాని బిడ్డ గాడు.

౧౮

మఱియు,—

క. గుణి యొకఁడె చాలుఁ బుత్తుఁడు,
గుణహీనులు సుతులు వేలకొలదియు నేలా?
అణచుం దిమిరము నొకశశి,
గణనాతీతంబు చిక్కగఁమి యేమిటికిఁ.

౧౯

ఆ. పూని యెచటనేని పుణ్యతీర్థమునందు
నరిదితపము లెవఁడు జరపినాఁడొ,
వాని కబ్బు సుతుఁడు వశ్యుండు, ధనికుండు,
ధర్మతత్పరుండు, తత్త్వవిదుఁడు.

౨౦

ఇట్లునుం జెప్పదురు:—

క. నిచ్చలుఁ గలిమి, యరోగత,
నెచ్చెలి, ప్రియమాడుజాయ, నిరతంబును దా
మెచ్చ నడచు పుత్తుఁడు, ధన
మిచ్చునెఱుక - యాఱు - సుఖము లీలోకమునఁ.

మఱియు,—

ఆ. గాదె నించుతూముగాం ద్రగు కొడుకులు
పలువు రున్ని యొక్కభాగ్య మగునె?
తండ్రిపేరు విశ్రుతంబు నేసెడువాడు
కులముఁ బ్రోచుకొడు కొఁకొండె చాలు.

౨౧

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

ఆ. అప్పు నేయుతండ్రి, యన్యగామిని తల్లి,
యందములకు నిక్క ధైర్యయాలు,
చదువు లేక తిరుగు జ్ఞజిరకొడుకును,-
వీరికన్న చిచ్చులు వేఱు లేరు. ౨౩

ఆ. కజవస్త్వీవిద్య, యజుగని బోనంబు,
ముదుకపతికి వయసు మురువు లాఁడి,
పేద కొలగమునఁ బాదం బిడుటయును;
వినము గాని, వినము వినము గాదు. ౨౪

క. ఎట్టిమహితునికీ బుట్టిన,
నెట్టన నిర్గుణుఁడు బూజనీయుం డగునే ?
ఎట్టినువంశము ధైర్యము
వట్టి ధనువు గుణము లేక వ్యర్థంబె కదా. ౨౫

క. చాలగఁ గడపితి విమ్ముగ
బాలక, శేల్ వగళు లేమి పరియింపకయే;
కూలెద వకటా! పిజ్జల
యోలగమున, గ్రుడ్డిపనర ముబ్బలిఁ బోలెన్! ౨౬

ఈస్థితిలో ఈనావుత్తులను నే నెట్లు గుణవంతులం
జేయఁగలను ?

ఆ. తిండి, నిద్ర, భయము, తియ్యవిల్తుని కేళి
నమము నరులకును, బసరములకును ;

ప్రస్తావిక

అందుఁ బాడి నరుల కధికమ్ము, గావునఁ
బాడిలేని నరుఁడు పశునముండు.

౨౭

క. ఒకటియును లేదు ధర్మా

ర్థ కామ మోక్షంబులం దెతని కాతనిపు

ట్టుక మేకమెడను గలచను

ప్రకారమునఁ బుడమియందు వ్యర్థంబకదా.

౨౮

ఈక్రింది యట్లు చెప్పవారునుం గలరు:—

ఆ. ఆయు వనఁగఁ, గర్మ మనఁగఁ, విత్తంబు నా,

విద్య నాఁగఁ, జచ్చువిధము నాఁగఁ,

విధి నొసలు నువ్రాసె, నీని చేనింటిని

గడుపులోన నున్న కాలమందె.

౨౯

మఱియు,—

క. తప్పక కలిగెడుభావము

అప్పప్ప, తప్ప వేమహాత్ముల కైనక,

కప్పు మెడవాని దినమొల

యప్ప ద్వారమును నహిశయనము గుఱులుగాక. 30

మఱియు,—

క. కానిది కానే కా దని

కా నున్నది కాకపోదు గద యనియును, నీ

జానము చింతావిషమును

దా నున్నాల్గించుమందు, త్రావుడు దీనిక.

30

అంధ్రహితోపదేశ చంపులు

ఇది పనిచేయ నమర్థులు గాని సోమరులమాట.

కావున,—

క. దైవమునే తలపోయుచు

దా వర్జింపంగఁ జనదు తనజతనములక,

నూవులను గాన్ల నాడక

యేవగ నబ్బెడును నూనె యిసుమం తేనిక. 32

మఱియు,—

చ. జతనము నేయునప్పురుష

న త్తము లక్ష్మి యనుగ్రహించెడుక;

‘జతనము మాను, దైవమె యొ

నంగును జుమ్మని మూర్ఖుడొడెడుక;

జతనము శక్తికిం దగిన

చాడ్చునఁ జేయుము; త్రోయుదైవముక;

జతన మొనర్చినక సిరి నొ

సంగనిచో దొనఁ గేమిచెప్పుమా. 33

మఱియు,—

ఆ. సిద్ధి బండి కెప్పుడుఁ జెటి యొక్కకల్లుగా

దైవపౌరుషములు దనరుచుండు,

కండ్లు రెండు దొరలఁ గాని సాగదు బండి

కానఁ బౌరుషంబుఁ బూనవలయు. 34

క. మునుపుట్టువునం జేసిన

పని దైవం బని వచింతు పరమ మునీంద్రుల్,

ప్రస్తావిక

విను, పురుషకార మనఁగను

దనయిప్పటి జితన, రెండుఁ దాఁకిన ఫలమా. 31

ఆ. ఇచ్చమై కులాలుఁ డేమేమొ రూపుల
మంటినే రచించు మాడ్కి మీఱఁ,
దనరచించినట్టి పనినె తా నిపు డొందు
ననుభవముగఁ బురుషుఁ డొనరిచిఱాను. 32

ఇదియునుంగాక, —

క. కనులకుఁ దోచుచుఁ బెన్నిధి
తనమ్రొలనె యున్నఁ గాకతాళీయముగాఁ,
దనచేతితోడఁ దానే
కొనవలయుంగాక విధియె కొని యిడదు కయిన్. 33

ఈ. కోరికలచేత నే మగు
వారని యత్నంబు వలయు వరసిదులకున్,
కూరుకుసింగము నోరన్
గూరుకొనపు తమకుఁ దామె కోరి మృగంబుల్. 34

అట్లే, —

ఆ. తల్లి, తండ్రి కోరి, దండించి నేర్పంగ
బాలకుండు గుణముఁ బడయుఁగాని
కడుపునుండి జాఱిపడిన మాత్రాననే
పండితుండు గాఁడు బాలకుండు. 35

అ. నినుఁగునకును విద్య నేర్పింప కుండినఁ
దల్లి శత్రు వగును, దండ్రీ వైరి ;
అంచనమితియందుఁ గ్రించుఁ గొక్కెరవోలె
వాఁడు బుధులనభను వాసి డిందు. ౪౦

ఆ. మాపు, జివ్వనంబు, నేపు మీఱుచు నున్నఁ,
గులము నున్నతముగఁ గొరలుచున్న,
విద్య లేనివాడు విలసిల్లి నేరఁడు
తాపి లేనిబంధుజీవము వలె. ౪౧

మఱియు,—

ఆ. చదువ లేదు గ్రంథనయదాయములయందు,
చదువలేదు గురుల నమ్మఱిమున,
వాఁడు నడసునందు భాసిల్లి నేరఁడు
జారగర్భ యైన నారివోలె. ౪౨

ఆ. నడసునందు వస్త్రసంవేష్టితుం డయి
యెంబనయుఁ గరింబు డంబు మీఱు,
అంత దాఁక మూర్ఖుఁ డలరారు నెందాఁక
నోరు దెఱచి మాట నుడువకుండు. ౪౩

ఇట్లుతలపోసి రాజు పండితుల రావించి సభగావించెను.
రాజు పలికెను :—“ఓపండితులారా, నావచనమును అవ
ధరింపుండు ; నాకుమారులు శాస్త్రజ్ఞానములేక నిత్యము
తప్పుదారిం బ్రవర్తిల్లుచున్నారు. వారి కిప్పుడు నీతి

శాస్త్రోపదేశముచేత రెండవజన్మము చేయించువిద్వాంసుఁ
డెవఁడని కలఁడా? ఏలయన—

ఆ. గరుడపచ్చ వోలెఁ గాంతు ల్లువాళించుఁ
గాంచనంబుఁ గూడి గాజుపెంకు,
లల్లె సాధుజనులయఁడఁ జేరెన యేసి
మూర్ఖుడును బ్రబోధమును భజించు. ౪౪

పెద్ద లిట్లు చెప్పియున్నారు:—

ఆ. హీనజనులఁ గూడ హీనంబె యగుబుద్ధి
నములతోడఁ గూడ నమమె యగును ;
ఉత్తములను గూడ నుత్తమంబేయగుఁ
గాన నుత్తములనె కలయు బాల.——” ౪౫

అంతట విష్ణుశర్మ యను మహాపండితుఁడు సకల
సీతిశాస్త్రతత్వజ్ఞుఁడు బృహస్పతియుంబోలె నిట్లు వాక్ర
చ్చెను—“దేవా, నీకుమారులు మహాకుల ప్రసూతులు,
కావున వీరికి నేను నీతి నేర్పఁగలను. ఏల యన,—

ఆ. వచ్చువానికేని వచ్చును జెప్పిన,
రానివానికైన రానె రాదు ;
విసుగు లేక వేయి విధముల నేర్చినఁ
జిలుక వోలెఁ గొంగ పలుకఁ గలదె? ౪౬

మఱి యొకటి,—

క. ఏకరణిక్ జనియింపుదు

రీకులమునయందు గుణవిహీనులు వుత్క్రీల్ ?

ఏకరణి మానికంబుల

యాకరమున గాజుపెంకు లంకూరించుక్ ? ర౮

అందువలన నేను ఆటనెలలలోపల నీకుమారులను
నీతిశాస్త్ర పాఠశాలం గావించెద. రాజు ఆమాటను విని
విసయమాతో వెండియు నిట్లనియె:—

“క. సుమనస్సంగముఁ బొందిన

క్రిమియును వసియించు స్వవకిరీటంబుపయిక్

సమనఃస్వగ రాతునియ బుద్ధు

లమరించిర యేని వేలుపై పూజ గొనుక్. ర౯

మఱియు,—

ఆ. గుణులయందు నెప్పుడుగుణములు గుణములౌ

దోషులందు నవియె దోషములగు ;

తియ్యనదులఁ గూడి తియ్యన యౌ నీరు

కడలిఁ జేరి యదియె యౌర మగును. ర౧

కావున, యీనాకుమారులకు నీతిశాస్త్రము నేర్పు భార
ము మీఁది.” ఇట్లు వచించి రాజు విష్ణుశర్మకు సత్కాశ
పూర్వకముగా కుమారుల నప్పగించెను.

మిత్రలాభము

అనంతరమువిష్ణుశర్మ ఆ రాజపుత్రులను మేడమీఁద
సుఖముగా కూర్చుండఁబెట్టుకొని వారితో ప్రస్తావక్రమ
మున నిట్లువచించెను. — “కుమారులారా, వినుడు:—

తే. విద్య యతిగుప్తవిత్తంబు, వృత్తికారి,
దొడ్డకన్న, విదేశబంధువు, నరునకు,
సభనువశపర్చు, దఱుఁగని సంబళంబు,
అధికరూపంబు; విద్య లేనతఁడు పశువు. ౧

ఆ. జహ్నుకన్య లేని జనపదం బదియేల ?
చదువు లేని వంగసం బ దేల ?
కాన్పు లేనియట్టి కలకంఠియును నేల ?
అకృతదక్షిణంబు యజ్ఞమేల ? ౨

ఆ. కావ్యశాస్త్రములను గలవినోదములచేఁ
గాల మరుగు బుధనికాయమునకు,
ముక్తిదూలకుఁ బ్రాద్దుముగియుఁ గయ్యములందు
నిద్రయందు వ్యసననిచయమందు. ౩

కావున మీకు వినోదార్థము కాకకూర్తాదులవిచిత్ర కథను వక్కాణించెదను.” అంతట రాజపుత్రులు “ఆ కథనుచెప్పు”మని అడిగిరి. విష్ణుశర్మ వచించెను. “వినుండు మీరు, ఇప్పుడు మిత్రలాభము నారంభించెదను. అందు ఇది మొదలిశ్లోకము :—

తే. సాధనము లేక విత్త మ న్నాడ లేక
మైత్రీచే బద్ధు లగు బుద్ధిమంతు లెలమి
ఆత్మకార్యంబులను వేగ మధిగమింతు
కాక కూర్మ హరిణ మూషకముల కరణి.” ౪

“అది యెట్లని రాజపుత్రులడిగిరి. విష్ణుశర్మ చెప్ప సాగెను.—

“గోదావరియొడ్డున గొప్పబూరుగుఁజెట్టు కలదు. అందు నానాదిగ్దేశములనుండియువచ్చి పక్షులు రాత్రి నివసించును. అట్లుండ నొకనాఁడు తెల్లవాఁగ నే చంద్రుఁడు క్రుంక నుండఁగా లఘుపతనక మనువేరి కాకియొకటి వేట కాని నొకనిని అపరయమదేవుఁడో యన ఆచెట్టు కడకు వచ్చుచుండఁ గాంచెను. కాంచి యిట్లు తలపోసెను :— ‘నేఁడు తెల్లవాఁగ నే పాడుదర్శన మయివది. ఇది యేమి కీడు సూచించునో యెఱుఁగను.’ ఇట్లు తలపోసి చింతిల్లుచు వానివెంబడినే ఎగిరిపోయెను. ఏలన,

ఆ. శోక కారణము లనేకసహస్రముల్,
భయనిమిత్తములును బహుశతములు,

వార కనుదినంబుఁ బైకొను మూర్ఖులఁ
బండితులను దటియఁ బొటుపడవు,

౫

ఇదియును గాక, విషయానక్తులు ఇట్లు అవశ్యము చేయ
వలయును. ఎట్లన—

ఆ. నిదుర లేచినంతనే దినదినమును

ఏమియడలు నేటికేఁచు నన్నఁ?

జావా, నోవా, శోకనందోహమోయని,

ప్రాలుమాల కరయవలయుఁ బుత్ర !

౬

అనంతర సూపేటకాఁడు బియ్యపునూకలం జల్లి
వల యొడ్డి తాను చాఁగియుండెను. అంతట చిత్రగ్రీవుఁ
డను కపోతరాజు సురిహరముగా ఆకాశమునం బోవుచు
ఆనూకలం గాంచెను. తోడికపోతములును వానిం గాంచి,
తిన నాశించినవి. అంతట దొర చిత్రగ్రీవుఁడు వానితో
నిట్లనియె:—‘మిత్రులారా, ఇట నిర్మానుష్య మగు నీ
యడవిలో బియ్యపునూక లెట్లు వచ్చినవి? కనుక చక్కఁ
గా పరికింపుఁడు. వీని కాసించుట మేలునకుఁ గా దని నాకు
తోఁచుచున్నది. ప్రాయశముగా ఈనూకలచేత,—

ఆ. కంకణంబుఁ గోరి పంకాన దిగఁబడి

లేచి వచ్చునోజ లేకపోవఁ,

బధికుఁ డొకఁడు ముసలివ్యాఘ్రంబుచేఁ బడి

మడిసినట్టిగతియె మనకుఁగల్గు.’

౭

‘ఆకథయెట్లు?’ అని పావురము లడిగినవి. రాజు చెప్పం దొడంగెను.—

కథ ౧.

“నేనొకప్పుడు దక్షిణారణ్యములో తిరుగుచు చూచి తిని. ముసలివులి యొకటి స్నానము చేసి దర్భలు చేతఁ గొని, చెఱువుగట్టున నిలిచి, ఒకబాటసారిం గని, ‘ఓహో, తెరువరీ, ఇదిగో ఈబంగారపుమురుగును పుచ్చుకొమ్ము,’ అని అటచినది. అంతట నాతఁడు ఆశాపీడితుఁ డై యిట్లు తలపోసెను,—‘భాగ్యముచేత ఇది చొరకుచున్నది. కాని ప్రాణమును సందేహముపాలు కావించెడి యీపనిలో ప్రవేశించుట సరి గాదు. ఏలయనఁగా ;—

౨. ఇష్ట మబ్బినను ననిష్టనివలనన,
దానిచేతఁ గీడె తనకుఁ గలుగు ;
అహివిషంబుతోడి యమృతంబుఁ ద్రావినఁ,
జావె గల్గుఁ గాని సౌఖ్య మగునె? ౨

ఎక్కడను అర్థార్జనప్రయత్నములో సంశయము తప్పదు. అట్లని పెద్దలు చెప్పియున్నారు:—

౩. సంశయంబు మదిని నవదరింపకయున్న
మంగళంబు గాదు మానవులకు ;
సంశయంబు మదిని నవదరించినవెన్న
బ్రదికి యున్న సుఖముఁ బడయవచ్చు.

కావునం దీనిం బరికించెదను.' (ఇట్లాలోచించుకొని) ఆ తెరువరి బిగ్గరగా నడిగెను. 'ఏదీ, నీమురుగు?' అని. పులి చేయిచూచి చూపించినది. 'కూరహృదయమును నిన్ను నే నెట్లు నమ్ముదును?' అని బాటసారి యడిగెను. పులి చెప్పుచున్నది:- 'వినరా, ఓబాటసారి, పూర్వము నేను యావనమదమున మిక్కిలి చెడునడువడి నడచుచుంటిని, నేను గోవులను, మనుష్యులను మిక్కిలిగా చంపితిని. ఆపాపముచేత నాభార్యయు, కుమారులును మృత్యుజెందిరి. నేను వంశహీనుడ నయితిని. అంతట నా కొకమహాత్ముడు దానధర్మములు నేయు మని యుపదేశించినాడు. ఆయుప దేశమువలన నేను ఇప్పుడు నిత్యము స్నానము సేయుచు, దానము లిచ్చుచు, ఉన్నాను; ముసలివైతిని; గోళ్లును, పండ్లును ఊడి పోయినవి. నన్ను నమ్మమి యెట్లు? ఏల యనగా;—

ఆ. వేల్చి యధ్యయనము వితరణంబు దపంబు
క్షమయు ధృతి యలోభనత్యములును,
ఇట్టి సాధుమార్గమే యష్టవిధముల
ధర్మ మనఁగ స్మృతులఁ దనరుచుండు. ౧౦

తే. అందుఁ బూర్వ చతుర్వర్గ మవనినాథ
డంబమునకైనను నొనర్తు రింబుగాను
ఉత్తరంపుఁ జతుర్వర్గ మూర్జితముగ
నరుదుగాఁ గేవల మహాత్ములందె యుండు. ౧౧

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపుపు

నాకు లోభము బొత్తిగా లేదు. అందువలననే నాచేతి
యలంకారమయిన యీబంగారపు మురుగునే ఎవరికేని
ఈడలఁచుకొంటిని. అయినను 'పులి మనుష్యులనుతినను'
అను లోకవాదమునువారింప నెవ్వరితరము? ఏలయనఁగా,-

తే. మనుజులు గతానుగతులు, ప్రమాణముగను
ధర్మమునఁ దార్పఁగతైనూ క్తంబుఁ గొనరు ;
గోఘ్నుఁ డైనను వ్విజుఁడు వాకొనెడువల్కు
నమ్ముకొని వానిబడి తారు నడచుకొండు. ౧౨
నేనును ధర్మశాస్త్రములం బఠించితిని. వినుము:—

ఆ. మానరంపువాన మరుభూమియం దెట్లొ,
యన్న మెట్టులో ట్టుధార్తునందు,
లేనివాని కొసఁగు దానంబు నట్టులే,
నశల మగును జమ్ము శమనతనయ ! ౧౩

క. తమకుం బ్రాణం బెట్లు ప్రి
యమొ పెరిభూతమ్ములకును నట్లే ప్రియమా ;
తమసాటిచేతఁ బెరిభూ
తములందున్ సాధుజనులు దాల్తురు కరుణన్. ౧౪

మఱియు,—

క. దానములోనం, బ్రత్యా
ఖ్యానమున, సుఖానుఖిప్రియాప్రియములలో,
స్వానుభవముచే నొరుల ప్ర
మాణముఁ దాఁ బూరుషుండు మది నరసికొనున్. ౧౫

మిత్రీయు,

క. పరకాంతను దల్లినిగా,

పరధనముల మంటిబెడ్డపరిపాటినిగా,

పరభూతంబుల నెల్లఁ

బరమాత్మఁగఁ జూచువాఁడు పండితుఁడు ధరణ్. ౧౬

నీవు నిఱువేదవు, అందువలన దీనిని నీకియ్యం గడం
గితిని. పెద్ద లల్లే చెప్పియున్నారు:—

ఆ. ధర్మదేవతనయ, ధనహీనుల భరింపు,

మిశ్వరులకు ధనము నీయకయ్య,

వ్యాధితునికి మందువలన సేమం బగు,

నీరుజునికి మందు నిష్ఫలంబు.

౧౭

మిత్రీయు,—

ఆ. అనుపకారి యైనయట్టివేదకు దేశ

సమయపాత్రములకు సమ్మతముగ

నిచ్చు టొప్పు ననుచు నిచ్చుట యేదియో

దాని సాత్త్వికప్రదాన మండ్రు.

౧౮

కావున ఈకొలనిలో స్నానము గావించివచ్చి సువర్ణ
కంకణమును గ్రహింపుము.

అంతట దానిమాటలచే నమ్మకముకల్గి ఆబ్రాహ్మణుఁడు
ఆశచేత, చెఱువులోనికి స్నానార్థము ప్రవేశించి పెనుబుర
దలో దిగఁబడి, పాణిపోవుటకు అశక్తుడాయెను. అడుసులో

దిగఁబడిన యాతనింజూచి వులియిట్లనియె; 'అయ్యయ్యో! ఎట్టియూబిలోఁ బడితివి! నిన్ను లేవఁదివిచెదనులే!' అని పలుకుచు మెల్లగా దగ్గటి వులి బాటసారిని పట్టుకొనెను. అంతట నాతఁ డిట్లు తలపోసెను.

౯. శ్రుతులు నేర్చుకొనక, స్మృతులం జదువుకొనక,
కూళ కేమొ దుష్టగుణము పోదు;
తీయనీటియేభృ వేయివేల్ గలసిన,
జలధి కుప్పొదనము పాలియునెట్లు?

మజ్జిము, —

౮. శాంతి దాంతి లేనిచాల్కు నత్కర్మంబు
కరినిమజ్జనంబుకరణి వమ్ము ;
కర్మహీన మయినజ్ఞానంబు భారంబు
దుర్బలాభరణము తోయముగను. ౨౦

కావున నే జేసినది సరిగాదు, ఏలన, ఈ క్రూరజంతువును నమ్మితిని. అట్లే చెప్పిరి.—

౬. గోరులున్నవానిఁ, గొమ్ములు గలవానిఁ,
 గేల నాయుధంబు గెరులవాని,
 నదిని, రాజకులమునకొ గేరువానిని,
 నమ్మరాదు సుమ్ము నాతి, నెపుడు. ౨౧

ಇಂಟೋಕ್ಟ,

జ. ఎల్లరందునుం బరీక్ష్యంబు ప్రకృతియే,
ఇతిరగుణము లరయ జితను వలదు ;

ఎల్లగుణములకుఁ బ్రకృతి దానె నేతయై,
మూర్ధమందు నిలిచి మోహరించు.

— ౨౨

ఇంకనొకటి,

ఆ. జోతులందుఁ దిరుగు, వే తేజులుగలాడు

గగనచారియతఁడు, కలువహారి,

*విధుఁడు, రాహునోర విధివశంబునఁ ద్రెళ్ళు,

నొనటివ్రాతఁడు దుడువ వన మెవరికి?'

— ౨౩

ఇట్లు శోకించుచుండఁగనే అతనిని పులి చంపి భక్షించినది. కావున నేను 'కంకణంబుగోరి' ఇత్యాది చెప్పితిని. కావున అన్నివిధములను విచారించికొనక యేపనిగాని చేయఁగూడదు, ఏలన,—

క. అఱిగిన యన్నము, ధర్మముఁ

గఱచినతనయుండు, నేవఁ గన్ననృపతియున్,

ఎఱిగివచించిన పలుకును,

నెఱిశాసిత సతియుఁ జెందనేరరు వికృతిన్.'

— ౨౪

ఈమాటలువిని ఒకపాపురము గర్వాతిశయంబున నీట్లనియె:- "ఇనీ! ఏమి! ఇట్లుపలికెదవు?

ఉ. వృద్ధుఁ డాడుమాట విననేవలయుఁ జుమ్మి

యలవిగాని సిలుగు మౌలసివహుడు;

* "రవియు విధివశమున రాహునోరను ద్రెళ్లు" — పా.

అరయ కట్లు సేయ నగునెల్ల యెడలను
అన్నమందు మాత్ర మట్లుగాదు.

౨౧

ఏలయన,——

క. బోనములం బానములన్

మానక యన్నింట నలము మహిని భయంబుల్ ;

దేనఁ బ్రవర్తిల్లఁగఁ దగు ?

మానుగ నితఁబ్రదుక నేమిమార్గము చెప్పుడా ? ౨౨

అట్లేచెప్పినారు,——

ఆ. ఈసుగాఁ డతుష్టఁ డేవగాఁడును గోపి

నిత్యశంకతుండు నిత్య మొకరి

భాగ్య మాశ్రయించి బ్రదుకుఁ జెందెడివాఁడు

వీర లాఱుగుచును వెతఁ గుడుతురు.

౨౩

ఆమాటవిని కపోతములన్నియు ఆనూకలకడ వ్రాలి
నవి. ఏలయన,——

క. వరశాస్త్రనిచయధరులున్

పరుల మహాసంశయములఁ బాపెడువారున్

కరము వినికి గలవారున్

బారిఁ బారి నలయుదురు లోభమున కగ్గములై. ౨౪

మఱియు;——

క. లోభముచేఁ గ్రోధం బగు ;

లోభముచేఁ గామమును గలుగు మోహంబున్ ;

లోభముచే నాశం బగు ;

లోభముచే నఘము లెల్ల లోకమున నగున్. ౨౯

మఱియు;—

ఆ. కనకమృగముపుట్టు గన లేదు విన లేదు,

పట్టఁ బోయె రాముఁ డట్టిదానిఁ ;

బ్రాహ్మకముగ సిలుగు డాయ నున్నప్పుడు

బుధవరులకు పైన బుద్ధి చెడును.' ౩౦

వ్రాలుచునే అన్నియు వలలోఁ దగులు కొన్నవి. అంతట దేనిమాటవలన అట్లువలలోఁ దగుల్కొన్నవోదానిని కడమ యన్నియు చీకొట్టందొడంగినవి. ఏలయన,

‘ఆ. గమికి నెప్పుడు నీవు గన్నాకు గాకుము,

సాధ్యమబ్బెనేని సమము ఫలము,

వెండి యట్లుగాక వీనరంగుయిన

ముందునడచి నతఁడు ముప్పుఁజెందు. ౩౧

అట్లే చెప్పి;—

ఆ. ఇంద్రియముల నిగ్రహింపక వదలుట

యాపదలకుఁ జేరు పైనదారి,

తజ్జయంబు సంపదలకు మార్గం బగు,

నిష్ట మైనదాన నేగ వచ్చు.' ౩౨

అంత నట్లాపాపురమును కడమపాపురములు నిందించుటను విని చిత్రగ్రీవుఁడిట్లనియె:—‘ఇది యీతని తప్పు గాదు ; ఏలన,—

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపుపు

ఆ. ఆపదలు కడంగి యరుదెంచువేళల

హేతు వగును బ్రాణహితుడు గూడ,

పాలు పిదుకువేళ వత్సంబునకుఁ గట్టఁ

దల్లి పిక్క గాదె స్తంభ మగును.

33

మఱియొకటి, —

క. ఆపన్న లైనవారల

నాపడఁ దొలగించి కాచు నతఁ డాపుఁ డగుకా;

ఆపత్ప్రాప్తుల భీతులఁ

జేపట్టక దూఱువాడు చెన్నఁటియ సుమా. 34

ఆపత్కాలమందు దిగులు పడుచునేయుండుట కా
పురుష లక్షణము. కావున ఈవిషయములో ధైర్యమవ
లంబించి యిందులకు ప్రతిక్రియ నాలోచింపవలయును.
ఏలన; —

తే. సిలుగునను ధైర్య మణఁకువ శ్రేయమందు,

మాటనేర్పు నభయ, బోర మగఁటిమియును,

యశముకై యాస, విననిచ్చ - యాఱును నివి

ప్రకృతిసిద్ధంబులు మహాత్ములకు నరేంద్ర! 35

క. ఎవనికి సంపదలందుం

దవులదు మది హర్ష, మాపదలయందుం గా

దు విషాదలేశ, మట్టిని

భువనతలకుఁ గనెడుతల్లి భువి నరుదుగదా. 36

మఱియు, —

ఆ. భూతిఁ గోరునట్టి పూరుషుం డీయాఱు
దోషములను దొలఁగఁ ద్రోయవలయు ;
అలనతయును, నిద్ర, యట్లై శ్రోధంబును,
తంద్ర, దీర్ఘసూత్రతయు, భయంబు. 32

కావున నిందులకేదేని యుపాయమాలోచింప వల
యును. ఏలయన, —

క. ఏవని యుపాయమున నగు
నాపని శౌర్యమునఁ గాదు; హస్తీంద్రంబున్
రూపఱు జేసెను నక్క ము
హాపంకాధ్వమున నడపి యతిచతురముగాన్. 33

అవాంతర కథ

ఆకథయెట్లు? అని పరివారం బడుగఁ జిత్రగ్రీవుఁడు
వచించుచున్నాఁడు; —

‘బ్రహ్మరణ్యమందు కర్పూరతిలక మనుపేర ఏనుఁ
గొకటియుండెను. దానినిగాంచి నక్కలన్నియు నిట్లాలో
చించినవి. ‘ఏయుపాయముననేని ఇది చచ్చునెడల మనకు
దీనికళేబరము నాలుగునెలలకు ఆహారమగును;’ అని. అం
దొక ముదినక్క ‘నేను బుద్ధిప్రభావముచేత దీనిని చంపె
దను;’ అని ప్రతిజ్ఞచేసెను. తర్వాత ఆనక్క కర్పూర
తిలకము కడకుంబోయి, సాష్టాంగముగాఁ జాఁగిలంబడి,
‘దేవా, నాకేసి కటాక్షము ననుగ్రహింపుము’ అని వేడెను.
‘ఎవఁడవునీవు?’ అని యేనుఁ గడిగెను. నక్కచెప్పుచున్నది:

అంధ్రహితోపదేశ చంపులు

‘నేను నక్కను; అడవిలో నివసించు జంతువులన్నియు కలసి
తమ సన్నిధానమునకు నన్ను బంపినవి. ఏలయనఁగా, -
రాజు లేకయుండుట సరిగాదు; కావున ఇచ్చట అడవి
చొరతనమందు నిన్ను సకలవభులక్షణములతోను గూడు
ఊన్నవానిని వట్టాభిషేకము నేయుటకు నిశ్చయించు
ఊన్నవి. ఏలయనఁగా;—

క. వరకులుండు సుచరితుండు పర
ధరణీంద్ర భయంకరవ్రతాపుండును ధ
ర్మరతుండు వీతిజ్ఞుండు నగు
పురుషుండు భూనాయకత్వమున కర్హుడగున్. 3౯

మఱియు, —

ఆ. రాజు ప్రథముఁ డౌధరాస్థలిఁ, బిమ్మట
తనదుభార్య, వెన్కఁ దనదుధనము;
రాజు లేడ యేని యాజగంబునయందు
లేదు భార్య, ధనము లేనె లేదు. ౪౦

మఱియు, —

క. వారిదునిసాటిగా నా
ధారము భూతముల కెల్ల ధరణీపతి; యా
వారిదుండు లేక బ్రదుకన్
నేరుతు మెటా, రాజు లేక నేరము మిత్తా! ౪౧

మఱియు, —

ఆ. నియతీయందు నరుడునిలుచు దండభయాన ;

సహజసాధు వరుదు జగతిలోన ;

వికలు రోగిఁ గృశునిఁ బేదను బతిన్ నెనఁ

గులసతియును గొలుచుఁ గోల కలికి.

౪౨

కావున లగ్నవేళ యతిక్రమింపకుండం ద్వరపడి దేసరరావలయును.' ఇట్లు పలికి నక్కలేచి తరలెను. అంతట కర్పూరతీలకము రాజ్యముమీఁదియాశ లాగఁగా, నక్కపోయినదానినే పరువిడి గొప్పయుబ్బలిలో పూడి, 'చెలికాడా, నక్కా, ఇప్పుడేమి చేయుదగును? పెను బురదలోఁబడితిని;' అనియడిగెను. నక్క నవ్వుచు నిట్ల నియె;- 'ప్రభూ, నాతోఁకకొనను చేతితోఁబట్టుకొని లెమ్ము. నామాటను నీవు నమ్మినందులకు ఫలమిది. అట్లే చెప్పినారు. ఎప్పుడు సత్సహవాసము కలవాడవగుదువో ఆప్పుడు వర్ధిల్లుదువు ; ఎప్పుడు దుర్మార్గుల సహవాస ములోఁ బడుదువో, అప్పుడు నశింతువు' అని. అంతట పెనుబురదలో పడిన యాయేనుఁగును నక్కలు భక్షించినవి.

కావుననే "ఏవని యుపాయమున" ఇత్యాది నేను పఠించితిని. మఱి యిప్పుడియుపాయము చేయుదము: మన మందఱము ఏకమనస్సుతో వలను దన్నుకొని ఒక్కు మ్మడి నెగిరిపోవుదము. ఏలన,——

ఆ. అలఁతివస్తువులదె యైనను గూటమి

కార్యసిద్ధిఁ గూర్పఁ గలిగియుండు ;

గుణతః జెందినట్టి తృణములచేతను
గట్టువడవె మత్తగజవరములు.

౪౩

మఱియు,——

కం. తమకులమువారితోఁ గూ

టమి వా రల్పులయినను దృఢంబుగ మేలే,

ఉముకం బాసినదగు బి

య్యము మొలచునె దోహదక్రియాయుతమైనఁ.' ౪౪

ఇట్లాలోచించుకొని పిట్టలన్నియు వలంగొని ఎగిరి
పోయినవి.

అంత నా వేటకాఁడు కడుదూరమునకు వలంగొని
పోవుచున్న యాపక్షులం జూచి వెంటం బఱతెంచుచు
నిట్లు తలపోసెను. 'ఈపక్షులు నావలను ఏకమనంబున
గుమిగూడి హరించుకొని పోవుచున్నవి. ఇవి ఎప్పుడు నేల
వ్రాలునో అప్పుడు నాకు వశమగును.' అనంతరము ఆ
పక్షులు చూపుమేర దాటిపోగానే వేటకాఁడు వెనుకకు
మరలెను. దానింగాంచి యాపావరములు 'ఇప్పుడేమి
చేయుదము?' అని రాజు నడిగినవి. రాజుచెప్పెను;—

తే. తల్లియుం జెలికాఁడును దండ్రీయు నను

త్రితయము స్వభావమునఁ జేసి హితమె కోరు ;

కార్యకారణములఁ బట్టి కడమజనులు

పరిణమింతు హితము గోరువారుగాఁగ.

౪౫

నాచెలికాఁడు మూషకరాజు హిరణ్యకుండను పేరి

వాడు ఇదె యిట గండకీరీతమున చిత్రవనమందు వసించుచున్నాడు. దంతబలముచేత నాతడు మనపాశములను శోఱుకఁగలఁడు.'

ఆమాట కలరి పాపురములన్నియు తేనితోఁగూడ. హిరణ్యకుని కలుఁగు కడకుంబోయినవి. అట హిరణ్యకుఁడు.

క. రా నున్న సేగిక్తే వి

జాని ముదుకయెలుక కలుఁగు శతవక్త్రంబుక

దా నిర్మించి పదిలముగ

దానక నెలకొనియె దొంటిధార్వ్యం బెడలక. ౪౧

అంతట హిరణ్యకుఁడు అట్లుపాపురము లొక్కుమ్మడి తనలాఁగకడ వ్రాలినందులకు భయపడి కదలక మెడలక యూరకుండెను. 'చెలికాడా, ఏమి మాతో పలుక కున్నావు?' అని చిత్రగ్రీవుఁ డెచ్చరించెను. అంతట హిరణ్యకుఁడు అతని యెలుఁగును ఆనవాలుపట్టి, తొట్టు పాటుతో వెలువడి యిట్లనియె; 'ఆహా! పుణ్యాత్ముఁడ నైతిని! నానెచ్చెలి చిత్రగ్రీవుఁడు వచ్చినాడు!

క. మిత్రునితో సంభాషణ,

మిత్రునితోఁ గూడిమనికి, మిత్రునితోడక

జిత్రంబగు సల్లాపము,

సీత్రిజగతిఁ గలదె పుణ్య మింతటికన్నక. ౪౨

ఇట్లనుచునే పాశబద్ధులను వీరింగాంచి అబ్బురపోయి యాముండి 'సఖుడా, ఏమియిది?' అనియడిగెను. చిత్ర

గ్రీవుఁ డిట్లనియె:—‘మిత్రమా, యిది మాపూర్వజన్మ
కృతమునకు ఫలము.

ఆ. ఎందున నెట దేన నెటు లెపు డెది యెంత
యెసఁగె దనదుచేత యెగ్గొ లగ్గొ,
అందున నట దాన నటు లప్పు డది యంత
తనకుఁ దప్ప కగు విధాత్మవశత. ర౮

తే. వ్యాధియును బరితాపంబు బంధనంబు
నుమ్మలము వ్యసనంబన నొప్పు నైదు
తనదునేరము లనియెడితరులవలనఁ
బ్రాణి తప్పక మిసవెడిపండ్లునుమ్ము. ర౯

ఆమాటవిని హిరణ్యకుఁడు వడివడిగా చిత్రగ్రీవుని
కట్టును తెగఁగొఱుక వచ్చినాఁడు. చిత్రగ్రీవుఁడు, ‘మిత్రుఁ
డా, అట్లునేయకుము; నాయాశ్రితులగు వీరల యురులను
ముందుగా త్రెంపుము. నాయురులను తర్వాత కొఱుకు
దువు గాక;’ అని యాపెను. ‘నాకు శక్తి కొంచెము; నా
దంతములు దుర్బలములు. వీరియురులను గొఱుకుటకు
నావలన నెట్లగును? నాపండ్లు విఱుగకుండు నంతవఱకు
నీయురులను తెగఁగొఱికెదను. తర్వాత శక్యమయినంత
మట్టు వీరియురులను కూడఁ గొఱికెదను.’ అని హిరణ్య
కుఁడు బదులు పలికెను. ‘అది సరియేగాని, వీరియురులనే
శక్తికొలది కొఱికివైపుము;’ అని చిత్రగ్రీవుఁడు వెండియు
నొక్కిపలికెను. అందులకు హిరణ్యకుఁడిట్లనియె:—‘ఈవిధ

ముగా తన్నువదలుకొని ఆశ్రితులను రక్షించుట నీతితో
విదులకు సమ్మతముగాదు. ఏలయనగా.—

అ. ధనము గావు మాపదలను నీగొటకు నై,
ధనము నైన వీడి దారఁ గావు,
ధనము నైన వీడి దార నైననువీడి
యాత్మఁ గాచికొనుమి యనవరతము. ౧౦

మఱియు,—

తే. సరవి ధర్మార్థకామమోక్షముల కెల్లఁ
బ్రాణములు పట్టుగొమ్ము; యాప్రాణములకు
హాని యొనరింప దేనికి హానిగాదు,
రక్ష యొనరింప దేనికి రక్షగాదు. ౧౧

అందులకు చిత్రగ్రీవుఁడీట్లు బదులు చెప్పెను.—
‘మిత్రుఁడా, నీవు చెప్పినదే నీతిమార్గము. కాని, నేను నా
యాశ్రితుల దుఃఖమును బొత్తిగా చూడఁజాలను. కావున
నిట్లుచెప్పితిని; ఏలయన,—

అ. ధనచయమును, జీవితంబును సైతము,
ప్రాజ్ఞఁ డుజ్జగించుఁ బరులకొఱకు;
మంచికతమునం ద్యజించుట సరి గాదె,
లయము తప్ప కునికి ద్వయమునకును. ౧౨

ఇదియొక గొప్పకారణము!—

క. నాతోడ సములు వీరులు
జాతిని ద్రవ్యంబునందు శక్తులయందుకా;

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

నేతనుగ ననుఁగొలుచు ఫల

మేతటి వీరలకుఁ గల్గు నేహపమునక ?

౧౩

మఱియ, —

క. పలలము, మూత్రపురీషా

స్థలు నను నశ్వరపుబొండెఁ ద్రోయుచు, నాస్థ
వెలయింపు, మిత్ర. నాకు

త్రిలోకవిశ్రాంత మయిన దీప్రయశంబుక.

౧౪

ఇదియునున్నాక, —

క. జీతము బత్తెము లేకయె

యేతటినిక నన్నఁ బాయ రెందును వీరల్,

కాతువు గావుత వీరల

నాతనువు వ్యయించి యేని నాయాశ్రితులక.

౧౫

మఱియున్వినుము, —

క. పొలివోవునదియు, నక్షయ

కలువంబును, నైనయట్టికాయముచేతక,

పొలియని నిర్మలయశమే

కలుగునెడల, దానిచేతఁ గలుగని దేదో?

౧౬

ఏలయన, —

క. గుణమునకుక, దనువునకుక,

గణనాతీతాంతరంబు గల, దెట్లన్నక,

గుణ మాకల్పాంతం బుఱు,

క్షణకాలములోనఁ దనువు క్షయముంబొందుక.' ౧౭

ఈమాటలు విని హిరణ్యకుండు సంతోషాంతరంగుడై
 ఒడలెల్ల గగుర్కొని యిట్లనియె:—‘బభీ! చెలికాడా,
 బభీ! ఈ యాశ్రితవాత్సల్యముచేత నీవు మూఁడు లోక
 ములకును దొరవు కాఁదగుదువు.’ ఇట్లు వచించి హిరణ్య
 కుండు ఆపావురములకు అన్నిటికిని కట్లను తెగఁగొటికినాఁడు.
 అటుతర్వాత హిరణ్యకుండు ఆదరముతో వానినన్నిటిని
 నత్కరించి యిట్లనియె:—‘సఖుడా, చిత్రగ్రీవుడా, ఇట్లు
 ఊరులలో తగులుకొనుటను నీదోషముగా నెంచుకొని ఎంత
 మాత్రమును నిన్ను నీవు తిరస్కరించు కొనవలదు; ఎందు
 చేత ననగా,—

క. తనమేతను విహంగం బెది

కను యోజనశతముకన్నఁ గడుదూరమునన్

గన దది, కాలము మూడినఁ,

గనులయెదురఁ బన్నియున్న ఘనపాశంబున్. ౧౪

మఱియు,—

శ్లో. రవిసుధాకరులకుఁ గల్గురాహుబాధ,

గజభుజంగ విహంగముల్ గట్టువడుట,

మతియుతులసా మ్మయిన దరిద్రతను జూచి

విధి యశో, బల్లిదుఁడని భావించు నేను. ౧౫

ఉ. ఏకత మాకనంబున ర

హించుఖగంబులనున్ వధింపుదుర్,

కైకాననేర్చు చేపల న

గాధ సముద్రమునుండి జాలరుల్,
లోకమునక నయంబు నయ

లోపము, స్థానబలంబు నున్నవా?

చేకొను నెంతద వ్యయిన

జేటునఁ జేయిడి కాల మన్నిటిక.

౬౦

హిరణ్యకుండు ఈతీరున బోధించి యతిథిన త్కారముం
గావించి కవుంగిలించి వీడ్కొనఁగా, చిత్రగ్రీవుఁడు పరివార
సమేతముగా తనకిష్టమయిన దేశములకుం జనియెను.

తే. వీరు వా రని చూడ కెవ్వరినేని

వందలకొలంది మిత్రుల వలయుఁ జేయ;

ఎలుక యేపాటి, తా నొక్కఁ డేపు మీఱ,

బంధము క్తులఁ గావించె బాపురముల.

౬౧

అంతట హిరణ్యకుండును తనలాఁగలో ప్రవేశించెను.
అంతట లఘుపతనకుఁ డనుకాకి ఈవృత్తాంతమునెల్లం
గాంచి ఆశ్చర్యపడి యిట్లు సంబోధించెను; 'ఓహో!
హిరణ్యకుండా, పొగడ్తకుఁ దగినవాడవయ్యా! కావున
నేనును నీతోఁగూడ చెలిమిని గోరుచున్నాను; కనుక
నాకును నీ చెలిమిని అనుగ్రహింపుము.' ఈమాట విని ఎలు
కయు బొక్కలోపలనేయుండి 'నీవెవరవయ్యా?' అని
యడిగెను. 'నేను కాకిని; నావేరు లఘుపతనకుఁడు;' అని

అదిచెప్పెను. హిరణ్యకుండు నవ్వి యిట్లనియె:—‘నీతో
చెలిమియన నేటిది? ఎందుచేత ననగా,—

క. దేని కెది తగునో, విబుధుండు

దానికిఁ గూర్పంగవలయు దానిని సరిగా,

బోనంబను, భోక్తృ, మన

కేనెటి నెయ్యంబు గలుగు? నేటికి మాటల్? ౬౨

మఱియు,—

ఆ. భక్షకంబుతోడ భక్ష్యంబునకుఁ గల్గు

ప్రీతి యాపదలకె హేతు వగును;

నక్కవలన సురులఁ జిక్కినజింకను

గాకి వెదకివెదకి కాంచి కాచె.’ ౬౩

‘అకథయె’ట్లని కాకి యడిగినది. హిరణ్యకుండు ఇట్లు
చెప్పెను.—

మగధదేశమందు చంపకవతియని గొప్పయడవి
కలదు. అందు చిరకాలమునుండి అధికస్నేహముతో జిం
కయు, కాకియు నివసించి యుండినవి. ఆజింక స్వేచ్ఛగా
సంచరించుచు సంతోషముగలదై కండపట్టినదేహముతో
నుండఁగా ఒకనక్కచూచినది. చూచి ‘అకటా! మిక్కిలి
మనోహరమయిన దీనిమాంసము నాకెట్లు తినుటకు లభిం
చును? కానీ, నమ్మకము వుట్టించెదను.’ అని యాలోచిం
చుకొని సమీపించి. ‘మిత్రమా, కుశలమా?’ అని యడి
గెను. ‘ఎవరవు నీవు?’ అని జింకయడిగెను. ‘నేనునక్కను.

నాపేరు త్సుద్రబుద్ధి; ఈయడవిలో బంధువులులేక చచ్చి
శవమువలె నున్నాను. ఇప్పుడు నిన్ను మిత్రుని వడసి బం
ధువు గలవాడనై ప్రాణిలోకమును ప్రవేశించినవాడ
నైతిని. ఇక నేను తప్పక నీతోడచు అయ్యెదను.' 'అట్లే
కానీ' అని జింకపలికినది. అటుతరువాత కిరణమాలికలు
దాల్చినదే. యింకా సూర్యుడు క్రుంకఁగానే ఆరెండును జింక
యొక్క ఉనికిపట్టునకుం బోయినవి. అచటి సంపెంగచెట్టు
కొమ్మమీఁద వసించియున్నట్టిది సుబుద్ధియనుకాకి జింకకు
చిరమిత్రము రెంటినింజూచి 'మిత్రమా, ఈరెండవ
వాడెవడు?' అనియడిగినది. 'ఇదిసక్క; నాచెలిమి కోరి
వచ్చినది;' అని జింక యుత్తరము చెప్పినది. అంతట కాకి
యిట్లనియె;- 'మిత్రుడా, ఆకస్మికముగా వచ్చినవానిని
నమ్ముట సరిగాదు. కనుక నీవు చేసినపని మేలుగాదు.
పెద్దలు చెప్పుదురు:—

క. కులశీలంబు లెఱుంగక

యిలు నేర్చుకొనంగఁ గూడ దెవ్వనినేని,

* తెలియక పిల్లికిఁ జోటిడి

బలునిహతులు వడి జరద్దవం బీల్లె గదా.' ౩౪

‘ఆకథయె’ట్లని వారిరువురు నడిగిరి. కాకి చెప్పం
దొడంగెను.

* పా. “పులుగు శిశులఁ బిల్లి తినె”

“కొలమారి పిల్లి కడ మిడి”

గంగయొడ్డున గృధ్రకూట మనువర్వతములో పెద్ద జువ్వెట్టు కలదు. దైవముయొక్క పాడుఫలముగా గోళ్ళు ఊడి కన్నులుపోయినట్టిది జరగవలను నొకగద్ద ఆచెట్టుతోటలో నివసించుచుండెను. మఱి, ఆచెట్టున నివసించెడి పక్షులన్నియు జాలిగొని దానికి జీవనార్థమయి తమయాహారమునుండి కొంచెముకొంచెము పెట్టుచుండి నవి. అందువలన అది జీవించుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొక నాఁడు దీర్ఘకర్ణుఁడు అను పిల్లి పక్షిపిల్లలను భక్షించుటకు అచ్చటికి వచ్చినది. దానిరాకం గని పక్షిపిల్లలు భయపడి రొదపెట్టినది. దానిని విని జరగవలము 'ఎవరా వచ్చెడి వారు?' అని అడలించెను. దీర్ఘకర్ణము గ్రద్దం గాంచి భయపడి, - 'అయ్యో! చెడితిని. ఏలయన, —

ఆ. భయము రాకముందు భయ మెందు నుచితంబు,

వచ్చినపుడు దిగులు పందతనము,

వచ్చినట్టిభయముఁ బరికించి ధీరుండు

ప్రతివిధాన మొందు పన్నవలయు.

౬౫

మఱి యిపుడు ఇంతసమీపమునుండి పాటిపో నలవి గాదు. కావున ఎట్లు కానున్నదో అట్లగుఁగాక! నచ్చిక పుట్టించి దీనిచెంతఁ జేరెదను.' ఇట్లాలోచించుకొని సమీపించి, 'ఆర్యా, సమస్కారము' అని పల్కరించెను. 'ఎవరవు నీవు?' అని గద్దయడిగెను. 'నేనుపిల్లిని' అని యది చెప్పెను.

‘పో, దూరముగా పో, పోకున్న నాచేత చచ్చెదవు.’ అని గద్దవలికెను. అంతటపిల్లి ‘ముందు నామాటను వినుము. నేను చంపఁదగినవాఁడనుగా నీకు తోఁచెనేని అప్పుడు చంపుము. ఎందులకనఁగా,—

ఆ. జాతిమాత్రకతనఁ జంపుట యొండెను,

బూజినేత యొండెఁ బొసఁగ దెందు;

అరసి లెస్సగాఁగ వ్యవహారవైఖరిఁ,

జంపు మొండెఁ బూజ సల్పుమొండె.’

౬౬

అని చెప్పినది. ‘నీవు ఏల వచ్చితివో చెప్పుము.’ అని గద్ద యడిగినది. పిల్లి యిట్లనియె!—‘నే నిట గంగదరిని నిత్యము స్నానము చేయుచు మాంసము తినక బ్రహ్మచర్యముతో చాంద్రాయణవ్రతము చేయుచు ఉన్నాను. మీరు ధర్మజ్ఞానమందు ఆసక్తులును, నమ్మదగినవారును అని పక్షులన్నియు ఎల్లప్పుడు నామోల పొగడుచుండును. అందువలన విద్యచేతను, వయస్సుచేతను పెద్దలయిన మీ వలన ధర్మము వినుటకు ఇటకు వచ్చినాఁడను. తమరు ఇట్టి ధర్మజ్ఞులుగా నున్నారు; అతిథిని జంపుటకు పూనినవారు. గృహస్థధర్మ మేమనఁగా:—

ఆ. శత్రుఁడైన, నీదుచక్కటి కరుడేరఁ,

దగినవిందు నేసి తనుపవలయు;

నటకుచున్నయట్టి నరువైపు పోసక

ముఖఁచుకొనునె నీడ భూరుహంబు?

౬౭

ధనములేనియెడల, ప్రియవచనములచేనైనను అతిథిని
పూజింపవలయును ; ఏలయన,——

ఆ. ఏవి లేక యున్న, నీనాలు గేనియు
గడ్డి, నేల, నీళ్ళు, గమ్మబలుకు,
సాధుజనులయిండ్ల, సతతంబు, నేకూఱు
నరుగుదెంచునట్టి యతిథులకును. ౬౮

మఱియు,——

ఆ. బాలుఁడైన, వయసువాఁడైన, వృద్ధుడైన,
నెవ్వఁడైన, నింటి కేగుదేర,
వానిఁ బూజనేయవలయును వారక,
ఎల్లవారి కతిథి యీశ్వరుండు. ౬౯

మఱియు,——

ఆ. గుణము నవగుణంబు గణింప కుత్తముల్
సదయు లగుదు రెల్ల నత్తములకు ;
కలువనే స్తకాఁడు కాయఁడో వెన్నెల
గంగమీఁదియట్లే గంజమీఁద. ౭౦

మఱియు,——

ఆ. పావకుండు గురుఁడు బ్రాహ్మణజాతికి,
వర్ణములకు గురుఁడు బ్రాహ్మణుండు,
పతి యొకఁడగురుఁడు భామామణుల కెల్ల
లఖలజనములకును సతిథి గురుఁడు. ౭౧

మఱియు,—

ఆ. ఒకనియింట నాశ వికల మై వెనక్కుఁ
బ్రతినివృత్తుఁ డగుచుఁ బ్రాఘుఁబండు,
తనదుపాపమున కతనిపుణ్యమునకును,
వినిమయంబు నేసి వెడలుఁ బిదప.’

౭౨

మఱియు,—

ఆ. అధికునింటి కైన, నవరవర్ణం డైన,
వచ్చెనేని, వాని, వాసి మీఱఁ,
దగినపూజ చేసి తనుపంగవలయును
అఖిల దేవతాత్ముఁ డతిథియగుట.

౭౩

ఇట్లు పిల్లిచెప్పఁగా గద్ద ‘పిల్లులకు మాంసము మిక్కిలి
ప్రియముగదా, ఇట పక్షిపిల్లలు వసించుచున్నవి; అందు
చేత నే నట్లు చెప్పితిని’ అనెను. ఆమాటవిని పిల్లి నేలతాకి
‘కృష్ణ, కృష్ణ’ యనుచు చెవులు మూసికొని మఱల నిట్లు
పక్కాణించుచున్నది:—‘నేను ధర్మశాస్త్రమును విని వై
రాగ్యముపొంది కఠినమైన యీశాంతాదాయణ వ్రతమును
పూనుకొంటిని. ఏలయనఁగా, ధర్మశాస్త్రములందు వేఱు
విషయములలో మతభేదము లున్నను, హింసింపకుండుట
ఉత్తమధర్మ మను విషయములో ఐకమత్యమే కనఁబడు
చున్నది. ఎందులకనఁగా,—

ఆ. ఏనరుఁడు నమస్తహింసల విడుచునో,
యెవఁడు సర్వమును నహించువాఁడో,

అఖిలజనుల కెవ్వఁ డాశ్రయభూతుఁడో,
వాఁడు స్వర్గమందు వలలువాఁడు.

౭౪

మఱియు,—

ఆ. ఒడలితోడఁ గూడఁ గడమ నమన్తంబు
నాశ మొందఁ, దాను నాశ మేది
చావునను సంతుము సరస వీడనిదెద్ది ?
యదియె పాడి, మిత్ర మది యొకండు.

౭౫

ఇదియుఁగాక,—

ఆ. ఒక్కదానిపొల మతోకటి మెక్కుటయందు
నంతరంబు రెంటి కరయు మదిని,
ఒకటి తనివిఁ జెందు నొకక్షణమాత్రంబ
యన్య మైనఁ బ్రాణహానిఁ జెందు.

౭౬

మఱియు,—

ఆ. తన్నుఁ జంప నున్నతఱి, నెట్టిదుఃఖంబు
తనకు నుప్పతిల్లు, దానిఁ బట్టి
యూహ నేసికొన్న, నొరులను సైతము
తాను గావ శక్య మాను జూవె.

౭౭

ఇంకను వినుము,—

ఆ. కానలోనఁ, దాముగానే మొలచునట్టి
యాకలములచేత నైననిండు
నట్టిపాడుపొట్టకై యెవ్వఁ డొనరించు
పార మేదినట్టి పాతకంబు.

౭౮

అంధహితోపదేశ చంపువు

ఇట్లు సమ్రూబలికి ఆపిల్లి చెట్టు తొటటలోనే ఉండి నది. తర్వాత కొన్ని దినములు గడవగా పక్షిపిల్లలను పట్టుకొని తొటటకుఁ దెచ్చి వ్రతదినమును తినుచుండినది. వేనిపిల్లలను తిన్నదో, అని, దుఃఖపీడితములై ఏడ్చుచు, ఇచ్చటను అచ్చటను వెదకం దొడంగినవి. దాని నెఱిగి పిల్లి తొటటనుండి బయలువెడలి పాటిపోయినది. తర్వాత పక్షులు ఇట నట శోధించి చెట్టుతొట్టణో పిల్లల యెముకలను కనిపట్టినవి. అంతట నా పక్షులన్నియు ‘ఈ జరద్గ వమే మన పిల్లలను భక్షించినది’ అని కూడఁబలికికొని గద్దను చంపివైచినవి. కావున నేను “కులశీలంబు లెఱుంగక” ఇత్యాది వాక్యమును పలికితిని.’

ఈ కథను విని నక్క కోపమున ని ట్లనియె:—
‘లేడిని మొదట చూచిననాఁడు నీవును కులశీలములు తెలియని వాడవే. అ ట్లయినను నీతో దీనికి స్నేహము ఉత్తరోత్తరాభివృద్ధిగా నేల నెగడుచున్నది ?

క. ఏనాట లేరొ పండితు

లానాటన్ స్వల్పమతియు నతిపండితుఁడే;

ఏనాట లేరొ వృక్షము

లానాటికి నాముదము మహావృక్షంబే.

౨౯

మఱియు,—

క. తనవాఁ డితఁ డన్యఁ డితఁ

డనుభేదం బల్పులకె, మహాత్ముల కైనన్

దనవారె యెల్ల వారును,

దనదుకుటుంబంబె సర్వధాత్రీప్రజయుక్. ౮౦

ఈజింక నాకు ఎట్లు మిత్రమో అట్లే నీవును మిత్రమువే.' ఇట్లు నక్క చెప్పగా, జింక యిట్లనియె.—
'ఏల యిట్లు మాటకు మాట? అండఱ మొక్కచోట విశ్వాసమున మాటలాడుకొనుచు సుఖముగా నుండము. ఏలయన,—

ఆ. ఎవనికేని మిత్రుఁ డెవ్వండునుం గాఁడు

ఎవనికేని శత్రుఁ డెవఁడు గాఁడు

సంభవింతు కార్యసంబంధమునఁ జేసి

మిత్రధేయములును శత్రువులును.' ౮౧

అందులకు కాకి 'అట్లే కానిమ్ము' అనినది. అనంతరము తెల్లవాఱఁగానే అన్నియు దానిదానికిఁగట్టమయిన దేశమునకుం బోయినవి. ఒకనాఁడు రహస్యముగా నక్కజింకతో 'చెలికాఁడా, ఈయడవిలో ఒకచో నొకపొలము పైరుతో నిండియున్నది, నిన్ను తోడ్కొనిపోయి చూపెదను రా;' అని హెచ్చరించెను. అట్లే జరుగఁగా, జింక ప్రతిదినమును అటకేగి పైరు మేయుచుండెను. దానింగని పొలముసామి వలయొగ్గెను. తర్వాత వలలో తగులుకొని 'యమపాశమువంటి యీ వేటకాని వలనుండి నన్ను విడిపించు నేర్పరి నాచెలికాఁడు తప్ప మఱియెవఁడు?' అని తలపోసెను. తర్వాత నక్క అచ్చటికి వచ్చి సమీపించి

యిట్లు తలపోసెను ;—‘నా వన్ని న మాయచేత నాశోరిక
నెఱవేటి నది ; దీనిని శోయనప్పుడు రక్తమాంసములు
కమ్మకొనియండెడి యెముకలు నాకు తప్పకుండ దొర
కును. అవి విస్తారముగా నాకు ఆహారము కాగలవు.’
జింక దానిని చూచి ఉల్లాసముతో ‘చెలికాడా, నా
కట్టును త్రేంపివైపుము ; త్వరగా నన్ను గావుము ;
ఏలయన ;—

ఆ. ఇడుమ వచ్చినప్పు డెఱుగుము మిత్రుని,
ఆలమందు శూరు, నప్పున శుచి,
విత్తహానియందు వెలఁదిని బరికింపు,
వ్యసనమందుఁ దెలియు బాంధవులను. ౮౨

మఱియు,—

ఆ. రాచనగరియందు, రాష్ట్రవిప్లవమందు,
వ్యసనమందు, సుత్యవంబునందు
వల్లకాటియం, దవగ్రహంబునయందు,
బజ్జ విడనివాఁడు బాంధవుండు. ౮౩

అని వేఁడెను.

నక్క ఆవలను మాటిమాటికి పరికించి ‘ఈవల గట్టి
గానే యున్నది,’ అని తలంచి, ‘మిత్రమా, ఈవలలు సర
ములతో చేయఁబడినవి; నేడు ఆదివారము; ఎట్లు వీనిని
పండ్లతో తాకుదును ? చెలికాడా, మనస్సులో వేఱు
విధముగా తలంపవేని, తేవు తెల్లవాఁడఁగానే నీవేమి

‘చేయుమన్నను చేసెదను’ అని పలికి దానికి సమీపము ననే కనబడకుండ దాగి యుండెను.

తర్వాత కాకి సాయంకాలమునందు జింక రాకుండుటం గని అక్కడక్కడ వెదకుచువచ్చి ఆస్థితిలో నున్న జింకను జూచి ‘చెలికాడా ఏమి యిది?’ అని యడిగెను. ‘ఇది మిత్రుని మాటను తిరస్కరించినందులకు ఫలము. పెద్దలు ఏమిచెప్పిరన ;—

ఆ. మేలు గోరునట్టి మిత్రులవాక్యంబు

నేనరుండు వినఁడొ చూనరునికి

నిడుమ యెపుడుఁ జెంతనే యుండు నాతండు

శత్రువులకుఁ బ్రీతి నలుపువాఁడు.’

౧౪

ఆమాట విని కాకి యడిగెను,—‘ఆవంచక మెక్కడ?’ జింక చెప్పినది,—‘నాయెఱచిం దినుటకై యిచటనే కను పెట్టుకొని యున్నది.’ అందులకు కాకి యిట్లు పలికినది:

‘క. సాయందుఁ దప్పు లేదని

హాయిగ దిగు లేది యున్న నాపద వచ్చున్,

పాయక సేయుచు నుండు ర

పాయము సుగుణాకరులకు నైనను గూఢల్. ౧౫

క. కన రారంజోతమ్మను

‘వినరు నఖిలు వల్కుహితవు వినుతోక్తుల మూ

ర్కొనరు దివియ యాతెడు వా

నన సంతము దఱియుచున్న సమయమున జనుల్. ౧౬

ఆ. చాటుదలను బచుల సర్వనాశమునేయు
 మ్రోలఁ బ్రియము వల్కు ముదము గులుక,
 అమృత వదనమైన హాలాహలఘటంబు
 బోలు చెలిమికానిఁ దోలిబ్రదుకు.” ౮౭

అంతటకాకి నిట్టూర్పువిడిచి యిట్లు విలపించెను:—“ఓరి
 వంచకుడా, పాపకర్ముడవు నీవు ఎంతపని చేసితివిరా!
 ఏలయన,—

ఆ. కమ్మబలుకు లాడి కల్పుకోల్లొవించి
 ఆనగొల్పి పాపు లాన్ధఁ బెంచి
 టక్కు నేవచేసి దక్కొని సాధుల
 సాంగముగను తుదకు మ్రింగుదు రహ. ౮౮

క. నమ్మినయుపకారికి ద్రో
 హమ్ముం దలపోయుపాపి ననృతాత్మకునికొ
 అమ్మా, భగవతి, వసుధా,
 యెమ్మాడ్కి భరింతు వమ్మ యెఱిగింపు దయక.

ఆ. చెనఁటితోడఁ జెలిమినేయుట సరిగాదు
 ప్రీతి నూపుటేని నీతి గాదు
 మండుచున్నబొగ్గు మాడ్చును హస్తంబు
 చల్లబడినయంత నల్లఁజేయు. ౯౦
 అట్లననేల? దుర్జనులవృత్తియే యిట్టిది;

చ. తొలుతఁ బడంబులం బడును,
 దోన గ్రసించును వీవుమాంసముక,

మిత్ర లాభము

గలముగ నేమొకొ గొణంగుఁ

గర్జములందు విచిత్రవై ఖరిక,

బిలమును గాంచి చయ్యనఁ బ్ర

వేశ మొనర్చును నిర్విశంకతఁ,

ఖలచరితంబు దోమ యొడి

కంబుగ వాలక మాడు సర్వముక. ౯౧

అట్లే,—

ఆ. ఖలుఁడు ప్రియము లాడి కరఁగించు మతి నంట

నమ్మకమ్మునకు గతమ్ము గాదు;

వానినాల్కతుదను దేనియ జాల్కొను

ఉల్లమందు డ్వేష ముల్లసిల్లు.' ౯౨

తర్వాత తెల్లవాఱఁగానే పొలముసామి దుడ్డుగు
దియచేతఁబూని ఆచోటికి వచ్చుచుండఁగా కాకి చూచి
జంకతో 'నఖుఁడా, నీవు చచ్చినవానివలె నగవడుచు గాలి
తో కడుపు బూరటించుకొని, కాళ్ళు నిగుడఁ దన్నుకొని,
ఉండుము. నేను నీకన్నలను ముక్కుతో గీటుచుండెదను;
నే నెప్పుడు కూయుదునో అప్పుడు నీవు లేచి తటాలున పాటి
పొమ్ము' అని చెప్పినది. జంక అట్లే కాకి మాటప్రకారమే
చేసినది. అంతట సంతోషముచే కన్నలు వికసిల్లుచుండ
పొలముసామి ఆతీరుననున్న జంకంఁగాంచి 'ఆహా! స్వయ
ముగానే చచ్చితివా! అనివలికి, వలనండి తప్పించి ఉరి
త్రాళ్ళను కైకొనుటకై జతనపడెను. అంతటకాకి కూత

అంధహితోపదేశ చంపువు

విని జంక వడిగా లేచి పాటిపోయెను. దానికేసి పొలము
సామి వినరీవైచిన గుదియ గుటి తప్పి నక్కను చంపినది.
చెప్పదురు గదా ;—

ఆ. మూఁడు వత్సరములు, మూఁడు మాసంబులు,
మూఁడు పక్షములును, మూఁడు నాళ్లు,
నవధి గాఁగ నుత్కటాఘపుణ్యములకు
నిక్కడనె ఫలంబు మెక్కు నరుఁడు. ౯౩

కావుననే నేనుచెప్పితిని *‘భక్షకంబుతోడ’ నిత్యాది’
అంత లఘుపతనకము మరల నిట్లు వచించుచున్నది.—

క. నిను భక్షించిననుక భో
జన మది నాకుక్షి కేమొ చాలద సుమ్మి,
అనఘాత్మ, నీవు జీవిం
చినఁ జిత్రగ్రీవుపోల్కి జీవితం నయా! ౯౪

మఱియు,—

క. తిర్యక్ప్రాణుల కైనను
నార్యా, విశ్వాన ముండు ననఘమతులకుఁ ;
వార్యంబు గాదు సాధుల
మర్యాద స్వభావసిద్ధిమహితం బగుటక. ౯౫

మఱియు,—

క. గొనఱొని యెంతయు రేఁపిన,
జనియింపదు వికృతి సాధుజనచిత్తములక ;

వనరాశినీటిఁ గ్రావఁగ

ననువువడునె కనవుపంజు లంటించుటచేక.' ౯౬

అందులకు హిరణ్యకుఁడువల్కుచున్నాఁడు. - చపలుఁ
డవు నీవు. చపలునితో చెలిమి యేమాత్రమును చేయ
రాదు. అట్లు పెద్దలు చెప్పియున్నారు:—

ఆ. కాకి, మేక, పిల్లి, కాపురుషుఁడు, దున్న,

పంచకంబు నమ్మ వంచకంబు,

కాన నోకుమార, వీని నేనిఁటిని

నమ్మకుండ నెపుడు నెమ్మి బ్రదుకు. ౯౭

మఱియొకటి; ఏమన, - నీవు మాకుశత్రుపక్షము వాఁ
డవు. అదియును పెద్దల సూక్తమే.

ఆ. చక్క సంఘటించునంధిచే నైనను

బగతుతోడిచెలిమి బాగు గాదు;

తినిరి నీళ్ళ నెంత తెరలంగఁ గాంచిన

నగ్ని మీఁదఁ బోయ నార్చకున్నె? ౯౮

ఆ. విద్యచేత నెంత వెలుఁగొందుచున్నను,

దుర్జనునిఁ ద్యజింపు దూరమందె;

ఫణముమీఁద మేటిమణి వెల్లుచున్నను.

భయము గల్గ కున్నె పాముఁ జేర. ౯౯

ఆ. అగున దెప్పటికిని నయ్యెడిఁ దప్పక,

కాని దెప్పటికిని కానె కాదు,

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపులు

బండి నీటిమీఁదఁ బాటంగ నేరదు,
పడవ నేలమీఁద నడవలేదు.

౧౦౦

మఱియు,——

ఆ. అధికమయిన యట్టియర్థంబుచే నైన
విమతులందు నెవఁడు విశ్వసించు,
రక్తుఁడై నెవఁడు విరక్త యా నాలిపై,
సంతతోనె యాతఁ డంత మొందు.’

౧౦౧

అందులకు లఘుపతనక మిట్లు బదులుపల్కెను:—
‘నీవు చెప్పినదెల్ల నేఁచింటిని, అయినను నాకు ఇదే సం
కల్పము; ఏమన, నీతో తప్పక చెలిమి చేయవలసినదని.
అది నెఱవేఱదేని తిండి మానుటచే ఆత్మహత్య గావించి
కొనెదను. అట్లే ; ఏలన,——

ఆ. వగులఁగొట్ట సులువు, తగిలింప వహి లేదు
మంటికుండఁ బోలె గొంటుజుచుని
వగులఁగొట్టఁ గడిది, తగిలింప సులభంబు
స్వర్ణ ఘటమువోలె సత్పురుషుని.

౧౦౨

మఱియు,——

ఆ. సర్వలోహములకు సంగతి ద్రవముచే,
ఖగమృగాదులకగుఁ గారణమున,
సామరులకుఁ గల్గు భయలోభములచేత,
చూడ్కిమాత్రముననె నుజనుల కగు.

౧౦౩

మఱియు,——

ఆ. నారికేళఫలమునకు సమాకారుండు

చక్క నరసి చూడ సాధుజనుడు ;

పైకి మాత్రమే విభాసురుం డగుచుండు

కాపురుషుడు రేగుగాయ వోలె.

౧౦౪

మఱియు,——

ఆ. సాధువులకుఁ దొంటినఖ్యంబు విజిగిన

గుణము లించుకేని కొఱతపడవు,

తమ్మిత్తుఁటి విజిచి దవ్వుగా నీడ్చినఁ

దెగక తంతు లనుగతించునట్లు.

౧౦౫

మఱియు,——

తే. శుచితయును, దానశీలత, శూరతయును,

దుఃఖమందును సుఖమందుఁ దుల్యతయును,

కూర్చి, మోమోట, నిజమె వాక్రుచ్చుటయును,

నెనిమిదియు నివి చెలికానిగొనము లరయ.

౧౦౬

ఈ గుణములచేత భూషితుడైన పురుషుని నిన్నుఁ
దక్క నేనెక్కడ సంపాదింపఁగలను ?

ఆతని యామాటలు విని హిరణ్యకుడు లాఁగనుండి
వెలువడి యిట్లనియె ;——‘నీ యీ వచనామృతముచేత
నేను తనివెఁజెందితిని. అట్లు చెప్పియున్నాడు ;

ఆ. సాధువాక్కు ప్రీతినద్యుక్తిసహితంబు

సుకృతిమనము నెంతచూచ గొనునొ,

అంధ్రహితోపదేశ చంపువు

చల్లజలక, మాణి నదులు, చందనములు,
ఘృత్తహతుని కంఠశర్మ మిడవు.

౧౦౭

మఱియు,——

ఆ. చపలబుద్ధి, యాహ, సత్యహీనతయును
బలము, మంతనముల బయలునేత,
కూళతనము, ద్యూతకేళి, యొండొండును
కడు పొనగులు నేస్తకానియందు.

౧౦౮

ఈ నీ మాటలంబట్టి యరయ నిం దొక్క దోనమేని
నీయందుఁ గనఁబడదు. ఏలయన,——

క. పాటవము సత్యవాక్యత
మాటలబడిఁ దెలియు, మఱి సమక్షతయె వెనక
జాటు నలోభతనం బరి
పాటి సచపలతను, వేఱు పల్కు లిఁ కేలా?

౧౦౯

మఱియు,——

ఆ. స్వచ్ఛ మయినయట్టి స్వాంతంబు గలవాని
చెలిమి వేఱురీతిఁ జెలఁగుచుండు,
శాత్రుదుష్ట మయినస్వాంతంబుగలవాని
వాక్కు వేఱువగను వఱలుచుండు.

౧౧౦

ఆ. మనసునందు వేఱు, మాటయందును వేఱు,
కర్మయందు వేఱు, దుర్మతులకు ;
మనసునందు నొకటె, మాటయందు నొకటె,
కర్మయందు నొకటె, ధార్మికులకు.

౧౧౧

కావున నీ కోరినయట్లే కానిమ్ము.' ఇట్లు పలికి హిరణ్యకుండు చెలిమి కావించి కాకిని మేలయిన యోగిరములతో తనియించి లాగలో దూతైనను. కాకియు తన తావున కేగినది. అప్పటిచుండి రెండును ఒకటికొకటి ఆహారము లిడుచు, కుశలము లడుగుచు, నమ్మకముగా మాటలాడుకొనుచు, కాలము గడపుచుండినవి.

ఒకానొకప్పుడు కాకి హిరణ్యకునితో 'చెలికాడా, ఈచోట నిపుడు కాకికి ఆహారము దొరకుట మిక్కిలి కష్టముగానున్నది. కావున ఈచోటు వదలి మఱియొకచోటికి పోగోరుచున్నాను' అని చెప్పెను. అందులకు హిరణ్యకుండు పలికెను,—

ఆ. 'తావుఁ దలఁగ శోభఁదలఁగుఁ గేశంబులు,
నఖములును రదములు నరులు నల్లె;
ఈరహస్య మెఱిగి యెడలకే యుండును
మతిగలాఁడు తనదుమనికితమును.' ౧౧౨

కాకి చెప్పచున్నది. — 'మిత్రుడా, అది కాపురుషుల మాట. ఏలన,—

క. మనికి విడి వేఱు మనికి
జనెడి గరులు సింగములును సత్పురుషులును,
మనికి న యుండి నిధనము
గనెడి గాకులు మృగములుఁ గాపురుషులును.'

హిరణ్యకుండు పలికెను:- 'మిత్రుడా, ఎచ్చటికి బోవు
దము? ఇట్లు చెప్పియున్నారు:—

ఆ. కదలుఁ బ్రాజ్ఞుఁ డొక్కవదముచేతను మున్ను
నిలుచు నొక్కదానఁ జలన మేది,
మీఁదితావుఁ దా సమీక్షణ నేయక
తొంటితావుఁండి తొలఁగఁడెపుడు. ౧౧౪

చక్కఁగా చూచినతావు ఒకటికలదని కాకిచెప్పెను.
అదియేదని హిరణ్యకుం డడిగెను. 'దండకారణ్యములో
కర్పూరగౌరమును పేరి నరస్సు గలదు; అందు నాకు చిర
కాలమునుండి సంపాదించఁబడిన మిత్రుఁడు మంథరుఁడను
తాఁబేలు స్వభావముచేతనే ధార్మికుఁడు కలఁడు.
ఏలయన,—

*క. పరులకు ధర్మము కరము ను
కరముగ నెల్లదను జెప్పఁగలరు ధరిత్రి,
నిరతిగ నాధర్మమె తమ
రగుదుగదా చేత యేమహాత్ముఁడొకక్క. ౧౧౫

అతఁడు మంచిమంచి చేవలం బట్టితెచ్చి నాకుఁ బెట్టి
నన్నుఁ బోషించును.'

*హ. బిజ్జి లెల్లవారు నుపదేశ మొనరిప
ధర్మమార్గములను దిక్కొరులకు,
దామె యాచరింపఁ దఱిపచ్చినప్పుడు
మూఢు లగుదు రట్టై మునులు గూడ.

అందులకు హిరణ్యకుండు పలికెను:- 'అట్లయిన నేను మాత్ర మిట నిలిచి యేమిచేయవలయును ? ఏలయన—

క. ఏనాట లేదో జీవక

యేనియు, విద్యాప్తి యెద్దియేనియుఁ, జుట్టా

లేనియు, నొకనత్కారం

బేనియు, నానాడు విడిచి యేగఁగ వలయున్. ౧౧౩
మఱియు,—

క. ధనికుండు, శ్రోత్రీయుండును,

జనపతియును, నేఱునున్, భిషగ్వరుండును నాఁ

జనునీయేవురు నేతా

వున లేరో యట వసింపఁ బోలదు వత్సా ! ౧౧౪

మఱియు,—

క. జీవనము, భయము, లజ్జయు,

నీవియు, దాక్షిణ్య మనెడియాయేనును నే

తావున లేవో యచ్చటఁ

గావింపం దగదు సుమ్ము కాపురము సఖా ! ౧౧౫

మఱియు,—

క. అట మిత్ర, నివాసము దగ,

దెట నీనాలుగును లేవో, యేవి యనంగాఁ,

దటపూర్ణ సుజల నదియున్,

బటు వగువెజ్జ, ఋణదాత, వైదికవరుండున్. ౧౧౬

కావున నన్నుఁగూడ నటకే కొనిపొమ్ము.'

తర్వాత కాకి ఆచెలికానితోఁగూడ విచిత్రమయిన కథలు చెప్పకొనుచు, నుఖముగా ఆనరస్సుకడకు పోయెను. అంతట మంథరుఁడు దూరమునుండి చూచి లఘువతన కునికి తగిన యాశిష్యము సలిపి, ఎలుకకును అతిథి పూజ గావించెను. కాకి యిట్లనియె;— ‘చెలికాఁడా మంథరాఁడా, ఈయనకు విశేషమయిన పూజు గావింపుము; ఏలయన, ఈయన పుణ్యము నేయువారిలో అగ్రగణ్యుఁడు, హిరణ్య కుఁడను పేరి యెలుకదొర. ఈయనయొక్క గుణములను పొగడుటకు రెండు పేలనాలుకలతోడి నాగేంద్రుఁడు ఒక వేళ సమర్థుఁడయిన సయ్యెడును.’ ఇట్లుపలికి చిత్రగ్రీవుని కథలు వర్ణించెను. మంథరుఁడును ఆదరముతో హిరణ్య కుని సత్కరించి ‘అయ్యా! నీకు మంగళము; నీవు జనులు లేని యడవిలో నుండినందులకు కారణమును చెప్పవలయును.’ అనియడిగెను.

హిరణ్యకుని పూర్వ వృత్తాంతము.

హిరణ్యకుఁడు ఇట్లనియె; ‘చెప్పాచున్నాను వినుము— చంపకావతియను పట్టణములో సన్న్యాసులమఠ మొకటి కలదు. అందు చూడాకర్ణుఁడను సన్న్యాసి వసించియుండెను. అతఁడు తనఁగా మిగిలిన బిచ్చపుటన్నముతోడి బిచ్చపుర బాత్రమును చిలుకకొయ్యకు తగిలించి నిద్రించుచుండును. నేను ప్రతిదినము ఎగిరి ఆ యన్నమునుతినుచుండును. ఇట్లుండఁగా అతని ప్రియమిత్రుఁడు వీణాకర్ణుఁ

డను సన్నాహిని వచ్చెను. అతనితో నానావిషయ సంభాషణలోనుండియు చూడాకర్ణుడు నన్ను జడిపించుటకై చీలిన వెదురుతుంటతో నేలను కొట్టుచుండెను. దానింగని వీణాకర్ణుడు ఇట్లనియె. — ‘సఖుడా, నీవేల నామాటయందుఁ గాక వేఱెందో ఆసక్తిఁ బూనియున్నావు? ఎట్లనఁగా, —

అ. నెమ్మి గల్లుమోము, నిర్మలం బగుచూపు,
మాట వినఁగ గోర్కి, మధురవాణి,
అధికమయినప్రేమ, యాద రాతిశయంబు,
కూర్మిగల్లునతనిగుర్తు లాటు. ౧౨౦

అ. తుష్టి లేనియీవి, తొలిచేతఁ దలఁపమి,
మాటవరుసఁ బేరుమఱచుటయును,
గారవింపమియు, సకార్యంబు నాటుట
కూర్మిసన్నవానిగుర్తు లైదు.’ ౧౨౧

అందులకు ‘భవ్యుడా, నేను విరక్తుడనుగాను; ఇదె చూడు, ఈయెలుక నాకు చెఱుపు నేయుచున్నది. సర్వదా నాపాత్రలోని భిక్షాన్నమును తినుచున్నది.’ అని చూడాకర్ణుడు ఉత్తరము చెప్పెను. వీణాకర్ణుడు, చిలుక కొయ్యచూచి యిట్లనియె; ‘ఎలుకయెంత! దానిబల మెంత! ఎట్లది యింతఎత్తు ఎగురఁగలదు? కావున నిందుల కేమో కారణముండును. పెద్దలు చెప్పియున్నారు;—

క. అమ్మరొ, వెడఁగే శాండిలి
యిమ్ముగఁబ్ర ప్పయిననువ్వు లిడి సరిసరిగాఁ

దే మ్మని ముడినువ్వులు గొన ?

నమ్మును యిందేమొ కారణము గలదు సుమీ. ౧౨.౨

‘అది యె’ట్లని చూడాకర్ణుఁ డడిగెను ; వీణాకర్ణుఁడు
చెప్పచున్నాఁడు :—

‘ఒకానొకప్పుడు నేను వర్షర్తువులో వ్రతగ్రహణము
కై యొక నగరమున నొక బ్రాహ్మణ గృహిని బస
యిమ్మని వేడితిని. అతఁడు బస యిచ్చి నాకు శుశ్రూష
గావించుచుండెను. నేనును సుఖముగా నా దేవార్చనను
జరుపుకొనుచు నుంటిని. ఆ మఱునాఁడు వేకువను నేను
మేలుకొనగా ఆ బ్రాహ్మణుఁడును, బ్రాహ్మణియును మాట
లాడుకొనుచుండిరి. నేను వారి మాటలను అక్కఱతో
వింటిని. బ్రాహ్మణుఁడు వచించెను—‘ప్రియా, దక్షిణాయన
నంక్రాంతి వచ్చుచున్నది, దానమునకు అనంతఫలము
నిచ్చునది. సూర్యు నుద్దేశించి నీవొక బ్రాహ్మణునికి
భోజన మిడవలయును.’ అంతట బ్రాహ్మణి పరుషవచన
ముల నాతనిం బెడరించుచు నిట్లనియె :—‘దారిద్ర్యోప
హతుఁడవు, నీయింట భోజన మెట్లు కలుగును? ఇట్లు నన్న
డుగుటకు నీకు లజ్జలేదా? నీచేతఁ బడి నాగతి యిట్లయినది.
ఎన్నఁడును సుఖము లేదు; మంచియన్నములేదు; చేతి కే
మియు లేదు; కాలి కంతకుముందే లేదు.’ ఆమాటలకు జం
కియు విప్రుఁడు అల్లనల్లన నిట్లనియె :—‘ప్రియా, నీవిట్లు
చెప్పవచ్చునా? పెద్దలమాట వినుము :

క. తనజోనములో సగ మై

నను నర్థికిఁ బెట్టనట్టి యాతని కేరీ

తిని గల్గు నెపుడు నెందును

తనకోరినయట్టి భూరితర విభవంబుల్ ? ౧౨౩

క. ఘనహేమ దానములచే

ధనికుం డేఫలము నొందు, దాని దరిద్రుం

డును జెందును గాకిణి యి

చ్చిన, నని బుధపుంగవులు వచింపఁగ వినమే. ౧౨౪

ఆ. అల్పుడయ్యు, నిచ్చునతఁడె లోకహితుండు

అధికుఁ డయ్యు, నియ్య నతఁడు గాఁడు ;

మంచినీళ్ళనూయి మానషప్రియ మగు,

ఉప్పునీటికడలి మె ప్పెనయదు. ౧౨౫

అట్లేకదా,—

ఆ. త్యాగమహిమలేని దరిబేసి కేలరా

రాజరాజ నామరావణంబు ?

నిధులు గాచువాని బుధులు నుతెంతురే

ఎందునే నితఁడు మహేశుఁ డనుచు ? ౧౨౬

క. దానంబును గురియటచే,

నేనుఁగు క్షీణించియును వహించును వినతిఁ ;

దానంబు లేక సతతము

వీనాంగం బయ్యు ఖరము వినతిం గనునే ? ౧౨౭

క. జలమును మాత్రమే యిచ్చుచు
జలదుఁడు ప్రియుఁడగును నకలజనములకు నిలక;
అలయక చే సాచుచుఁ గ
న్నుల నేర్చును మిత్రుఁ డయిననుం గనుఁగొనఁగాక.

తే. మంచిపాత్రంబు, కడుశ్రద్ధ, మంచిచోటు
మంచికాలంబుఁ గూడ, నమంచితముగ
నేను యిత్తురొ, యది ఫలియించు మీఁద
నతులభాగ్యపరంపర నండు బుధులు.' ౧౨౯

ఇట్లు పతిచేత ప్రబోధితయై బ్రాహ్మణి అంగీకరించి
'అబ్బలైన, ఇంట కొంచెము నువ్వు లున్నవి. వానిని ఒలిచి
పప్పుచేసి నూఁబొడి చేసి దానితో బ్రాహ్మణునికి అన్నము
పెట్టెదను' అని వచించెను. అందులకు బ్రాహ్మణుఁడు సంత
సించి ఊరిలోనికిం బోయెను. అనంతరము ఆమె తిలలను
వేడినీళ్లతోఁగడిగి దంచి తెల్లపప్పు గావించియెండఁబోసి
యింటిపని చేసేకొనుచుండఁగా వానిలో కుక్కయొకటి
మూత్రోత్సర్గము కావించినది. ఆ చెట్టంగని యామె,
'అయ్యో, పెడమొగమైయున్న విధియొక్క నేర్పును
చూడు! ఈ నువ్వులను అభోజ్యములను గావించినది.
కావున నేను వీరింగొని యెవరి యింటికిఁబంజరి ఒల్లవుఁ
బప్పునకు బదులుగా ముడిచువ్వులం దెచ్చికొనెదను. ఇట్లు
ఎవరినడిగినను ఇత్తురు' అని యాలోచించుకొని వానింగని
ఒక యింటికి వచ్చినది. ఆ సమయాన నేను ఆయింటనే

భిక్షార్థమై వచ్చియుంటిని. ఆమె ఆ యింటి యిల్లాలితో
‘ముడినువ్వులకు సరిగా నువ్వుబప్పిచ్చెదను కొనుము;’
అని పలికెను. అట్లే ఆ యిల్లాలు ముడినువ్వు లిచ్చి నువ్వు
బప్పు కైకొని లోనికి రాగానే, ఆమె పుత్తుడు కామంద
కీ శాస్త్రమును చదివినవాడు, నీతిదృష్టిచేత ‘అమ్మా,
యీనూవులను కైకొనఁగూడదు. ఈమె తెచ్చిన పప్పును
వట్టినువ్వులిచ్చి పుచ్చుకొనఁగూడదు. ఇట్లేమె యిచ్చుటకు
కారణ మేదో కలదు.’ ఆమాటచే ఆ యిల్లాలు ఆసువ్వు
బప్పును పరిత్యజించినది. కావున నేనువచించితిని ‘అమృత
వెడఁగే శాండిలి’ ఇత్యాదిని. అట్లే ఇట నీయెలుక బలము
నకు అండయగు కారణ మొకటి యుండవలయును’ అని
నిమున మాలోచించి మరల సన్నాహిని యిట్లనియె :—
“ ఇందులకు కారణము విశేషముగా ధనార్జనమే గావల
యును ; ఏలన,-

ఆ. ఎల్లతావులందు, నెల్లకాలములందు
ధనము గల్గువాఁడె దండిమగఁడు ;
రాజులకు సయితము ప్రాభవంబున కెల్ల
ధనమె మూల మగుచుఁ దనరుచుండు. ” గరిం

ఇట్లుచెప్పి ఆసన్నాహిని గుద్దలితెచ్చి నాలాగను
త్రవ్వినవాఁడై చిరకాలమునుండి నేను గడించి పెట్టుకొన్న
నాధనమునంతయు పుచ్చుకొనెను. అదిమొదలు నేను దిన
మునకు దినము బలము ఉడిగినవాఁడనై సత్త్వోత్సాహ

ములు కోలుపోయి నాయాహారము నయినను సంపాదించు
కొనుటకు శక్తిలేక భయముతో మెల్లమెల్లగా సంచరించు
చుండగా నన్నుగని చూడకర్లు డిట్లనియె:—

‘ఆ. పసిడిచేత నెల్ల వాడును బలియుండు,
పసిడిచేత నగును బండితుండు,
పసిడి పోయినంత, పాపము ! కను మెల్క-
యాత్మజాతి సనుత నంది యొదిగె. ౧౩౧

ఆ. అర్థమునకు దూరుఁ డగునట్టివరునికి
 నల్పమేధసునికి ననవరతము
 స్వల్పనదులు గ్రీష్మసమయమందునుబోలెఁ
 జేతలన్నియును నశించు మిత్త్ర!

౧౩౨

మఱియు, —

ఆ. కలిమి గల్గి మి త్రోగణము నేకూడును,
 కలిమి గల్గి బంధుగణము కల్లు,
 కలిమి గల్గువాడె ఘనుడు లోకమునందు,
 గలిమి గల్గువాడె తెలివి గలడు.

౧౩౩

మఱియు,—

ఆ. పుత్రహీనునకును మిత్రహీనునకును
 ఇరువురకును వీరి కిల్లు పాడు,
 పరమమూర్ఖునకును బదియు దెనలు పాడు,
 నిఖిలములును బాడు నిర్ధనునకు.

౧౩౪

మఱియు,—

ఆ. అవికలంబు లింద్రియము లవే, పేరదే,
పలుమనీష యదియె, పల్కు నదియె,
అర్థగర్వ మేగ, నాతఁడే క్షణములో
వేఱుమనుజుఁ డగును, వింతగాదె?'

౧౩౫

ఇదియంతయు విని నే నిట్లు తలంచితిని :—'ఇంక నే
నిచట నుండఁదగదు. ఇప్పు డీ నావృత్తాంతము నొకరితో
చెప్పకొనుటయు సరిగాదు. ఏలన,—

ఆ. ధనముపోకడయును మనమునతాపంబు
గృహములోనిదుశ్చరిత్రములును
వంచనంబు నభిభవంబు నీయేనింటి
వెల్లడించుకొనుట వెఱ్ఱితనము.

౧౩౬

మఱియు,—

ఆ. ధనమును, మంత్రము, జీవిత
మును, భేషజమును, గుటుంబమునఁ గలఛిద్రం
బును, నవమానము, మానం
బును, దానము, దాఁపవలయు బుధుఁ డెన్నిదియున్ .

ఇట్లునుండెప్పిరి :—

తే. దైవ మత్యంతవిముఖతఁ దాల్చి యండ,
పురుషకారంబు వితథమై పొలియుచుండ,
మానవంతుఁ డయిన పేదమానవునకు
వనమునం దక్క నుఖమిందు వసుధఁ గలదు.

౧౩౭

మఱియు,——

తే. మానవంతుఁడు చచ్చియే బోనుగాని
 దీనభావంబుమాత్రము పూనఁ దెవుడు,
 అగ్ని తా నాటినైనను నాటుఁ గాని
 శీతలత్వంబుమాత్రము చెంద దెవుడు. ౧౩౯

మఱియు,——

ఆ. సూనగుచ్చమునకు మానవంతునికిని
 రెండెవ్వుత్తు లొప్పుచుండు జగతి,
 ఎల్ల వారిమాళి నెసలారు టొండెను
 అడవిలోన నాశ నుండు టొండె. ౧౪౦

మఱీ చూచించి బ్రదుకుటయో, అది అన్నిటికన్న
 గర్హ్యము.

ఆ. విభవహీనుఁ డునుట వీతిహోత్రుని కిచ్చి
 తనియఁజేయుటేని తగునుగాని,
 ఒరుల కుపకరింప నొల్లనికృపణుల
 వలదు వేడుకొనుట వలదు వలదు. ౧౪౧

మఱియు,——

కొలుపు గౌరవమును, నెలవెలుగు గిరులను
 అంగకాంతిని జర, హరిహరకథ
 పాపచయము, నెటు పటావంచ లొనరించు,
 గుణశతముల నట్లై కూల్చు యాజ్ఞ.' ౧౪౨

ఇట్లు విమర్శించుకొని; - 'మఱి నేను ఒరులయన్నముం
దిన జీవించునా? అయ్యో, అదియు చావునకు రెండవ
దారియే. ఏలన,——

క. సరుజుఁడు, చిరప్రవాసియుఁ

బరాన్నభోజియును, బరభవనశాయియు, నూ
పిరితో నుంటయె మరణము;

మరణం బన నేదో, విశ్రమం బతని కదే.' ౧౮౩

అని యాలోచించుకొనియు లోభముచే వెండియు ధన
మార్జింప ఇట్లు చేసికొంటిని. వీణాకర్ణుఁడు నన్ను వెదురుచీలి
కతో మరలంగొట్టెను. అంత నేను 'లోభముచే పీడితుఁడై
తుప్పిచెందనివాఁడు తన్నుఁ దాను చంపుకొనువాఁడే,' అని
తలపోసితిని. ఎంత యత్నించినను ప్రాప్తవ్యముకాని దెట్లు
చేకులును?

తే. పడయ నియతం బయిన దానిఁ బడయు నరుఁడు,

దానిఁ దప్పింప బ్రహ్మకుఁ దరము గాదు,

కాన నే నడ లొందను, గర్వపడను,

నాది నాకే ఘటించు, నొండ్ల కది పోదు. ౧౮౪

మఱియు,——

క. సంతోషాన్మృత తృప్తులు

శాంతాత్ములు పొందుసౌఖ్యసారములోనన్

ఎంతయును బరువు లిడు ధన

చింతకులకు సుంతయేని చేకుఱదునుమా. ౧౮౫

మఱియు,——

ఆ. అతఁడె చదివినాతఁ, డతఁడె విన్నాతఁడు,
అతఁడె యాచరించినాతఁ డఖిల,
మాశ నెవఁడు వెన్న కడిచి నై రాశ్యంబు
పాదుకొల్పినాడొ స్వాంతమందు.

౧౪౬

మఱియు,——

ఆ. స్వాంత మెవ్వనికిని సంతృప్తమో వాని
కఖిలసంపదలును హస్తగములు,
చెప్ప కాల నున్న క్షితితలం బెల్లను
తోలు గప్పినట్లు గ్రాలుగాడె.

౧౪౭

మఱియు,——

తే. ఈశ్వరులద్వారములయందు నీడిగిలక,
ప్రియజనముతోడి యెడఁబాపు వెత లెఱుంగక,
క్లిబములు వల్కుభేదంబు లేక, యెవఁడు
బ్రదుకు, నాతఁడె ధన్యుండు; పరుడు మృతుండు.

ఏలయన,——

తే. తృప్త బుజమునఁ గొని వఱ తెంచుచుండ
జనునకు న్నవ్వుగాదు యోజనశతంబు,
హస్తగతమైనయర్థంబునందునైనఁ
దనివిగలవాని కుండ దాదరము నిజము.

౧౪౮

కావున ఇప్పటిదశకు తగినపని యేదో దానిని నిశ్చయించుకొనుట శ్రేయము. పెద్ద తేమిచెప్పి రనఁగా,——

తే. ధర్మ మన భూతదయ యగు, శర్మ మనఁగ
నోవు లేమి నమస్తజంతులకు భువిని,
న్నేహ మన నమ్మకంబు, పాండిత్య మనఁగ
చేయఁ దగు నిట్లే యనుపరిచ్ఛేద, మనఘ. ౧౧౦

అట్లే,—

క. ఎపుడు విపత్తులు నచ్చునొ
యపు డుచితము నేయునెఱుక యగు నేర్పనఁగా;
అపరిచ్ఛేదకు లగుకా
ర్యపదుల కాపదలు నిత్య మానన్నములే ౧౧౧

మఱియు,—

ఆ. కులముకొఱకునై యొకొని నుజ్జగింపుము,
ఊరికొఱకుఁ గులము నుజ్జగింపు,
నాటికొఱకు నుజ్జనము నేయు మూరిని,
అత్మకై త్యజింపు మఖిలభువిని. ౧౧౨

మఱియు,—

ఆ. గొప్పవారి నండగొన్నను జనునికిఁ
గర్మవశముగానె కలుగు ఫలము,
హరునికంతమునకు నాభరణంబయ్యె
వాయువునె భుజించు వాసుకియును. ౧౧౩

మఱియొకటి,—

ఆ. బాధ లేనియట్టి పానీయ మైనను,
భయము తెచ్చుతీయధ క్షమెన,

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపులు

రెంటి నరసి తెలిసికొంటి స్వప్నంబుగా

నెందు సుఖమొ యదియె హితమటంచు. ౧౫౪

ఇట్లాలోచించుకొని నరులులేని యాయడవికి వచ్చితిని ;
ఏలయనఁగా,—

ఆ. వ్యాఘ్రసింధురముల వనమునఁ దరు విల్లు,

పూలు పండ్లు నీళ్ళు భోజనంబు,

నార మడి, పడుక తృణం, బైన మేల్లని,

బంధుమధ్యఁ బేదబ్రదుకు దగదు. ౧౫౫

తర్వాత నాపుణ్యము మొలకయెత్తి, ఈచెలికాఁడు
నాయందు స్నేహమువహించి, నన్ననుగ్రహించినాఁడు.
ఇప్పుడు ఆపుణ్యము పండి నీప్రాపు సాక్షాత్స్వర్గము నాకు
లభించినది. ఏలనఁగా,—

క. భవవిషతరువున నుద్భవ

మవు నరిదిగ రెండుఘలము లమృతమయంబుల్,

కవనరసాస్వాదనమున్

భవహరణము సాధుబృంద పరిచరణంబున్. ౧౫౬

మఱియు,—

క. సారవిహీనం బగునం

సారంబున మూఁడు గలవు సారము లరయన్,

నారాయణ పదభక్తియు,

సారనదీమజ్జనంబు, సత్సంగంబున్. ౧౫౭

మంథరుఁ డిట్లనియె. - 'సీవు అతిసంచయము చేసితివి;
అందుల దొనంగిది. - విను.

*క. కొలఁదికి మీఱినలక్ష్మికి
నలరెడు భోగంబె రక్ష. యారసిచూడన్,
జలపూర్ణ తటాకమునకు
నలవడఁగా వాటమయిన యలుగుంబోలెన్. ౧౫౯

మఱియు, —

ఆ. అనుభవంబు లేమి నన్యులకు సమంబు
లోభివానిధనము లోకమందు,
అతని దనఁగ నేల యన, నది పోయిన,
నతఁడొకండ్ల యేడ్చి యలయుఁ గాన. ౧౬౦

అట్లే చెప్పినారు; —

క. దానము ప్రియవాక్సహితము,
జ్ఞాన మగర్వంబు, తౌంటినహితము బలమున్,
దానయుతం బగువిత్రం,
బీనాల్లును దుర్లభంబు లీలోకమునన్. ౧౬౧

చెప్పినారు, —

ఆ. చేయఁదగును మితిగ నేకరం బెప్పుడు,
మితిని మించి చేత మేలు గాదు;
ఎక్కుడుగను గూర్చ నక్కఱవడి నక్క
వింటితాకు నొంది బిడ్డఁ గనుము.' ౧౬౨

కథ ౪.

ఆరెండును (కాకమూషకములు) 'ఆకథ చెప్పు'మని యడిగినవి. మంథరుడు చెప్పం దొడంగెను: 'కల్యాణకటక మను నగరములో భైరవుడని యొక వేటకాఁడుండెను. వాఁడొకనాఁడు మాంసముకై విల్లు కేటఁగొని వింధ్యారణ్య మధ్యముం జొచ్చెను. అచ్చట నొకజింకను చంపి కొని పోవుచుండఁగా వానికి భయంకరమయిన పందియొకటి యగ పడెను. అంత నావేటకాఁడు జింకను నేలదించి పందిని కోలతో కూలనేసెను. పందియు మేఘమువలె భయంకర ముగా గర్జించి వానిని ముష్కములో పొడిచెను ; ఆపోటు నకు వాఁడు నటకీనచెట్టువలె నేలంగూలెను. ఏలయన,—

ఆ. నీరొ, నిప్పు, విషమొ, నిశితాయుధమొ, నోవొ,

క్షుధయొ, కొండనుండి కూలిపడుటొ,

కారణం బొకండు కలిగినయంతనే

దేహమును ద్యజించి దేహి యేగు.

౧౬౨

వేటకాసియొక్కయు, పందియొక్కయు అడుగుల త్రొక్కిడిచేతి పామొకటి చచ్చినది. ఇంతలో దీర్ఘరావ మను నక్కయొకటి మేతకై తిరుగుచు చచ్చిపడియున్న వానిని, జింకను, వేటకాసని, పందిని చూచి యిట్లు తల పోసెను—'నాకు విస్తారము ఆహారము దొరకినది. కాకేమి, క. ఏవగఁ దలఁపనివే తా

మే వెతలు శరీర కెప్పుడు నేతెంచెడినో

ఆవగనె వచ్చు నుఖములు,

నీవలనకై దైన్య మొకటి హెచ్చుగ నుండుక. ౧౬౩

కానీ, వీనిమాంసములచేత నాకు మూడునెలల
భోజనమగును. చెప్పిరిగదా,—

ఆ. మనుజుఁ డీతఁ డొక్కమాంసంబునకుఁ జాలు,

రెండుమాంసములకు మృగకిటు లగు,

ఒక్కనాటితిండి కురగంబు చాలును,

అల్లెత్రాటి నేటి కారగింతు.' ౧౬౪

ఇట్లనుకొని అట్లుచేసెను. నరములత్రాటినిఁ తెగఁ
గొఱుకఁగానే విల్లు ఎగిసిపడి దీర్ఘ రావమునకు తొమ్మునం
దాఁకెను. దీర్ఘ రావము చచ్చెను. కావున 'చేయఁదగును
మితిగ' ఇత్యాదికమును పలికితిని. అట్లే సుచూ,—

ఆ. ఏది యిచ్చినాఁడొ, యేది భుజించెనో,

ధనికి నదియె యదియె ధనము నుమ్ము,

ఒరులు క్రిడ సల్పుదురు నీలిగినవాని

దారతోడ వానిధనముతోడ. ౧౬౫

ఇప్పుడు గతమును వర్ణించుటచేత నేమిప్రయోజనము?
ఏలయన,—

క. అలవడనిదానిఁ గోరక,

తొలఁగి చనినదాఁకొఱకు దురపిల్లక, వే

రలజడులకు డీలుపడక,

యెలమి న్వర్తింతు పండితేంద్రులు జగతిక. ౧౬౬

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

కావున మిత్రుడా, నీవు ఎల్లవిధములను ఉత్సాహ
వంతుడవు గావలయును. ఏలయన,——

తే. జనుడు మూర్ఖుడే యాను శాస్త్రము సదివియు,
నాచరించెడునాతడే యా మనీషి,
తాల్మి నేర్చినదివ్యావధంబుగూడ
మాటమాత్రాన రోగంబు మాన్ప దెందు. ౧౬౭

మఱియు,——

తే. పూన్కి నేయంగ వెఱచెడు పూరుషునకు
నెంతవిజ్ఞాన మున్నను నేమి ఫలము?
హస్తముననే వెలుగుచున్న, సంధకునికి
దీప మేవస్తువును దాను జూపగలదు? ౧౬౮

కావున మిత్రుడా, యాయసాధారణదశలో ఓపిక
నేయవలయును. ఇదియెక్కువ కష్టమని నీవు తలంపవలదు.
ఏలయన,——

తే. తే జెనగువీరునికిఁ బరదేశ మేది?
ఎందుఁ జొచ్చునో యది గల్చి యేలు నతఁడు;
ఏయటవిఁ జొచ్చుసింహ, మందే గజములఁ
జక్కడిచి వానిరుధిరామిషముల మెనవు. ౧౬౯

మఱియు,——

తే. కప్ప లెట్లు నిపానంబుఁ గ్రమ్ముకొనునో,
అండజము లెట్లు నేరునో నిండుచెఱుఱు,

అట్లే యుద్యోగవంతుని నభిసరించు
వశము గోల్పోయి సర్వసంపదలు వేగ. ౧౭౦

మఱియు,—

తే. సుఖ మెటులు వచ్చు నటులె యసుఖము వచ్చు,
నొకటి యొప్పినయ ట్లొండు నొప్పవలయు,
చక్రమున నాకులట్లు సంసారమందు
సుఖములును నసుఖములును సుడియుచుండు. ౧౭౧

మఱియు,—

తే. కడఁక గలవానిఁ, జేతలో వడిగలాని,
వ్యసనములు లేనివానిఁ, గ్రియావిధిజ్ఞ,
శూరునిఁ, గృతం బెఱుఁగువాని, సుదృఢసుహృదు
స్వయముగా, లచ్చి గోరు నివాసమునకు. ౧౭౨

విశేషముగా,—

తే. అర్థములు లేకయే ధీరుఁ డర్హితుఁడగు,
నర్థములు గల్గియును దీనుఁ డవమతుఁ డగు,
బాళువామాలఁ దాల్చినశ్వాస మెట్లు
చెందును మృగేంద్రపదమును సింగమువలె? ౧౭౩

మఱియు,—

ఆ. విభవదర్శమునకు విఱివీగఁగ నేల?
విభవ మేగినంత వేగ నేల?
పడుచు లేచుచుండుఁ బరిపాటిగ నరుండు
చేతఁ గొట్టువడెడిచెండు వోలె. ౧౭౪

మఱియు,—

ఆ. జీవనంబుకొఱకుఁ జేప్పింపకుము తద్ద,
దానిఁ జేసినాఁడు ధాత మున్నె;
కడుపునుండి శిశువు పడినయంతనె చేఁపు
తల్లి చన్న లిట నిదర్శనంబు.’

౧౭౫

ఈమాటవిని లఘువతనకుఁ డిట్లనియె:—‘కృతార్థుఁ
డవు మంథరుఁడా, ఎల్ల విధములను నీగుణములు స్తోత్రా
ర్థములు సుమా, చెలికాఁడా,

క. అంచను దెలుపుగ నెవఁడు సృ
జించెనొ, చిలుకను బసరుగఁ జేసెనొ, కడుఁ జి
త్రించెనొ నెమరిని, వాఁడే

కొంచక జీవనము నీకుఁ గుదురుచు మిత్రా! ౧౭౬

మఱియు మిత్రుఁడా, పెద్దలరహస్యమును వినుము:

ఆ. గడన నేయునపుడు కష్టంబు వెట్టును,
వసట యెక్కు డిడు విపత్తులందు,
సంపదలు దలిర్ప సమ్మోహమున ముంచు,
నర్థములు సుఖావహంబు లెట్లు?

౧౭౭

మఱియు,—

ఆ. ధర్మమును బొనర్ప ధనముఁ గోరుటకంటె,
గోర్కు లెల్ల మానుకొనుట మేలు,
అడుసు ద్రొక్కి కాలు కడుగుకొనుటకంటె,
నంటకుండ నూరకుంట మేలు.

౧౭౮

ఏలన,——

ఆ. పొలను మింటియందుఁ బులుగు లెట్లు భుజించు,
వ్యాళములును నేల, మీలు నీట,
అట్లే యెల్ల యెడల నందఱును భుజింతు
ధనము కలిగినట్టిమనుజు నెపుడు. ౧౭౯

మఱియు,——

ఆ. జేనివలనఁ, గన్నగానివలన, జాతి
జనులవలననుం, గృహానువలన,
నీటివలన, భయము నిత్యంబు ధనులకుఁ,
బ్రాణులకుఁ గృతాంతువలనఁ బోలె. ౧౮౦

అట్లే,——

ఆ. ఆశ వదలుకొన్న నంతరం బిశలేదు
'అర్థహీనునకుఁ బురాంతకునకు,
దాని కించుకంత దారి యిచ్చితివేని
దాన్య మెక్కు నీదుతిలను మిత్ర! ౧౮౧

వేయేల? స్నేహముగా నుబును లాడుచు నాతోఁ
గూడ నిటనే కాలము పుచ్చుచుండుడు. ఏలయన,——

ఆ. ప్రాణ ముండువఱకుఁ బ్రణయంబు నిలుచును,
కోపమేని క్షణమునేపె యుండు,
ఎడసిపోవునప్పు డేశంక యుండదు,
వర్తనంబు గొప్పవారి కిట్లు. ౧౮౨

మఱియు,——

ఆ. ఆవదుద్ధరణమునందు సమర్థులు
సత్పురుషున కిలను సత్పురుషులె.
కడిది యూబిఁ బడినగంధగజము లేవ
గంధగజములే ధురంధరములు. ౧౮౩

అట్లే,——

ఆ. గుణము మెచ్చువాఁడు గుణవంతుఁ జేరును,
గుణము మెచ్చనతఁడు గుణిని గనఁడు,
కాననుండి తేటి కమలంబుపైఁ గూడుఁ,
దోడికాఁపుకప్ప గూడ దెవుడు. ౧౮౪

మఱియు,——

క. భువిలో నరులం దొకఁడే
స్తవనీయుఁడు, ఘనుఁడు, సుకృతి, ధన్యతముండుకా,
ఎవనివలన భగ్నశత
సావయరొ యర్థులును, శరణుఁ జొచ్చినవారుకా.

చిత్రాంగునిరాక

ఈతీరున నామూఁడును ఇచ్చవచ్చినట్లు తినుచు,
తిరుగుచు, తనివి గలిగి నుఖముగా జీవించుచుండినవి. ఇట్లుండగా చిత్రాంగుఁడను జింక ఎవనికో భయపడి బెదరివచ్చి
వానితోఁ గలసినది. వెనుక వచ్చుచున్న జింకనుచూచి మం

ధరుడు నీటఁ జొచ్చెను; ఎలుక లాఁగలోఁదూతెను; కాకి ఎగిరి చెట్టుకొనకుం బోయెను.

లఘుపతనకము మిక్కిలిదూరము పరికించి భయకారణము నేమియు కానదాయెను. తర్వాత అన్నియు వచ్చి కలసికొని కూర్చున్నవి. 'కల్యాణుడా, జింకా, నీకు కుశలము; స్వేచ్ఛగా నీకులోనగునాహారము ననుభవింపుము. ఇచ్చట నీ పుండుటచేత ఈయరణ్యమును సనాధముఁ జేయుము' అని మంథరకుఁ డనియెను. 'అయ్యా, నేను వేటకానికి భయపడివచ్చి మిమ్ము శరణుఁజొచ్చితిని; ఏలయన, తే. లోభముననేని, భీతికి లోఁగియేని,

యెవఁడు శరణాగతునిఁ ద్యజియించు వాఁడు

బ్రహ్మహత్యాసమం బగుపాప మెనయు

ననుచు వచియింతు తత్త్వజ్ఞులైనమునులు. ౧౫౬

కావున మీతోఁగూడఁ జెలిమిని గోరియున్నాఁడ.' అని చిత్రాంగుడు పలికెను. అంతట హిరణ్యకుఁ డిట్లనియె:- 'అయ్యా, చెలిమి నీకు మాతో నిష్ప్రియత్నముగానే సిద్ధించినది. ఏలయన,—

ఆ. తెలియు, మూరనుండు, కలితసంబంధుండు,

అటులె కులపరంపరాగతుండు,

ఎడరునందుఁ గావఁబడినయతండును

చెలులు నాల్గువగలఁ జెల్లుచుండు.

౧౫౭

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపుపు

కావున నిట నీయింట నున్నట్లే అభేదముగా నుండుము'. ఆమాట విని జింక సంతోషపడి ఇచ్చవచ్చిన మేత మేసి నీరు త్రాగి నీటిచెంగటి చెట్టునీడలో విశ్రమించినది. ఏల యనగా,—

ఆ. మట్టిచెట్టునీడ, మధ్యయౌవన చామ,
ఇటుక యిల్లు, నూతన నెనగునీరు,
మేసి కొనగు వెచ్చ మెచ్చుగా నీతున,
చలువ గొలుపు నూమ్మనమయమందు.' ౧౮౮

త్వార్థ మంధరుడు 'చెలికాడా, జింకా, ఎవనికి భయపడితివి? ఈనిర్జనవనములో వేటకాండ్రచటనేని ఎప్పుడేని సంచరింతురావమి?' అనియడిగెను. జింకయిట్లనియె. 'కలింగదేశములో రుక్మాంగదుడని రాజుకడు కలఁడు. అతఁడు ద్వీపజయంపువరుసలో వచ్చి, చంద్రభాగానది యొడ్డున విడిసియున్నాడు. తెల్లవాఱునప్పటికి అతఁడు ఇచ్చట కర్పూరసరస్సుకడకు సచ్చనని వేటకాండ్ర మాటలవలన నానుడి కలిగియున్నది. కావున ఇటకూడ తెల్లవాఱిన తర్వాత ఉండుట అపాయకరము. అది ఆలోచించి ఏమిచేయఁదగునో అట్లుచేయుడు.' ఆమాటవిని భయపడి తాఁబేలు 'నే నింకొకచెఱువునకుం బోయెదను,' అనెను. కాకియు జింకయు ఆలోచించి, 'అట్లే చేయుము,' అనిచెప్పినవి. హిరణ్యకుడు ఆలోచించుకొని యిట్లయె: 'మఱియొక చెఱువునం జేసెనపిమ్మట మంధరునికి త్వేమమే;

నేలను పోవుచుండఁగా ఆవదం దొలఁగించుకొనుటయెట్లు?
ఏలయున, —

ఆ. నీరమే బలంబు నీటిజంతువులకు,
దుర్గమే బలంబు దుర్గులకు,
శ్వాపదంబులకును స్వస్థానమే బలంబు,
పరియ మేటిబలము పార్థివులకు.' ౧౮౯

అందులకు లఘుపతనకుఁడు 'మిత్రుడా, ఆయాసమ
యమునకు ఏదేనియుపాయ మాలోచించుకొనవలయును.'
ఆమాట విని మంథరుఁడు ఆచెఱువును వదలి తీరలెను.
హిరణ్యకాదులును దానివెంబడినే పోవుచుండినవి. నేల
మీఁద పోవుచున్న యాతాఁబేటిని వేటకాఁడొకఁడు
అడవిలో తిరుగుచు చూచి పట్టుకొని ఎత్తి వింటికి కట్టి,
ఆకటికి దప్పికి శ్రమపడుచు, తనయింటి కేసి పోవుచుండెను.
కాక మృగమూషకములు మిక్కిలిదుఃఖము పొంది వాని
వెంటనే పోవుచుండినవి. అంతట హిరణ్యకుఁడు ఇట్లు వం
దురెను :

౪౩. కడఁగాన నొకవగపునకుఁ
గడలికిఁ బారమును బోలె, గ్రక్కున వగపుం
గడలి మఱియొకటి లోఁగొనె,
నిడుమలు బడిబడిన దొడరు నెడరులయందున్. ౧౯౦

తే. సుకృతవశత సకృత్రిమనుహృదుఁ డబ్బు
సరయుమి యకృత్రిమంపు సౌహార్దమేమి?

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

ఏది యావదలందును నెడసిపోదొ
అది నుమ యక్ష్మత్రిమంపు సౌహార్ద మనగఁ. ౧౯౧

తే. తల్లియందును, బ్రాణ మాదారయందు,
బుత్తునందును మఱి తోడఁబుట్టునందు
నమ్మకం బటు సరునకు నాటుకొనదు,
ప్రకృతి మిత్రునియందు నాటుకొనుభాతి.' ౧౯౨

అని మెండుగా విలపించి, ఇట్లు చింతించెను—
'అవలో! ఏమి నా దుర్దైవము;—

క. నాకర్మముల ఫలములే
నాకుం బ్రాపించె శుభము నా నశుభము నా,
మేళాంటి వాని నే నా
యా కాలములక భవాంతరాస్తుండ పోలెక. ౧౯౩

క. కాయము నిత్యంబును సా
పాయము, సంపదలు దాఁపులగు నిడుమలకుక,
పాయటకే కూటములగు,
మాయటకే వస్తువితతి మహిని జనించుక.' ౧౯౪

విమర్శించుకొని,—

'క. కుం ద నెడివిఁపునిఁ గెడవును,
గందువు ప్రీతికిని నమ్మకమ్మునకును, నీ
సుందరవర్ణ ద్విధయము
నుం దా నెవ్వఁడు సృజించెనో మిత్రాభ్యుక్. ౧౯౫

మఱియు,—

మ. నయనప్రీతి రసాయనంబు, హృదయా

నందంబు నై, యెట్లు దో

దయి దుఃఖంబు సుఖం బకృతిమ సఖం

డాత్మైకతం బొందెడిక ;

దయివాఱక విభవంబు, వత్తురు సఖుల్

ద్రవ్యాశచే నెందఱో,

యయినక వారలవన్నెఁ జెప్ప నొరగ

ల్లాఁ జూపె యిక్కట్టనక.’

౧౯౬

ఇట్లు పనవి పనవి హిరణ్యకుండు చిత్రాంగ లఘు పతనకులతో—‘మిత్రులారా, ఈ వేటకాడు అడవి దాటిపోక ముందే మంథరుని విడిపించుటకు యత్నము నేయుదము,’ అనెను. ‘చేయవలసిన విధములు త్వరగా చెప్పము’ అని ఆ రెండు నడిగినవి. ‘చిత్రాంగుండు నీటి కడకేగి తాను చచ్చిపడియున్నట్లు అగపఱుచుకొనును గాక; కాకి దానిపై నెక్కి ముక్కుతో ఏమేమో గీఱుచుండును గాక; అంతట నిశ్చయముగా ఈవేటకాడు అచట తాబేటిని క్రిందఁబెట్టి జంకమాంసమున కాసపడి వడిగా పోవును. అంతట నేను మంథరుని యురులను తెగఁగొటికదను’ అని హిరణ్యకుండు చెప్పెను. చిత్రాంగ లఘుపతనకులు త్వరగా పోయి ఆవ్రకారము చేయఁగా, ఆ వేటకాడు అలసి నీళ్లుత్రాగి చెట్టుక్రింద కూర్చుండి ఆలీరున

అంధహితోపదేశ చంపుపు

నున్న జింకను జూచి వెంటనే కత్తెర తీసికొని సంతోషముతో దానికడకు నడచెను. ఈ లోపల హిరణ్యకుండు వచ్చి ఉరులు త్రేంపగా తాఁబేలు వడిగా చెఱువులోఁ జొచ్చెను. సమీపించిన వేటకానిం గాంచి జింక లేచి పాటి పోయెను. మరల వచ్చి వేటకాఁడు చెట్టుక్రింద చూచుకొను నప్పటికి తాఁబేలు లేదు. అంతట వేటకాఁడు ఇట్లు తలపోసెను:—‘చక్కఁగా చూచుకొనకుండ ప్రవర్తించి నట్టి నాకు ఇది తగినదే. ఏలయనఁగా,—

క. సీరము విడిచి యెవ్వం డ
 సీరమును గొనఁ బాటు, వానిచేతికి నాయ
 సీర మబ్బదు సరియకదా,
 సీర మదినవ్వుంబు తొలిఁ ద్యజించినకతనన్.’ ౧౯౭
 ఇట్లు దుఃఖితుడై వాఁడు తన తప్పిదముచేతనే నిరాశుడై యూరికిం జోయెను.

క. వలయున్ మిత్రులఁ జేర్పఁగ,
 వలయున్ దుర్గమవనముల వనతిం జేయన్ ;
 ఎలుక విడిపించెఁ గాదే
 యలమృగయుని చేతఁబడిన యాతామేటిన్. ౧౯౮
 మంథ రాదులందఱును అపదఁగితి తమతావు చేరి సుఖముండెరి.’

ఇట్లు విని రాజకుమారులు సంతోషించి ‘మేము అంతయు వింటిమి; సుఖుల మైతిమి. మాకోరిక ఈడేరినది’

మిత్రలాభము

అని పలికిరి. విష్ణుశర్మ యిట్లనియె, — ‘ఇంతటితో మీకోరిక తీరినది. అయినను ఇదికూడను అగును గాక !

ఉ. ఓయన సజ్జనుల్ సఖుల

నొందుత, నాటను లక్ష్మీకేరుతన్,

నాయ మెలర్పఁగా ధరణి

నాధులు ప్రోచుత ధారుణీప్రజన్,

మీయెదకున్ ముదం బిడుత

మిక్కిలి నీతి నవోధక్తవడిన్,

శ్రీ యిడుతన్ గిశోరశశి

‘శేఖరుఁ డాదట నెల్లవారికిన్.’”

౧౯౯

మిత్రలాభము సమాప్తము

సు హృ ద్భే ద ము

అనంతరము రాజపుత్రు లడిగిరి. “ ‘అయ్యా మిత్ర
లాభము వింటిమి. ఇప్పుడు మేము సుహృద్భేదమును వినఁ
గోరుచున్నాము.’ విష్ణుశర్మ వచించెను. — ‘సుహృద్భేద
మును వినఁడు. అందు ఇది మొదలిశ్లోకము, —

ఆ. బొబ్బమెకముతోడ గిబ్బకు వనములో

నిండుచెలిమి పొదలుచుండఁ గాంచి

చాడిగొట్టు లోభి పాడుజంబూకంబు

చెలిమి చెఱిచి గిబ్బు బొలియఁజేసె.’

౧

‘ఆకథయెట్లు?’ అని రాజపుత్రు లడిగిరి. విష్ణుశర్మ చెప్పం
దొడంగెను. —

‘దక్షిణావధంబున సువర్ణవతియని నగరమొకటి
కలదు. అందు వర్ధమానుడని ఒకవైశ్యుడుండెను. అతనికి
ధనము విస్తారముగానున్నను, తనకన్న సతి సమృద్ధులయిన
బంధువులను చూడగా, తాను ఇంకను ధనము సంపా
దించ వలయునని కోరిక గలిగినది. ఏలయనగా, —

క. తనకన్న లేడు ధని యని

తనకగవడు, గ్రిందఁ గ్రిందఁ దాగనుచున్నా.

సు హృ ద్భే ద ము

తనకన్నఁ బేద లేఁ డని

తనకగపడు మీఁద మీఁదఁ దాఁగనుచున్నఁ. ౨

మఱియు,——

ఆ. బ్రహ్మహంత యైనఁ బరిపూజ్యఁ డే యగు

ధనము మెండు గాఁగఁ దనరుచున్న,

నెలకు సాటి యైన కొలమువాఁ డైనను

జౌక యగును ధనము నైక మయిన. ౩

మఱియు,——

ఆ. అలనుఁ డగుచు, దై వమందె మనం బుంచి,

సాహసంబు గొనక, జితను మాని

యుండువాని లక్ష్మి యొల్లదు చేపట్ట,

మునలిమగనిఁ బ్రోడముదిత వోలె. ౪

మఱియు,——

క. అలసతయు, జన్మభూవ

త్సలతయు, స్త్రీ సేవ, రోగితయు, భీరుతయుం,

గలపాటికిఁ దనియుటయుఁ,

బాలియింప మహత్త్వమును బ్రభువు లీయాఱుఁగె

వలయన,——

క. తనకుఁ గల సంపదకు నే

జనుఁ డల్పంబునకె సంతసముఁ జెందెడి, నా

తనికి విధాతయుఁ దనచే

సినదే చాలు నని పెంపు నేయఁడు దానిఁ. ౫

మఱియు,—

క. పూనిక వలలిక్కి, పూజ్యం

బానందము, బలము సున్న, యరులకు ముదమున్
దా నిడెడి, నాసుతునికై

కానుపు నేసతికినేని కలిగింప కజా !

౭

అల్లె చెప్పిరి,—

ఆ. అబ్బకున్న యర్థ మాసింపు మెంతయు,

అబ్బినపుడు కావు మాదరమున,

కాచి దాని లెస్సగా వృద్ధి గావించి

తీర్థవర్గమందుఁ దిరము నేయు.

౮

క. దానోపభోగవంధ్యత

నేనరుఁడు దినంబు లెల్ల నేగించెడినో,

ఆనరుని కేడ జీవము ?

తా నూర్చునుగాక కొల్లిదరితిత్తివలెన్.

౯

ఏలయనఁగా:- లేనిధనమును కోరనివానికి, ప్రయోజనమునుబట్టి చూడఁగా, ధనము లేనియల్లె; దొరకినదానిని కాపాడుకొననియెడల నిధియైనను స్వయముగా నశించును; వృద్ధి నేయనిధనము కాటుకవలె ఎంతకొంచె పాటి వ్యయము చేతనయినను క్షీణించును. అనుభవించని ధనము నిష్ప్రయోజనమే. అల్లెగదా చెప్పినారు;—

తే. తానుఁ గుడవని యాయని ధన మదేల?

పగతురను నొంపలేని యాబలము నేల ?

సు హృ ద్భే ద ము

ధర్మము చరింపఁ గాని శ్రుతంబు నేల?

అవిజితేంద్రియుఁ డైనమానవుఁడు నేల ? ౧౦

మఱియు,——

* తే. పుట్ట లినుమంత నిడనిడఁ బొదలు టెఱిగి,

పుడుకఁ బుడుకంగఁ గాటుక పోకఁజూచి,

విత్తసముపార్జనము నేయు వృత్తులందుఁ

జిత్త మిడినట్టి వానికిఁ జేటు లేదు. ౧౧

తే. బొట్టుబొట్టుగఁ బడునీటిపోతచేత

ఘటము క్రమముగఁ గొంతసేపటికి నిండు ;

అదియ నాటువు సర్వవిద్యాధిగతికి,

దానకర్మకు, నల్లె యధ్యయనమునకు.——' ౧౨

ఇట్లు తలపోసి సంజీవక నందకములనెడి యెడ్లను

రెంటిని వూంచి, బండినిండ నానావిధద్రవ్యము లెక్కించి,

వర్తకమునకై కాశ్మీరమునకుం దరలెను. ఏలయునఁగా,—

తే. అతిభరం బొండుగలదె సమర్థులకును ?

దూర మొక్కటి గలదె యుద్యోగులకును ?

విద్యగలయాతనికి లాఁతివిషయ మేది ?

ప్రియము పల్కెడువానికి ద్వేషి యెవఁడు ? ౧౩

తర్వాత సతఁడు పయనము నడచుచుండఁగా సుదు

ర్గ మనుపేరి మహారణ్యములో కొండలో సంజీవకము

మోకాలు విఱిగిపడినది. దానింగని వర్ధమానుఁ డిట్లు

చింతించెను :——

సు హృ ద్భే ద ము

క. ఎంతేనియు గృహి నేయుతఁ
బంతంబున నీతిపరుఁడు పరివరిగతులఁ,
అంతియ ఫల మగు దానికి,
నెంత మనంబునను దైవ మేర్పఱిచెడినో. ౧౪

అయినను,

ఆ. అదురుగుండె మానుమా యెల్లవిధముల,
నది విరోధి యఖిలయత్నములకు,
కాన నదురుగుండె మాని కార్యంబులఁ
బెంపుమీఱ నిర్వహింపవలయు. ౧౫

ఇట్లు చింతించి సంజీవకము సచట విడిచిపెట్టి, వర్ధ
మానుఁడు తానే ధర్మపురమను పట్టణమునకుం బోయి
గొప్ప యెద్దును మఱియొక దానిని కొని నొగకుం బూంచి
తరలెను. సంజీవకము ఎట్టకేలకు మూఁడు కాళ్ల మీఁదనే
తనబరు వూనికొని లేచినది; ఏలన,——

తే. మునిగిపోయినను మహానముద్రమందు,
ఉన్నతాద్రి శిరమునుండి యుర్విఁ బడినఁ,
దక్షకుఁడు కోపమున ఘోరదంశమిడిన,
నాయువుంబట్టులను గాచు నాయు వున్న. ౧౬

మఱియు,——

ఆ. అబ్ధి మున్నఁగాక, యగ్నిలోఁ బడుఁగాక,
కొండక్రేపునుండి కూలుఁగాక,

ఆటలాడుఁగాక యాశీవిషములతోఁ,

గాదు మృత్యు వెపు డకాలమందు.

౧౭

క. కోలల నూర్లం గొట్టినఁ,

గాలము గాకున్నఁ బ్రాణి కనదు మరణమున్ ;

కాలము వచ్చినఁ, గుళశిఖ

లీలం దాఁకినను మృత్యులీఢంబ యగున్.

౧౮

ఏలయన,—

జే. కావకున్నను విధిరక్ష గల్గ నిల్చుఁ,

గాచినను విధిహతము డక్కకయ సమయా,

బ్రదుకు నటవి ననాథుం డరక్షితుండు,

ఇంటఁ గృతయత్నుఁ డయ్యెను నెనయు మృతిని. ౧౯

తర్వాత దినములు గడచుచుండఁగా సంజీవకము తన కిష్టమయిన మేఠ లోనగునవి దొరకినందున అడవులలో. తిరుగుచు సంతోషముచేత దేహము బలియఁగా బెట్టిద ముగా అంకె వైచెను. ఆ యడవిలో సింగశకమను సిం హము తన బాహుబలముచే సంపాదించుకొన్న రాజ్య సుఖమును అనుభవించుచు నివసించెను. పెద్దలు చెప్పిరి;—

ఆ. పనివృగములు సింగమున కభిషేకంబు

చేసి రాజు గాఁగఁ జేసికొనెనె?

విక్రమమున రాజ్య మాక్రమించి కడఁక

నెనయుఁ గాదె యదీమృగేంద్రపదవి.

—౨౦

ను హృ ద్భే ద ము

అది యొకనాఁడు దప్పిగొని నీరుత్రాగుటకై జమున కసెమునకు పోయి, అచట ప్రళయకాల మేఘగర్జితము వంటిదానిని, మున్నెన్నఁడును విననట్టి యానంజీవకథ్యనిని, విని భయపడి నీరు త్రాగకయే వెనుకకు మరలి తన యునికిపట్టునకు వచ్చి, ఇదేమో అని ఆలోచించుచు ఊరక యుండెను. ఆస్థితిలో నున్న యాసింహమును దానిమంత్రి కుమారులు, కరటకదమనకములనెడి నక్కలు, చూచినవి. అంత దమనకుఁడు కరటకుని 'మిత్రుఁడా, ఏల మనదొర నేఁడు దప్పిగొనియు నీరుత్రాగక వచ్చి యూరకున్నాఁడు?' అని యడిగెను.

కరటకుఁ డిట్లనియె:—'మిత్రుఁడా, నేను విశ్వాస ముతో ఇతనిం గొలుచుటలేదు. ఇతని చేష్టల విచారము మనకేల? కావున ఈదొరచేత అవమాన మొందిన వార మయి కడుంగడు దుఃఖము ననుభవించినారము. మఱియు;—

క. ఒడమెకునై నేవించెడు

చెడుగులు నేవకు లదేమిసేసిరో కనుమా;

ఒడలి స్వతంత్రత యేదో

వెడగులవలె దానిఁ గూడ వీడ్కొని రహహా. ౨౧

మఱియు,—

క. చలి కెండ్లకు గాలికి నే

మైయలజడి పడిపడి పరాశ్రయం బందుదురో;

తెలివి గలిగి యం దర్థము

నలుగుడుచే దవము సేసినను నుఖ మబ్బుకొ. ౨౨

మఱియు,——

క. ఇదియే జన్మఫలం బగు,

నెది యనగ, స్వతంత్రవృత్తి నెనగుట, మఱియు

ట్లాదవని యన్యార్థనులె

బ్రదికినవారేని, మృతు లెవరొ పేర్కొనుమా. ౨౩

క. పాముల నాడింతురు, పర

భామలతోఁ గ్రీడఁ దేలఁ బాల్పడుదు రహో,

భూమిఁగ నేనిఁ గొలిచెద,

గీమనుజుల సాహసంబు నే మనవలయుకొ? ౨౪

మఱియు,——

క. 'రా, పో, వడు, లే, వలుకుము,

చీ పో, నో హ్మసికొనుము, చెడుగా, బడుగా.'

ఈపగిది నాసభూతము

చేపట్టినయర్థి నపహసించురు ధనికుల్. ౨౫

మఱియు,——

ఆ. అబుధు లర్థలాభ మాసించి యాసించి,

తమ్ముఁ దామె పణ్యతరుణులట్ల,

సంస్కరించు కొనుచు సారెసారెకు లెస్స

వరగుదురు వరోపకరణవృత్తి. ౨౬

మఱియు,—

క. ఏది నిసర్గచపలమో,
యేది పడునో యశుచిమీఁదనే, యర్థి మెయిన్,
ఆదొరదృష్టిని సయితము
నాదట నేవకులు దొడ్డ యని యెంత రుకే. ౨౭

విశేషముగా,—

క. ప్రణమిల్లెడు నున్న తీకై,
మనుగడ్డకై ప్రాణములను మానక విడుచున్,
వనటమునుఁగు సుఖమునకై,
కనుదుమె వేటొకని నేవికన్నఁ బిసాళి? ౨౮

మఱియు,—

ఉ. మానముచేత మూఁగ, తగు
మాటల వెట్టియొ ప్రేలుగాయయో,
హీనకులస్థుఁ డొర్వమి, న
హించిన భీరువు, ప్రాయశంబుగా
తోనిలువంగఁ దెంపరి, వి
దూరత నిల్చిన బేలమాసి యా;
నీనెఱి నేవిధర్మము, ము
నింద్రుల కైన నగమ్య మారయన్.' ౨౯

దమనకుఁ డనియె;—‘మిత్రుఁడా, ఎంతమాత్రము ఇట్లు
చెప్పఁగూడదు. ఏలయన,—

క. కనుఁగొని యచిరంబుగ, ముద
మెనసి, మహావిభవజాత మిచ్చెడివారికొ
పెనుజితనంబున నేనియు
జననాథుల నేల కొల్వఁ జనదో చెపుమా. 30

మఱియు,—

క. నేవ యొనర్చని వారికి
నేవిధమునఁ గల్లు జల్లు లెగసెడి సిరులుకొ,
సౌవర్ణదండ మెల్లి మ
దావళరథ జవనహయ పదాతిశ్రేణుల్.’ 31

అందులకు కరటకుఁడు పలుకుచున్నాఁడు ;—‘అయి
నను ఈ వ్యవహారము మనకేల ? జోలిమాలిన వ్యవహార
ములయందు ఎంతమాత్రము ప్రవేశింపఁగూడదు.
చూడు,—

క. పనిగానిపనిని దిమురునఁ
బొనరింపఁగ నేనరుండు పూనుకొనెడినో,
వినిహతుఁడై నాఁ డీల్లును
గొనకొని మేకుం బెరికిన క్రోఁతియుఁబోలెక.’ 32

‘ఆకథ యె’ట్లని దమనకుఁ డడిగెను. కరటకుఁడు
చెప్పచున్నాఁడు :—

కథ ౧.

‘పూర్వము మగధదేశములో ధర్మారణ్యముచెంత
గొకచోట శుభదత్తుఁడని యొక కాయస్థుఁడు బౌద్ధాలయ

ను హృ ద్భే ద ము

మండపమును కట్టింప నారంభించెను. అందు వడ్డంగి యొక స్తంభమును అంపముతో కొంతకొని ఆ నటదలో గూటమును కొట్టియుంచెను. అక్కడికి అడవికోతులదండు ఆడుచు వచ్చెను. అందులో నొకకోతి యమదండముచే ప్రేరింపబడినదియుంబోలె ఆగూటమును రెండుచేతులతోను బట్టి పెరుక నమకట్టెను. ఆ నమయమున దాని వృషణద్వయము ఆరెండు తుండ్ర నడిమికోతలో వ్రేలుచుండెను. తర్వాత ఆకోతి తనకు స్వాభావికమయిన చాపల్యముచే బలమంతయు వైచి ఆగూటమును పెకలించి వైచినది. వెంటనే రెండు తుండ్లును చేరుకొనగానే వాని నడుమ వృషణద్వయము చిదియగా చచ్చినది. కావున నేను 'పనిగానిపనిని' ఇత్యాదికముం జెప్పితిని.'

అందులకు దమనకుండు 'అయినను, నేవకుండు తప్ప కుండ దొరయొక్క వ్యాపారమును పరికింపవలసినది,' అనెను. కరటకు డిట్లనియె :—'సర్వాధికారమందు నియమింపబడిన ప్రధానమంత్రి యెవడో అతడు అట్లు చేయును గాక. ఏలయనగా, నేవకమాత్రునికి ఒరులయధికారమును తడవుట సరిగాదు. చూడు,——

క. దొరమేలు గోరి యెవ్వడు

పరాధికారంపుఁజర్చ బరంగించెడినో,

పొరయును వాడు విషాదము,

ఖర మోండ్ర రచించి హతుల గాసిలినగతి.' 33

‘ఆకథ చెప్పు’మని దమనకుఁ డడిగెను. కరటకుఁడు చెప్పందొడంగెను:—

కథ ౨.

‘కాళిలో కర్పూరపటుఁడని చాకలి యుండెను. వాఁ డొకప్పుడు లేజవరాలగు కాంతతో కడుందడవు క్రీడించి బిగ్గ గవుంగిలించి నిద్రపోయెను. తర్వాత వానివస్తువులను దొంగిలుటకు ఇంటిలో దొంగ చొచ్చెను. దానిముంగిట గాడిద యొకటి కట్టబడియుండెను. కుక్కయు కూర్చుండెను. అంత గాడిద కుక్కతో నిట్లనియె. ‘ఇది యిప్పుడు నీవని. మఱి నీవేల బిగ్గరగా మొటిగి దొరను లేపవు?’ కుక్క చెప్పినది.—‘నాపనిని నీవు విచారింపవలదు. నే నెట్లు రేయుంబవలు నతనియింటిని కాచుచున్నానో నీవే యెఱుఁగవా యేమి? అందుచేత నితఁడు చిరకాలముగా హాయిగా నుండి నాయుపయోగమును ఎఱుఁగకున్నాఁడు. అందువలన నా కిప్పుడు ఆహారమిడుటకు కూడ మనసొప్పుక యున్నాఁడు. ఏలయనఁగా, ఇక్కట్టును గానని యెడల దొరలు నేవకులమీఁద ఆదరము దాల్చరు.’ అందులకు గాడిద ‘ఓరి మూర్ఖుఁడా, పుట్టుకచేతనే కుక్కజాతి తాఁకఁ గూడనిది. అందులోను నేవకజాతివి నీవు. చూడు.—

ఆ. వేఁడుకొనును గార్యవేళ నెవ్వఁడు, వాఁడు
పాడుభటుఁడు, వాఁడు పాడునఖుఁడు ;

ను హృద్యే ద ము

అవసి చనియె నేని యాకార్య, మపు డేల
యాభటాధముండు నా నఖుండును.’

30

కుక్కవలికినది ;—

‘క. పనివేళనె నిజభృత్యులఁ

దనియించెడు నేప్రభుం డతఁడునుం బ్రభుఁడే ?

దినదినము గావవలదే

జనపతి భృత్యప్రజమును సహధర్మచరికా.

31

ఏలయన, —

క. భృతి యాశ్రితులకు నొసఁగె,

పతిసేవ యొనర్ప, ధర్మపరిచింతనకు,

సుతులం బుట్టించుటకు,

ప్రతిహస్తకు లుండరయ్య భద్రచరిత్రా !’

32

అంతట గాడిద కోపముతో నిట్లనియె ;—‘సీవు
మహాపాపివి; ఏలయన, ఆపదయందు దొరపనిని ఒప్పరికిం
చుచున్నావు. కానీ, దొరను ఇదిగో నేను మేల్కొల్పిపె
దను. ఏలన, —

క. నేవింపు వీవుచే రవి,

నేవింపుము వహ్నిఁ బొట్టచేతను నియతిక,

నేవింపుము స్వామి నఖిల

భావంబులచే, సమాయఁ బరమపదంబు.’

33

ఇట్లు పలికి గాడిద మిక్కిలి బిగ్గరగా ఓండపెట్టెను.

అంధహితోపదేశ చంపువు

చాకలి ఆయోండ్రకు మేల్కొని నిద్ర చెడఁగొట్టిన కోపాన
దుడ్డుఁజ్జితో గాడిదను మోఁదెను. దాన నది కాలధర్మము
నొందెను.

కావున నేను 'దొరమేలు కోరి' ఇత్యాదికమును
చెప్పితిని. మఱియుం జూడుము పనరములను వెదకుట
మనపని. మనపనిని చర్చించు కొందము. (అలోచించి)
ఆచర్యవలన నిష్పాడు ప్రయోజనము లేదు; ఏలయన,
తినఁగా మిగిలిన తిండి మనకు విశేషముగా కలదు.'

అందులకు దమనకుఁడు కోపించి యిట్లనియె : 'ఏమి
యిది! నీవు ఒక్కతిండికొఱకే రాజును కొలుచుచున్నావా?
నీవు చెప్పినమాట సరికాదు. ఏలయన ;

తే. నెయ్యిరకు నుపకారంబు నెరపుకొఱకు,

శత్రులకు నపకారంబు నల్పుకొఱకు,

బుధులు నృపనేవ ముదమునఁ బూనుకొండ్రు ;

పొట్టమాత్ర మెవఁ డనేవఁ బూడ్చికొనఁడు? 30

క. ఏపురుషుఁడు బ్రదుకొందిన,

బాపలు, బంధువులు, సఖులు బ్రదు కొందుదురో,

ఆపురుషుజన్మ సఫలము

ప్రాపింపఁడు బ్రదుకు నెవ్వఁ డాత్మార్థముగాఁ. 31

మఱియు, —

క. బ్రదికిన నెవ్వఁడు పలువురు

బ్రదుకుదురో వాఁ డొకంఁడే బ్రదుకుంగాతఁ ;

మ హా దేభ్య ద ము

ఉదరంబు నించుకొనదో

చదురునఁ గాకియును దనదుచంచువులమునక. రం
చూడుము,——

క. ఒకఁ డైదుపురాణములకె

ముకుళితహస్తఁ డయి దాస్యమును బూను కొనుక,

ఒకరుఁడు లక్షకుఁ దనిసెడి,

ఒకరుఁడు లక్షలకు నేని యొల్లఁడు కొలువక. రం

మఱియు;——

తే. సర్వమానుషజాతియు సమత నుండ,

నందు భృత్యత్వ మన నతినిందితంబు;

అందునుం బ్రథముండు గానట్టివాఁడు

ప్రాణినంతటిలో లెక్కఁ బడయు నొక్కొ. రం

అట్లే చెప్పిరి;——

తే. హయములం, దేన్లులందు, లోహములయందుఁ,

గొయ్యలందును, శిలలందుఁ, గోకలందు,

నెలఁతలందుఁ, బురుషులందు, నీళ్ళయందు

సంతరంబులు గలవు మహత్తరములు. రం

అట్లే మఱియు,——

ఉ. కుక్కకు నిష్పలాస్థి యొక

కొంచెపు స్నాయులుఁ గ్రొవ్వు కంపు నై

దక్కిన దానికే తనివి

దానికొను; నాకలి దానఁ దీటునే ?

ప్రక్కను నక్క వీడి మద

వారణముక్ మృగరాజు గూలుచుక్

జక్కటి నేనరుండును న్వ

సత్త్వసమానఫలంబె కోరెడుక్.

౪౪

మఱియు నేవ్య నేవకుల యీయంతరముం బరికింపుము:

తే. వాల మాడించు, గాళ్లతో నేల ద్రవ్వ,

భూమి వెదకిల బడి నోరు పొట్ట జూపు,

కుక్క పిండదుమ్రోలను ; గుంజరంబు

బెట్టుగా జూచు, జాటువుల్ వినువ గుడుచు. రగి

మఱియు,—

తే. మాన మెడలక శౌర్యవిజ్ఞానయుక్తి:

బ్రథితముగ క్షణమేనియు బ్రదుకు టేదొ,

అదియె బ్రదుకని బుధవర్యు లభినుతింతు ;

బ్రదుకు గాకియు సుచిరము గదుకు బలిని.

౪౬

మఱియు,—

తే. మేలుగీళ్లను దలపోయు మెలపు లేక,

నిగమమర్యాదలకు దప్పి నింద వొంది,

కడుపు పూరించుకొనుటె లోకముగ బ్రదుకు

నరపశువు పశువునకన్న నాణె మెట్లు ?

౪౭

కరటకుడు 'మనమేమో ప్రధానులముగాము. మఱి మనకేల యీవిచారము?' అనెను. మరల దమనకుడు

సు హృద్యే ద మ

పల్కుచున్నాడు:- ప్రధానతనుగాని, అప్రధానతనుగాని
మంత్రిఎంతలో పొందెడును? ఏలయన,—

తే. ఎవ్వడును సహజంబుగా నెవనికేని,

గౌరవార్హుండునుం గాడు, ఖలుడుం గాడు;

తనదుచేష్టితములె దెచ్చు దనకు నెపుడు,

గౌరవమునేనియును, దిరస్కార మేని.

౪౮

మఱియు,—

ఆ. గండశిలను మోచి కొండపై కెక్కింప

నమిత మైనజతన మభిలషితము,

దానిక్షణములోన ధరకు ద్రొబ్బంగ వచ్చు,

నాత్మ కిట్లె యగు గుణగుణములు.

౪౯

తే. క్రిందికిం గ్రిందికి న్నటే క్రిందికి దిగు

మీదికిని మీదికి న్నటే మీది కేగు

నరుండు తనచేతచేతనే నాయముగను,

నూతిఖనకుండు వప్రనిర్మాతయుబలె.

౫౦

కావున మంచివాడా, తనగౌరవము తనప్రయత్న
మఁలోనున్నది. 'అటులయిన నీవు ఏమిచేయుమనియెదవు?'
అని కరటకుండు అడిగెను. 'నునదొర పింగళకుండు ఏకార
ణమువలననో భయపడి మరలివచ్చి కూర్చున్నాడుగదా?'
అని దమనకుండు డనెను. 'ఆకారణమును నీవెఱుఁగుదువా?'
అని కరటకుండు అడిగెను. 'ప్రజ్ఞావంతులకు తెలియని దే
మున్నది? చెప్పిరిగదా.—

క. గతిచేతఁ, జేవ్చచే, భా

పితమున, దృగ్విక్ర వికృతిచే, నాకృతి, నిం
గితములచేత మనీషులు,

మతిలోపలి గుట్టుఁ గండు మహితప్రతిభక. ౧౧

తే. పల్కునర్థంబును గ్రహించుఁ బనులు గూడ,

కరులు హరులు వహించు హెచ్చరికనుడికిఁ,

జెప్పనిదియును దాగ్రహించెడిని జాణ,

బుద్ధికిఁ బరేంగితార్థంపుబుద్ధి ఫలము. ౧౨

కావున నీయసందర్భములో నేను నావ్రజ్ఞబలముచేత నిత
నిని నావానింగాఁ జేసికొనెదను. ఏలన, —

ఆ. అవసరమున కర్హ మైనట్టిమాటయు

నమ్మకమ్మువకు నెన యగుప్రియముఁ

దనదుశక్తికిం దగినయట్టికోపంబు

నెఱిగినట్టేడే మనీషినుమ్ము. ౧౩

కరటకుఁడు పలుకుచున్నాఁడు ; - 'సఖుఁడా, నీవు నేనాధర్మ
మొలుంగవు. చూడు ; —

౧. నృపతిమ్రోలఁ జొచ్చు నెవఁ డనాహూతుఁడై ;

పెల్లు వాకొనెడి నప్పప్పుఁడయ్యెఁ,

దవకు నతఁడు కూర్చు నని యెంచుకొనుచుండ,

దువ్వుబుద్ధి వాఁడు కష్టమొందుఁ. ౧౪

సు హృద్యే ద మ

దమనకుఁ డనెను. 'భద్రుఁడా, నేనా నేవానభిజ్ఞుఁ
డను? చూడు;—

క. సుందరము నసుందర మని
యెందు స్వభావమున వస్తు వెనఁగదు సుమ్మి.
పొందు నెది యెవనిబుద్ధికి
సుందర మగువాని కది వసుంధరయందున్. ౧౧౧

ఏలయన,—

ఆ. ఎవనిమనసునందు నేభావ ముండునో,
దాని ననునఁచి వానిఁ జొచ్చి,
మెలపుతోడఁ గరము మెప్పించి మేధావి
తనకు వశ్యుఁ జేసికొనఁగ వలయు. ౧౧౨

మఱియు,—

క. ఇనుఁ 'డెవ రక్కడ' నన, 'నే'
ననఁదగు, 'సెలవిండు ముదల'యని వేడఁ దగున్,
పనిచినపని నవితథముగఁ
దనశక్తికొలంది చేసి తనుపఁగవలయున్. ౧౧౩

మఱియు,—

క. తేనికి నాజ్ఞాభంగము,
భూనిర్జరునికి నవజ్ఞ, పొలఁదీకి వేతొ
పానుపు, నివి ఖడ్గముచేఁ
గాని వధంబు లని మదినిగణియింపు నఖిల! ౧౧౪

మఱియు,—

ఆ. కొంచెమునకు సంతసించుచు, బ్రజ్జితో
 నీడవోలె సతము గూడియుండి,
 ఆజ్ఞయిడినదాని కట్టిట్లు వల్కుక
 చేయువాఁడు, నగరఁ జేరఁ దగును.’

గీ

కరటకుఁడు ‘ఒకవేళ అనవసరముగా చొచ్చితివని
 నిన్ను దొర అవమానించునేమో?’ అనెను. అందునకు
 దమనకుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు, ‘అట్లే అనుకొమ్ము. అయి
 నను నేవకుఁడు తప్పక సన్నిధిలో నుండవలసినది.

ఆ. చెఱువగునొ యటంచు వెఱచి, యారంభమే
 నలుప కుంట పాలనులమతంబు ;
 చెప్పవయ్య, యెవ రజ్జీర్ణభయంబున
 నన్నభక్తి మానుకొన్నవారు?

౬౦

చూడుము,—

తే. చెంత నున్నాతనినె తోడు చేరఁ దివుచు,
 హీనకులుని, నవిద్యు, నహృద్యునేని;
 ప్రమదలును, భూవతులు, లతల్, ప్రాయశముగఁ
 బ్రక్క నెలకొన్నవానినే ప్రబ్ధికొనెడి.’

౬౧

‘అక్కడ కేఁగి ఏమిచెప్పుదువు?’ అని కరటకుఁ డడిగెను.
 ‘స్వామి నాయందు ప్రీతి కలవాఁడో కాఁడో తెలిసికొనె
 దను.’ అని దమనకుఁ డనెను. ‘దానిం దెలిసికొనుటకు చిన్నె

లేమి ?' అని కరటకుఁ డడిగెను. దమనకుఁడు చెప్పుచు
న్నాఁడు - 'వినుము. —

ఉ. దూరమునం దెదుర్కనుట,

తోన హసించుట, ప్రశ్న లడ్డుట,
దోరపుటాన, చాటునను

దొడ్డతనంబు ప్రశంస సేతయు,
పేరిమి వస్తులందుఁ దల

పెట్టుట, తద్భటులందుఁ బ్రీతియు,
గూరిమి నీవియు, గుణతఁ

గొంట దొనంగున, రక్తుచిహ్నముల్. ౬౨

క. జరుపుడు పెట్టుట, యాసలఁ

బరివర్ధనచేసి తుదకు భంగించుటయు,

బరఁగు విరక్తుని గుఱులుగఁ,

బరికింపఁగవలయు వీనిఁ బ్రాధి దలిర్పఁ. ౬౩

దీని నెఱిగిన వాడనై యితఁ డెట్లు నాకు వసపడు
నో అట్లు పలికెదను. ఎట్లనఁగా ;—

తే. చెట్టఁగనుగొని కానున్న యట్టి కీడు,

సాధనము గని కానున్నసాధ్య సిద్ధి,

నీతి విధియోగమునఁజేసి, నిపుణమతులు

కంఠ్రు, మ్రోలను గన్నట్టుకరణి, మి త్త్రా! ౬౪

కరటకుఁడు పల్కుచున్నాఁడు. — 'అయినను అప్ర
స్తుతము నీవు పలుకఁగూడదు; వలన, —

తే. వల్కునప్రాప్తకాలంబుఁ బల్కె నేని
 ధిక్కృతిం బొందు నిక్కంబు ధిషణుఁ డైన ;
 కలరు నతతంబు ప్రియమునే వలుకు, జనులు
 పథ్య మగునప్రియము వినఁ బలుక లేరు.' ౬౫
 దమనకుఁడనియె;—'మిత్రుఁడా, భయపడకు; నేను
 నమయముగాని మాటను బలుకువాఁడనఁగాను. ఏల
 యనఁగా,—

క. ఆపద, నుత్పథగామిత
 ప్రాపించెడువేళ, బనికి మాద నెడలునెడఁ,
 భూపహితకరుఁడు మంత్ర
 వ్యాప్తుఁడు వచింపవలయు, నడుగక యున్నఁ.
 మఱి యవసరము కలిగినను నేను ఆలోచన చెప్పఁ
 గూడఁజేసి, ఆపక్షమున నాకు ఈమంత్రితృప్తి తగదు.
 ఏలయనఁగా,—

క. ఏగుణముచేత జీవిక
 బాగుపడునొ, బుధులు పొగడఁ బాలుపడుదురో
 ఆగుణము నది గలాఁడును
 రాగంబునఁ గావఁ దగును బ్రబలింపఁ దగుఁ. ౬౬
 కావున మంచివాఁడా, నాకు సెలవిమ్ము; పోయె
 దను.' నీకు మేలు కలుగు గాక; నీదారులు మంగళము
 లగుఁ గాక. నీవు కొరినయట్లు చేయుము.' అని కరటకుఁ
 డనియె.

సూక్ష్మ దమ

అంతట దమనకుడు పింగళకుని సన్నిధికి వెఱుగు పడిన వాడుంబోలె పోయెను. దూరమునుండియే రాజు చూచి ఆదరముతో రప్పించుకొనఁగా సాష్టాంగప్రణామము కావించి కూర్చుండెను. 'ఏమి, చిరకాలమునకు కనబడితివి?' అని రాజు అడిగెను.

దమనకుడు చెప్పందొడంగెను. 'శ్రీమంతులయిన యేలినవారికి నా సేవవలన ఇంచుకేనియు ఉపయోగము లేకపోయినను, సమయము వచ్చినప్పుడు సేవకుడు తప్పకుండ దగ్గఱ నుండవలసినది గదాయని వచ్చినాడను. ఏలయనఁగా ;

క. ఏభటు లని నసినిహతుల

నైభళిరంబుల ధరిత్రి నర్చించెఁగో,

ఆభటులకును విభుకడ మ

హాభయమున నెల్లు భిన్నమై తొట్రుపడుకొ. ౬౮

మఱియు, —

క. నరపతియెడ, బుధులనడుమ,

మరుకేళినమాగమమున, మహిళలతోడకొ,

దరదూషితవృద్ధయఁడు, నుడి

గురుఁ డైనను, గాతరత్వగోచరుడ యగుకొ. ౬౯

నావలనను ఒకానొకహేతువుచేత ప్రయోజనము కలదు. చెప్పుదురుగదా ;—

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

క. పలు దోమనేని, కర్ణం
 బులగులగుల దీర్పనేని, పూరిపుడుకచేఁ
 గలదు పని యీశులకుఁ ; గయి,
 పలు, కంగంబులు, గలానిఁ బలుకవలయునే ? 20

ఏలినవారు చిరకాలము అధికారమునుండి తొలఁ
 గించియున్న నాకు తెలివి పోయినదని తలంతురేమో ?
 అట్లునుం దలంపవలదు ; ఏలయన, —

క. ఎవనికి నేగుణములు గల,
 పవి వలదన్నన, వికాసమందు, స్వయముగా ;
 నవమృగమదపారభ్యము
 నివర్తిలునె యొట్టు పెట్టి నిలు రా కనినన్ ? 21

మఱియు, —

క. దొరలుతఁ బదములలో మణి,
 శిరమునఁ గాచము చెలఁగుత శేఖరపదవిన్,
 ధరయేర్పడుతఱి, నంగడి,
 స్థిరపడు మణికాచములకుఁ దిరుగుడు నుడిలోన్. 22

ఆ. ధీరచిత్తు నెంత దిగువ కణించిన,
 వానిబుద్ధి కెపుడు హానిగాదు,
 నిప్పు నెంత క్రింద నిలిపిన, దచ్చి
 గ్రాలునే యధోముఖంబు గాఁగ. 23

సు హృ ద్భే ద ము

మహాప్రభూ, ప్రభువు తారతమ్యము నరయువాడు
గావలయును.

ఆ. సర్వభృత్యకులము నిర్విశేషంబుగా
తేడు సమతః జూచునాడు, దేవ,
ఉద్యమక్షములకు సుత్సాహభంగమా ;
తేనికార్యములకు హాని గలుగు. ౭౪

క. ఉత్తమమధ్యాధములుగ
ముత్తైఱిగుల నంద్రు, దేవ, పురుషులు ధరలో ;
సత్తారతమ్య మారసి,
హత్తింపగవలయు వారి నయ్యైవనులక. ౭౫

ఏలయన,—

క. నేవకులఁ, దొడవులను, దమ
తావులనే నిలువవలయు ధరణిపుఁ డెపుడుక ;
ఏవా రయినను వలతురె
కావింపగఁ గాలితొడవుగా మాళిమణిక. ౭౬

మఱియు,—

తే. బంగరుం దొడవునఁ బొదువంగఁదగిన
మణిని దగరవునగలో నమర్చెనేని,
ఏడ్వఁదడి, దీప్తి కోల్పోవ దించుకేని,
లట్లు కూర్చినవానికే యగును నింద. ౭౭

మఱియు,—

క. చరణాలంకృతి మణి నిడి,
కిరీటమున గాజుతునియఁ గీలించినచోఁ,
బొరఁబాటు లేదు మణికిఁ,
బొరయును ధిక్కృతిని సాధువు జనంబులచేఁ. ౭౮
చూడుము ;

క. వీఁ డచర క్తుఁడు ప్రాజ్ఞుఁడు,
వీఁడో శూరుండు, భయమువీఁ డిడుననుచుఁ .
బోఁడిగ భృత్యుల నెఱిఁగెడు
తేఁడు శొడువ లేక క్రిక్కిఁటియు భృత్యులతోఁ. ౭౯
అట్లేగదా,—

క. తురగము, శస్త్రము, శాస్త్రము,
నరుఁడును, వీణయును, వాణి, నారియుఁ, దమ్ముఁ
బొరసెడిపురుషుని యనునృతిఁ
బరగుఁ గుణదోషములకు భాజనమగుచుఁ. ౮౦
మఱియు,—

క. భక్తుఁ డశక్తుం డేలా?
సక్తిఁ జెఱుపే యొనర్చుశక్తుం డేలా?
భక్తుని శక్తుని నన్నఁ
యొక్తము గా దయ్య, దేవ, యొప్పరికింపఁ. ౮౧
ఏలన,—

ఉ. భూరమణుం డవజ్ఞ యిడఁ
బొందు బలంగము బుద్ధిలోపమున్,
- ౧౧౦

సు హృ ద్భి ద ము

వారివిధంబు గాంచి బుధ

వర్మలు సేరరు వాని సన్నిధి,
వారు త్యజింప రాజ్యమును,
బాటదు నీతి సమంజసంబుగా

నేరువు డిందినట్టికొట

నీతికి నా డవనన్న మయ్యెడున్.

౮. ౨

మఱియు, —

క. రా జెవ్వనిఁ బూజించునో,

భూజను లందఱును వానిఁ బూజింతు రొగిన్ ;

రా జవమానించు నెవని

భూజను లాతని నవజ్ఞ పొందింతు రొగిన్.

౮. ౩

మఱియును, —

క. బాలునిభాషిత మైనను,

శీలింపఁగవలయు బుధులు చెన్నుగ నున్నన్ ;

హేళి కవిషయత దీప

జ్వాల వెలుంగడె వరార్థనందర్శినియై*.

౮. ౪

పింగళకుండనియె, - 'మంచివాడా, దమనకుడా,
ఇదియేమి? నీవు మాకు ప్రధానమంత్రి కుమారుడవు.
ఇంతకాలము కొండిండ మాటలు విని రాకుంటివి. ఇప్పుడు

* పా. బాలువచనమైన శీలింపఁగాఁ దగు

యొక్తియుక్త మగుచు నొప్పునేని

రవి వెలుంగనివోట దివియ వెలుంగడె

అఖిలవస్తువయము సగవలచుచు.

నీయిష్ట మేమో చెప్పము.' అందులకు దమనకుడు 'ప్రభూ, ఒకమాట యడిగెదను, చెప్పము. ఏలినవారు నీరుద్రాగఁ జోయి త్రాగకయే నివ్వెఱగొన్నట్లు మరలివచ్చియున్నందులకు కారణమేమి?' అని యడిగెను. 'చక్కఁగానే యడిగితివి. మఱియేమన, ఇదిరహస్యము; చెప్పటకు తగిన నమ్మకపుఁజోటు దొరకకున్నది. అయినను ఏకాంతముగా చెప్పెద వినుము; ఇప్పుడు ఈయడవిలో నొకయవూర్వ జంతువు నెక్కినియున్నది. కావున మనము దీనిని విడిచి పోవలయును. ఈకారణముచేత వెఱఁగుపడియున్నాను. అట్లే నేనును గొప్పయవూర్వశబ్దమును వింటిని. ఆయులి పుంబట్టి యూలోచించిన, ఆప్రాణి మహాబలిష్ఠమయినదిగా నుండ నోవును.' అని పింగళకుడు పలికెను. దమనకుఁ డిట్లనియె;- 'దేవా, అవును మహాభయంకరమయిన యా శబ్దమును మేమును వింటిమి. అయినను ఎవఁడు ముందుగా దేశత్యాగమును, తర్వాత యుద్ధమును ఉపదేశించునో వాఁడు దుర్మంత్రి. మఱియు; నేవకులవలని ప్రయోజనమును ఈకార్యసందేహములోనే తెలిసికొనవలయును. ఏలయనఁగా,—

క. పురుషుని కాపద యనియెడి

యొరగంటను, బంధుభృత్య యువతులయందుక

బరగడి సాహసారత

స్థిరపడు; నట్లే స్వకీయధీన త్వమతుల్.'

౧౫

సు హృ ద్భే ద ము

సింహము 'ఓయి మంచివాడా; న న్నొక గొప్పనం దేహము బాధించుచున్నది.' అని పలికెను. అందులకు దమనకుడు 'కాదేని రాజ్యసుఖమును వదలి దేశాంతరము పోవుటకు నేల నాతో ప్రస్తావించువు?' అని మనస్సులో అనుకొని ప్రకాశముగా, 'దేవా, నేను బ్రదికియున్నంత వఱకు, భయపడ నక్కఱలేదు. అయినను కరటకాదులను కూడ కూడఁ దివిదికొనవలయును. ఏలయనఁగా ఆపదలకు ప్రతిక్రియ నేయు పురుషసముదాయము దుర్లభము.' అని చెప్పెను. అంతట రాజు కరటక దమనకులకు గొప్ప పన దపం బొసంగి సత్కరించెను. వారును ఆభయమునకు ప్రతీకార మొనర్చెదమని ప్రతినవట్టి చనిరి.

కరటకుడు నడచుచు దమనకు నడిగెను. - 'మిత్రుడా, ఏమి? ఈభయహేతువునకు ప్రతిక్రియ చేయఁగలమో చేయలేమో తెలియకయే భయమునడంచెదనని ప్రతిన వట్టి యీమహాప్రసాదమును గ్రహించితివి? ఏలయన, ఎవరికేని ఉపకారము చేయనివాడు వానివలన బహు మానము గైకొనఁగూడదు. ముఖ్యముగా రాజువలనఁ గైకొనఁగూడదు. చూడు,—

శ. కరుణావీక్షను లక్ష్మీయుఁ,

బరాక్రమమునందు సిరియుఁ, బ్రతిఘ్న మృతియుఁ,

బరగెడు నెవ్వనివలనఁ

స్థిరావభుఁ డతండు సర్వతేజోమయుఁడౌ.

౮౬

అట్లేగదా, —

తే. బాలు నయినచు నవమానపటువడగదు

భూరమణు నరమాత్రుఁ డన్కారణమున ;

అవతరించె సరాకృతి నవనియందు

ధర్మసంస్థాపకము మహాదై వత మిది.’

౮౭

అందులకు దమనకుఁడు నవ్వి ‘చెలికాఁడా, ఊరకుండు. భయకారణము ఎద్దు జంకెయని నేను తెలిసికొంటిని. ఎట్లుమన కే ఆహారమే. ఇకసింహమునకు చెప్పవలయునా?’ అనెను. ‘అట్లయిన యేలిక భయమును అక్కడనే యేలతీర్చ వైతివి?’ అని కరటకుఁ డడిగెను. దమనకుఁడిట్లనియె. ‘దొరయొక్క భయమును అక్కడనే తొలగించినయెడల ఈగొప్ప బహుమాన మెట్లు దొరకును ? మఱియు ; —

క. ఏమివనియఁ దమతోడఁ

సామికి లేకుండునట్లు సవరింపుదురో

ఏమూఢభటులు, వారలు

తామె క్షయింపుదురు సూరె దధికర్ణవలెఁ.’

కరటకుఁ డడిగెను. ‘ఆకథ యెట్లు?’ అని. దమన కుఁడు చెప్పందొడంగెను:—

కథ. ౩.

ఉత్తరాపథమందు అర్బుదశిఖరమను పర్వతములో మహావిక్రముఁడను పేరి సింహముండెను. అది కొండగుహ

సు హృ ద్భే ద ము

లో నిద్రించుచుండునప్పుడు ఎలుకయొకటి జూలుకొనను
కొఱుకుచుండినది. మొండెమయిన జూలుకొనను చూచు
కొని కోపగించి సింహము, లాగలోదూఱిన యెలుకను,
పట్టలేక, యిట్లు చింతించెను.—

తే. 'క్షుద్రశత్రుఁ డెవం డేచి కూయి రేపుఁ,

జిక్కఁ డెప్పాట విక్రాంతిచేతఁ గనకు,

వానిమీఁదికి గొంగగా వానినముని

నైనికునిఁ బంపఁ దగు నీతిశాస్త్రవిదుఁడు.' ౮౯

ఇట్లాలోచించి పట్టణమునకుం బోయి దధికర్ణుఁడు
అనుపేరి పిల్లనితెచ్చి మాంసపుండునకలు గానకలుపెట్టి,
సంతోషపెట్టి లాగకడ నెలకొలిపినది. అది మొదలు
ఆపిల్లకి భయపడి ఎలుకయు బయటికి రాకుండినది. దానం.
జేసి సింహము జూలుతెగక హాయిగా నిద్రించుచుండినది.
ఇట్లుండఁగా ఒకనాఁడు ఆయెలుక ఆకటికి నిలువలేక
బయటికి రాగా, దానింబట్టుకొని పిల్లిచంపినది. తర్వాత
సింహము చిరకాలము ఎలుక కనబడనందునను, దాని
యెలుగుకూడ వినబడనందునను మఱి పిల్లివలన ఉప
యోగము లేకుండుటంబట్టి దానికి మేత యిడుటకు అనడ్డ
చేసినది. కావున 'ఏమివనియుఁ దమతోడక' ఇత్యాదిక
మును చెప్పితిని.'

తర్వాత దమనక కరటకములు సంజీవకుని కడకు
పోయినవి. అట కరటకుఁడుచెట్టుక్రింద తీవిగా కూర్చుండెను.

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

దమనకుడు సంజీవకుని దగ్గఱఁగాపోయి యిట్లనియె.—
 “ఓరీ ఎద్దుగా, వీడుగో నిన్ను పింగళమహారాజుచేత అడ
 వికి కాపుదలకై నేనాపతిగా ఏర్పరింపఁబడినవాఁడు కరట
 కుఁడు ఆజ్ఞాపించుచున్నాఁడు.— ‘తత్తణమే రమ్ము; రావేని
 ఈయడచినుండి దూరముగా పో. అట్లు చేయవేని నీకు కీడు
 మూఁడును. కోపించిన మాయేలిక ఏమిచేయనో ఎఱుఁ
 గను’ అని”

అంతట ఆదేశపు వ్యవహారము నెఱుంగనివాఁడు
 గావున సంజీవకుఁడు భయపడి వచ్చి కరటకునికి సాష్టాంగ
 ప్రణామము గావించెను. అట్లేగదా చెప్పిరి.—

ఆ. మతియె బలముకన్న మహితమా, నదిలేమి

కరుల కీయవస్థ కలిగె ననుచుఁ

జాటుటోయనంగ, శబ్దించుఁ గరిమిఁది

డిండిమంబు మావటీని హతుల.

౯౦

మఱి సంజీవకుఁడు భయముతో ‘నేనాపతి, నేనేమి
 సేయవలయునో చెప్పము’ అనియడిగెను. ‘ఓరియెద్దా, ఈ
 యడవిలో నుండుటకు నీకిచ్చయేవి, మాయేలినవారి పాద
 కమలములకు మ్రొక్కుము.’ అని కరటకుఁడు చెప్పెను.
 ‘నాకు అభయవాక్కు నొసంగుము, ఇదెవచ్చుచున్నాను’;
 అని సంజీవకుఁడు పలికెను. కరటకుఁడిట్లనియె.— ‘వినరా,
 ఓరి యెద్దా, ఈభయము వలదు.

సు హృ ద్భే ద ము

తే. తిట్టుచున్నట్టి చేది ధాత్రీవిభునికి
 బదులుమాట పలుకఁ డాయె యదువిభుండు ;
 జలదగర్జకు హుంకృతి నలుపుఁ గాని,
 నక్క యిడునూళలకు మృగేంద్రము కలఁగునె ౯౧
 మఱియు,—

తే. మెత్త నై యెంతయును వంగునత్తృణమును
 బట్టి పెకలింపఁ డెందుఁ బ్రభంజనుండు,
 నింగిఁ దాఁకెడుతరులనే నేలఁ గూల్చు ;
 ఘనులమీఁదనె ఘనుఁడు విక్రాంతి సూపు.' ౯౨

అనంతరము ఆరెండునక్కలును సంజీవకుని యెక్కువ
 దూరముగాకుండ నొక్కొక్కటి ఉంచి పింగళకుని కడకుం
 బోయి నమస్కరించి కూర్చుండినవి. 'ఆజంతువును నీవు
 చూచితివా?' అని రాజడిగెను. దమనకుఁడు చెప్పు
 చున్నాఁడు- 'దేవరా, చూచితిని ; వినయవంతముగా చేయ
 నుండేసితిని. కాని, తమరు తలంచినట్లే అది మహాబలము
 గల జంతువు. అయినను అది యిప్పుడు ఏలినవారి పాదము
 లను దర్శింపఁ గోరుచున్నది. కావున సన్నద్ధులరై కూర్చుం
 డుఁడు. ఏలయన,—

క. జలములచే నేతువు సెడు,
 వెలువడు మంత్రంబు రక్ష వెట్టకయున్నఁ,
 చెలిమి సెడుం దంటలచే,
 బలుకులచేఁ జీలఁ దివియ వచ్చును బిఱికిక. ౯౩.

కావున శబ్దమాత్రమునకు భయపడఁగూడదు ; ఏల
యన, —

క. ఉలివునకె యులుకఁ దగునా ?

ఉలివునకుం గారణంబు నూహింపఁదగున్ ;

ఉలివునకు హేతువుం గని

కొల మీటినకౌరవంబు కుట్టని వడసెన్.' ౯౪

‘అకథయెట్లని మృగరాజడిగెను. దమనకుఁడు చెప్పు
చున్నాఁడు:—

‘శ్రీపర్వతమునడుమ బ్రహ్మపురమని పట్టణమొకటి
కలదు. అచ్చట కొండకొమ్మున ఘంటాకర్ణుఁడను రాక్ష
సుఁడు వసించియున్నట్లు లోకాంతాదము ఁండినది. ఒక
ప్పుడు ఘంటనుగొని పరారియమున వొంగను ఒకనిని
పులి చంపి తిన్నది. వానిచేతినఁడిపడిన ఘంట కోతులకు
దొరికినది. కోతులు దానిని అనుక్షణము వాయించు
చుండినవి. ఊరిజనులు పులితిన్న యా మనుష్యునిదేహ
మును చూచిరి ; ప్రతిదినమును ఘంటానాదమును విను
చుండిరి. తర్వాత ‘ఘంటాకర్ణుఁడు కోపగించి మనుష్యులను
తినుచున్నాఁడు; ఘంటను వాయించుచును ఉన్నాఁడు’ అని
పలికి జనులందఱు ఊరువదలి పాటిపోయిరి. అంతట,
కోతులు గంటవాయించుచున్నవని యెఱిగి కుంటెన
కత్తె రాజుతో ‘ప్రభూ, ధనము వ్యయింతువేని, ఈఘంటా
కర్ణుని నేను సాధించెదను.’ అని విన్నవించెను. అంతట

రాజు దానికి విస్తారముగా ధనమిచ్చెను. అంతట అది యడవిం జొచ్చి చెట్టుక్రింద వండ్లను, బియ్యమును నేల మీఁద పెట్టినది. వెంటనే కోతులు గంటలు వదలి వండ్ల మీఁద వచ్చి పడినవి. గంటలుకై కొని కుంటెనకత్తై ఊరికి వచ్చినది; ఎల్ల వారికిని పూజ్యురాలయినది. కావున, శబ్ద మాత్రమునకు భయపడఁ గూడదని నేను వచించితిని.'

అనంతరము నక్కలు సంజీవకుని తెచ్చి దర్శనము నేయించినవి. అది మొదలు ఆయడవిలోనే సంజీవకుఁడు మిక్కిలి సంతుష్టుడై చిరకాలము వసించెను.

ఇట్లుండ ఒకనాఁడు ఆసింహముయొక్కయన్న స్తబ్ధ కర్ణుఁడు అనుసింహము నచ్చెను. దానికి అతిథి సత్కారము గావించి కూర్చుండ బెట్టి, పింగళకుఁడు దాని భోజనమునకై పనరమును చంపుటకు తరలెను. సంజీవకుఁడు, 'దేవరా, నేఁడుచంపినవృగములమాంస మేమైనది?' అని యడిగెను. 'దమనక కరటకు లెఱుగుదురు.' అని రాజు ఉత్తరము చెప్పెను. 'కలదో లేదో విచారింపవలయును.' అని సంజీవకుఁడనియె. సింహము నవ్వి, 'అది లేనేలేదు' అని పలికెను. 'ఏమి! ఇంతమాంసమును ఆయిరువురు తిన్నారా?' అని సంజీవకుఁ డడిగెను. 'తిన్నారు; వ్యయముచేసినారు; పాఱవైచినారు. ప్రతిదినమును ఇదేవరున.' అని రాజుపలికెను. ఏమి శ్రీమంతులైన యేలినవారి యెఱుకనే యిట్లు చేయుచున్నారా?' అని సంజీవకుఁ డడిగెను.

‘నాకు తెలియకుండనే యిట్లుచేయుచున్నారు.’ అని రాజు చెప్పెను. సంజీవకుఁడు ఇట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. — ‘ఇది సరి గాదు. పెద్దలు ఇట్లు చెప్పియున్నారు ;—

‘క. భూపతికిం జెప్పకయే

యేవనియుం జేయఁగూడ దేపట్టుననుక,

అవద యయ్యెడు నెడలం

గాపాడుట యొందు దక్కఁగా భృత్యవరుల్. ౯౫

మఱియు,—

ఆ. ఎప్పుడును సమాత్యుఁడైన జలకుండీకి

బుడుకు నించుకంత పడయుఁ బెల్లు ;

క్షణ మొకండు వమ్ముగావించి మూర్ఖుఁడౌ

రిత్త నేసి *పిర దరిద్రుఁ డగును. ౯౬

తే. ఏయమాత్యుండు కాకిణినేని పెంచు,

నాయమాత్యుండు పతికి మహాధనంబు ;

అమితమాబాక్కనంబు ప్రాణములుగాని,

ప్రాణములు ప్రాణములు గావు పార్థివునకు. ౯౭

ఇది రాజునందు ప్రధానదోషము. — ఏమనఁగా,—

క. అపరిమిత మైనవ్యయమును,

నపరామర్శన, మధర్మకార్థార్జన, దూ

* పిర=గవ్య.

రపురాబడి వదలుట, యీ

(తీవ్రభంబుల బొక్కనంబు రిక్తతఁ జెందుకొ. . ౯౮

ఏలయన,——

*ఆ. పిల్లు గట్టు నలకుబేరుండు దా నైన

నాయమునకు వెచ్చ మధిక మైన;

పేదయైనవాని పెన్నుద్దియై తగు

నాయమునకు వెచ్చ మల్పు మైన.

౯౯

ఆమాట విని స్తబ్ధకర్ణఁ డిట్లనియె. — ‘వినుము తమ్ముడా,
చిరకాలనేవకులు ఈదమనక కరటకులు; ఒడంబడికలు,
పోరాటములు అను పనులయందు అధికారము గలవారు;
వీరిని ఎప్పుడును ధనాధికారమందు నియమింపఁ గూడదు.
మఱియు పనిగొనువిషయములో నేను విన్నదానిని చెప్పె
దను.

తే. ముఖజ బాహుజ బాంధవుల్ బొక్కనమునఁ

దగరు; ముఖజుండు సిద్ధ మర్థం బొసఁగఁడు;

బాహుజుండు కత్తి సూపును; బాంధవుండు

సర్వము గ్రసించు బంధుతాగర్వమునను.

౧౦౦

క. చిరసేవి యగునియుక్తుండు

హరియించియు బొక్కనమున యర్థమ్ము కడుకొ,

సరకుగొనక భూమిశుక,

నిరవగ్రహతక భయంబు నెట్టి చరించుకొ.

౧౦౧

- క. ఉపకర్త యధిక్రతుఁడు దన
యపరాధం బెంచఁ డెపుడు నొద్దత్యమునన్
ఉపకారంబునె చాటుచు
నవహరణము నేయఁచుండు నఖిలార్థములన్. ౧౦౨
- క. ఏకతమునఁ గ్రీడాసఖుఁ
డొకొకాధిపుఁడు తా స్వయము రాజుగనే
డీక్షానుఁ బరిచయబలమున,
నేకాలమునను నికారమే కావించున్. ౧౦౩
- ఆ. లోనఁ బగను బూని పైని శాంతి వహించు
వాఁడు చెట్ట లెల్ల వరుసఁ గూర్చు;
శకుని యొక్కరుండు, శకటారుఁ డొకరుండు,
దాని కిద్దఱును నిదర్శనములు. ౧౦౪
- ఆ. ఎవ్వడును నసాధ్యుఁడే యా నమాత్యుండు,
ఎల్లవహుల నతఁడు ఋద్ధుఁడేని;
ఋద్ధులను గుఱించి యిట్లు లాదేశంబు,
ఋద్ధి యెపుడు మతివికృతి యొనర్చు. ౧౦౫
- క. దొరకినదాని హరించుట,
పరివర్తన, బుద్ధిలు ప్తి, పరిభోగంబున్,
గిరవొసరించుటయును, నొ
ప్పరికించు, టమాత్యదోషవరం బాటొ. ౧౦౬
- క. భూపుల కమాత్యరైగ్రహ
ణాపాయము దప్పఁ గా నుపాయము నిత్యం

సు హృ ద్భే ద ము

బా పై పరామరికయున్,

పైపద మిచ్చుటయు; మార్చివైచుటయు ననన్. ౧౦౭

తే. చెఱకుగడ గాన్దలోపల నిఱికియాడ

నించురసమును వెలికి నర్పించునట్లు

పీడ నేయ నియోగులు గోడుగుడిచి

దొంగిలినయర్థముం గ్రక్క నంగవింత్రు. ౧౦౮

తే. మాటిమాటికి స్నానంపుశాటి పిడువ

లోనిజల మెల్ల వెలికి జాల్మొలుపు భంగి,

మాటిమాటికిని నియుక్తమానవులును

గోడు గుడుపంగ వసుధార గురియుచుండ్రు. ౧౦౯

దీనినెల్ల ఎఱిగి సమయోచితముగా వ్యవహరింపవలయును.'

అన్న యిట్లు చెప్పగా పింగళకుడు 'మీరు చెప్పినది సరియే; మఱి ఈ యిరువురును బొత్తిగా నామాట ప్రకారము చేయరు;' అని చెప్పెను. న్నభక్తర్ణు డిట్లనియె. 'ఇదంతయు తగదు. ఏలయనగా

తే. అజ్ఞ నుల్లంఘనము నేయనట్టివారి,

నిజసుతులనైన, రాజు దండింపవలయు;

కానిచో భేద మేమి లేఖ్యగతుడైన

రాజునకు భూవలయ మేలు రాజునకును? ౧౧౦

తే. స్తబ్ధునికిఁ గీర్తి చెడు, గడునడికి మైత్రీ,
కులము నష్టేంద్రియుని, కార్జకునికిఁ బాడి,
విద్యవ్యసనాన్వితునికి, లోభికి సుఖంబు
రాజ్యము ప్రమత్తనచివుఁడౌ రాజునకును. ౧౧౧

మఱియు ముఖ్యముగా,—

తే. వైరివలనను, దెక్కలివలనఁ, దనదు
వల్లభువలనఁ, దనదులోభంబువలన,
నధిక్రతులనుండి, ప్రజల నహర్నిశంబు
ధరణిపతి గావవలయును దండ్రీవోలె. ౧౧౨

తమ్ముఁడా, ఎల్ల విధములను నామాటను నెఱివేర్చు
ము. మనకిప్పుడు భోజనముకూడ కానే అయియున్నది.
ఈపై రుమేపరిని భోజనాధికారమందు నియమింపుము.
ఈమాటప్రకారము అట్లే జరుగఁగా, పింగళక సంజీవకులకు
ఇతరబంధువులతో పని లేకుండ నిండుచెలిమిగా కాలము
గడచుచుండెను.

అంతట సేనకులకునయితము రాజు ఆహార మొసం
గుటయందు అసడ్డ సేయుచుండుటం గాంచి దమనక కరట
కులు ఒండొరులతో ఆలోచించుకొనిరి; దమనకుఁ డిట్లు
నియె: 'ఇది మనము చేసికొన్న చెఱువు. స్వయంకృత
దోషమునకు ఏడ్చుటనయితము సరిగాదు. అట్లే చెప్పిరి;—
తే. స్వర్ణలేఖను నేఁ జన్గవన్ స్పృశించి,
కుట్టనియు రాటఁ దన్నుఁ దాఁ గట్టుకొనియు,

సు హృ ద్భే ద ము

సాధువు మణిగొనం గేలు సాచి, మేము,

సమసితిమి మువ్వురము మాదొసంగుచేత.' ౧౧౩

‘అది యెట్లని కరటకుఁ డడిగెను. దమనకుఁడు చెప్ప
చున్నాఁడు.—

కథ గి.

‘కాంచనపురమును పట్టణములో వీరవిక్రముఁడని
రాజుండెను. అతని ధర్మాధికారి మంగలి నొకనిని ‘వధ్య
భూమికిఁ గొనిపోవుచుండఁగా కందర్ప కేతు వను సన్న్యాసి
ఒకవర్తకునితోఁ గూడ వచ్చి ‘వీనిని చంపఁగూడదు’ అని
చెప్పి వస్త్రమునం బట్టుకొని యాఁపెను. ‘ఏల వీనిని చంపఁ
గూడదు?’ అని తలవరులు అడిగిరి. ‘వినుం’డని అతఁడు
‘స్వర్ణ రేఖను నే’ నిత్యాదికమును పలికెను. వివరముగా
చెప్పమని వారడిగిరి. సన్న్యాసి యిట్లు చెప్పందొడంగెను:

‘నేను సింహళ ద్వీపరాజు జీమూత కేతుని కుమారుఁ
డను. ఒకనాఁడు నేను క్రిడావనములో నుండఁగా ఓడ
వర్తకుఁ డొకఁడు వచ్చి నాతో ‘యిదె యిట నడిసముద్ర
ములో ప్రతిచతుర్దశియండును నీటిపైకి లేచెడు కల్పవృ
క్షముక్రింద రత్నాలవరుసల వెలుఁగులచేత పలువన్నెలుగల
మంచముమీఁద నున్నదై, సకలభూషణ భూషితురాలై,
వీణ వాయింపుచు, ఒకకన్య మహాలక్ష్మివలె నగవడు
చున్నది,’ అని చెప్పెను. అంత నేను ఆవర్తకునిందొడ్కొని
ఓడయెక్కి అచటి కేగితిని. అచట, అతఁడు చెప్పినట్లు

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపుపు

మంచములో సగము మునిగియున్నట్టి యాకన్యను కంటిని వెంటనే ఆకన్నీయ చేతితోఁగూడ కడలిలోపలికి మునిగి అదృశ్యురాలాయెను. అనంతరము ఆనుందరియొక్క సౌందర్య గుణముచేత లాఁగఁబడిన వాడనై అప్పటికి పుట్టిన బుద్ధిప్రకారము నీట చుమికితిని. తర్వాత ఆకల్పవృక్షము కొమ్మను పట్టుకొని ఆనుందరియొక్క కనకపట్టణమునకుం బోయి అట బంగారునగరిలో విద్యాధరాంగనలు కొలుచుచుండ మునుపటివలెనే మంచముపై నున్నట్టి యాకన్నీయం గంటిని. నన్నును దూరమునుండియే కాంచి యానుంజరి చెలికత్తెను నావైపు పంపి ప్రీతితో పలుకరింపించినది. అంతట నేనడుగఁగా ఆసఖయిట్లుచెప్పినది. ‘ఈమె కందర్ప కేళి యనెడు విద్యాధరచక్రవర్తి కూతురు; ఈమె పేరు రత్నమంజరి. ఈమెయిట్లు ప్రతినవట్టినది. - ‘ఏవఁడు వచ్చి యీకనకపట్టణమును కంటితో చూచునో వాడే నన్ను మానాయన యెఱుకను వివాహమాడును’ అని. కావున; నీవు ఈమెను గాంధర్వవివాహమునం గయికొమ్ము.’ గాంధర్వవివాహము జరుగఁగా ఆకోమలితో క్రిడించుచు నేను చిరకాల ముంటిని.

తర్వాత నొకనాడు ఆప్రియ నాతో ఏకాంతమున ‘స్వామీ, ఎల్లప్పుడును నీయిచ్చవచ్చినట్లు దీనినెల్ల అనుభవింపవచ్చును; కాని ఇదిగో ఈచిత్తరువునందున్న విద్యాధరిని, స్వర్ణలీఖయను దానిని నీ వెప్పుడును తాఁడ

సు హృ ద్భే ద ము

గూడదు.' అని చెప్పెను. అంతట ఆమాటలవలన కుతూహలముకలిగి నేను స్వర్ణ లేఖను పాలిండ్ల ప్రదేశమున తాకితిని. చిత్తరువుగా నేయున్నదయ్యును ఆస్వర్ణ లేఖ అడుగుదామరతో తాచిన తావునకు నేను వచ్చి మారాష్ట్రమందు పడితిని.

అది మొదలు దుఃఖపీడితుడనై నేను సన్న్యసించి భూమియెల్లఁ ద్రిమ్మరుచు ఈవట్టణము చేరితిని. అప్పటికి ప్రొద్దు క్రుంకఁగా ప్రవేశించిన నమీషమున నేయున్న గొల్లయింట బస యడిగితిని. గొల్లయు తనయింట నొకమూలనాకు చోటిచ్చి పెండ్లాముతో 'నేను వచ్చునప్పటికి ఈయనను హాయిగా నుండునట్లు చేయుము,' అని చెప్పి పోయెను. అనంతరము అతని భార్య అంకుటాలు కుంటెనక తైతో గునగునలాడుచుండఁగా, అంతలో దానిమగఁడు ఆగొల్లవాడు కొట్టమునుండి వచ్చినవాడై అట్లు కుట్టనితో మాట్లాడుచున్న భార్యను చూచెను. గొల్లది మగనిం గాంచి తటాలున తెలివిదెచ్చుకొని మరలి యింటిలోనఁ జొచ్చి పడక లోనగు నుపచారములను కావించెను. అంతట గొల్లయు దానిని మోది కంబమునకు కట్టివైచి నిద్రపోయెను. తర్వాత నడికిరేయి దానిదూతి మంగలిది మరల వచ్చి యాగొల్ల భామతో నిట్లనియె. 'ఆమహానుభావుడు మరణావస్థలో నున్నాఁడు, నీయెడఁబాపే అతనిని నిప్పయి కాల్చుచున్నది. చెప్పిరికదా;—

క. ముదివెన్నెలచే జండుడు

సదమదముగఁ గూల్పఁ దిమిరసంహతి నెల్లఁ,

మదనుండు పూపుటమ్ముల

వెదకివెదకి యువమనముల వ్రేయం దొడఁగెన్. ౧౧౪

కాపున నేనిట నన్న కట్టుకొని యుండెదను. నీవు అటకేగి అతనినిసంతోషపెట్టిత్వరగారమ్ము.' గొల్లదియు అప్రకారమే చేసెను. ఇంతలో గొల్ల మేల్కొని 'ఓసి, ఇప్పుడుమిండుని కడకు పోవేమి?' అని యడిగెను. అందులకు మాతి మాటుపలుకదాయెను. అంతట 'ఇంతపోగరా నీకు? ఉత్తరమయినను పలుకవా?' అని గొల్ల కోపమున దాని ముక్కును కోసివైచి తాను మరల నిద్రపోయెను. తర్వాత గొల్లది వచ్చి కుంటెనకత్తెను 'ఏమివార్త?' అనియడిగెను. 'నాముఖముచూడు, నాముక్కి వార్తనంతయు చెప్పును.' అని కుట్టనివలికెను. తర్వాత గొల్లది ఎప్పటియట్లే తన్ను స్తంభమునకు కట్టుకొని యుండినది. కుట్టని తెగిపడియున్న ముక్కునుకైకొని తనయింటికి పోయి భేదపడుచు ఉండినది.

తెల్ల వాఱగా మంగలి పెండ్లామును పొది తెమ్మనెను. అది పొదితేక ఒకకత్తిమాత్రము తెచ్చియిచ్చినది. అందులకు కోపగించి మంగలి దూరముగా ఇంటిలో కత్తిని పాటవైచెను. ముక్కు కత్తిరింపించుకొన్న యీమంగలిది 'నావలన ఏతప్పులేకయే ఇతఁడు నాముక్కును కోసివైచి

సు హృ ద్భే ద ము

నాడు' అని మొఱవెట్టుచు వానిని ధర్మాధికారి కడకు
ఁజూపిపోయినది.

గొల్ల యడుగఁగా గొల్లది యిట్లనియె.- 'ఓరి, పాపా
త్తుడా, మహాపతివ్రతను నన్ను రూపుచెఱుచుటకు నెవ్వని
తరము? నానడువడిలో దోషము లేదని దిక్పాలకులు ఎన
మండ్రును ఎఱుంగుదురు. ఏలయన,—

తే. రవియు, శశి, నిప్పు, గాలియు, రాత్రి, వగలు,

నింగియును, రెండుసంజలు, నీరు, జముఁడు

హృదయమును, ధర్మమును, భూమి యివి యెఱుంగు
నరునివృత్తంబు నెల్లను నరవరేణ్య! ౧౧౫

కావున నేనే మహాపతివ్రతనేని నామగనిందక్క
బరుని మనస్సులోనయినను తలంపనేని, నాముఖము
గాయము లేకుండుఁగాక.' అంతట గొల్లబోయఁడు దీపము
తెచ్చి గాయములేని దానిముఖమును గన్నంతట 'నానే
రమి మన్నింపుము' అని ప్రదక్షిణము తిరిగి సంతోష
ముతో నిండినమనస్సుతో కట్టు విప్పి దానిపాదములలో
వ్రాలి 'ఇట్టి పతివ్రతయైన పెండ్లాము కలయట్టి నేను
ధన్యుఁడను!' అనిపలికెను.

ఓతలారులారా, ఈవర్తకుని కథను నయితము
వినుఁడు. ఇతఁడు ఇల్లువెడలి పండ్రెండేండ్లు వర్తకముచేసి
నానావిధములయిన యపూర్వరత్నములను మలయపర్వత
సమీపముననుండి తెచ్చి నిన్న ఈయూరు చేరినాడు.

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

ఇట బోగము దానియింట నిద్రించినాడు. అట కుట్టనియింటి గడవకడ పెట్టియున్న, కొయ్యబేతాళుని నెత్తిమీఁద మిక్కిలి మేలయిన రత్న మొకటి యున్నది. దానింగని ధనలోభముచేత ఈవర్తకుఁడు రాత్రి లేచి రత్నము మీఁద చేయి యుంపఁగానే ఆబేతాళుఁడు దారముల మూలమున సంచరించునట్టి తనబాహువులతో ఈయనను పట్టి నలఁపఁగా ఈయన నొగిలి యేడ్వ సాగెను. అంతట తార్పుకత్తె మేల్కొని వచ్చి 'వర్తకుడా, అబ్బాయీ, మలయము కడనుండి వచ్చితివి. నీరత్నములనెల్ల ఇమ్ము. ఈవేని ఇది నిన్ను విడువదు. ఈపనివాఁడు ఇట్టివాఁడు,' అనిచెప్పెను. అంతట ఈయన తనరత్నముల నన్నిటిని దానికి ఇచ్చెను. ఇట్లు సర్వధనముం గోలుపోయి ఇపుడు ఈతఁడు నాతోకలసి కొన్నాఁడు.'

ఇదంతయు విని తలవరులు ధర్మాధికారితో చెప్పి, న్యాయము ప్రకారము చేయించిరి. కావున నేను 'స్వర్ణ తేఖ' నిత్యాది పలికిని. కావున ఇది మనము స్వయముగా తెచ్చి కొన్నకీడు ! ఈవిషయమున విలపించుట సయితము తగదు. (ఇంచుక నేపు ఆలోచించి) మిత్రుఁడా, ఈపింగళక సంజీవ కులకు ఎట్లు చెలిమి చేసితినో అట్లే చెలిమికి భంగమును కూడ నేను చేయవలయును ; ఏలయన,—

క. సమమున నిమ్నోన్నతములఁ

గమనీయతఁ జూపుచిత్రకారులభంగిఁ

సు హృద్య ద ము

భ్రమ గొల్పి నమ్మజేయుదు

రమిథ్యగా మిథ్య ధూర్తులతిపేశలతక.

౧౧౬

ఆ. ఎది యుపాయమునకు నింపుగా సాధ్యమో

యది పరాక్రమమున కలవి గాదు ;

కనకసూత్రమునను గాకి చంపించెను

దరుబిలంపు నల్ల త్రాచుబాము.'

౧౧౭

‘ఆకథ చెప్ప’మని కరటకుఁ డడిగెను ; దమనకుఁడు
చెప్పం దొడంగెను.

కథ ౭.

‘ఒకానొకచెట్టున కాకిదంపతులు కాపుర ముండినవి.
వానిపిల్లలను ఆచెట్టుతోఱ్ఱలో నెలకొనియున్న నల్లత్రాఁ
చు తినివైచినది. మరల కడుపై కాకి కాకముతో నిట్ల
నియె: ‘స్వామీ, ఈచెట్టును వదలుము. ఇట ఆనల్ల
త్రాఁచుమూలముగా ఒకవేళ మనకు సంతతి క్షయించును.
ఏలయన,—

ఆ. చెడినభార్య, యెదురు సెప్పెడుభృత్యుండు,

చెఱుపు గూఢముగను జేయునఖిండు,

పాముచేరినట్టి గీమున వానంబు,

నంశయంబు లేదు చావెనుమ్మ.’

౧౧౮

అందులకు కాకము ‘ప్రాణేశ్వరీ, నీవు భయపడకు.
దీని పెనుదప్పిదమును నేను మాటిమాటికి క్షమించితిని.

అంధహితోపదేశ చంపుపు

‘ఈమాటలు మిమ్మింపను,’ అనెను. ‘బల్లిదమయిన దీనితో పోరాడుటకు నీకు బల మెక్కడిది?’ అని కాకి యడిగెను. కాకము, ‘ఈభయము మానుము, ఏల యనఁగా,—

ఆ. కలదు బలము బుద్ధి గలిగిన యెడలను,

లేదు బలము బుద్ధి లేనియెడల,

కను మదోత్కటంపుఁ గంతీరవంబును,

బుద్ధిచేత శశము పొలియఁజేసె.’

౧౧౯

‘అకథయె’ట్లని కాకి యడిగినది; కాకముచెప్పుచున్నది.

అవాంతరకథ ౧.

‘మందరపర్వతమందు దుర్దాంతమనుపేరి సింహముం డెను. అది సర్వదా మృగములను చంపుచుండెను. మృగము లన్నియుకూడి సింహమునకు ‘ఏల యెల్ల మెకములను చంపెదవు? మేమే నీకు ఆహారముకై ప్రతిదినము ఒకమృగమును ఇచ్చెదము.’ అని విన్నపముచేసి కొన్నవి. సింహము ‘వల్లె’యని అది మొదలుకొని దినదినము అవి పంపిన యొక్కొక్క పశువును భక్షించుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకప్పుడు ఒక ముసలికుందేటివంతు వచ్చినది. అది యిట్లు తలపోసెను :

‘ఆ. బ్రదుకునాశచేత భయకారణమునకు

వినతి నేయఁ దగు వివేకయుక్తిఁ,

ను హృ ద్భే ద ము

జావఁ బోవునేను సవదరింపఁగనేల

పింగదృష్టియెడల వినయవృత్తి?

౧౨౦.

కావున నేను మెల్లమెల్లఁగా పోయెదను.' అంతట. సింహము ఆఁకటికి నొచ్చి కోపమున కుండేటిని 'ఏమి ! ఇంత విలంబముగా వచ్చితివి?' అని యడిగెను. కుండే లనియె.- 'నావలనం దప్పలేదు. మఱియొకసింహము నన్నుఁగని బలిమిచే వట్టినిలిపినది. 'మరలవచ్చెద'నని ఒట్టు పెట్టుకొని, ఏలినవారికి ఆవృత్తాంతమును విన్నవించుటకు వచ్చితిని.' సింహము కోపంబున 'ఇప్పుడే వచ్చి చూపిం పుము. ఎక్కడ నున్నాఁడు ఆదుష్టాత్ముడు?' అనెను. అంతట కుండేలు దానిని వెంటఁ బెట్టుకొని లోఁతు నూతి కడకు పోయి 'ఇటవచ్చి ఏలినవారు చూడవలయును,' అని పలికి సింహమునకు నూతి నీళ్లలోని దాని ప్రతిబింబమునే చూపెను. అంతట పొగురుచేత పిక్కటిల్లుచున్న యాసిం హము కోపమున ఆసీడపైఁబడి తలక్రిందును, కాళ్లుమీఁ దును అయి మునిగి చచ్చినది. కావున నేను 'కలదుబలము బుద్ధికలిగిన యెడలను' ఇత్యాదివాక్యమును చెప్పితిని.'

కాకి 'అంతయు వింటిని; మఱి యిప్పు డేమి నేయవల యునో చెప్పుము,' అనియడిగెను. 'ఈచెంత చెఱువులో రాజకమాదుఁడు ప్రతిదినము వచ్చి స్నానము చేయును. అప్పుడు ఒడలినుండితీసి బంగారపుఁ దీగను రేపు తాతి మీఁద నుంచును; దానిని నీవు ముక్కుతో కఱచి తెచ్చి

ఈతోట్టలో 'వైవుము,' అని కాకము చెప్పెను. తర్వాత
ఒకప్పుడు రాజకుమారుడు స్నానమాడుటకు నీట జొర
గానే కాకి ఆచెప్పిన ప్రకారము చేసినది. అంతట బంగ
రపుఁ దీగను అనుసరించి వచ్చిన రాజభటులు ఆచెట్టు
తోట్టలో నల్లత్రాఁచుం గాంచి చంపిరి. కావున 'ఎదియుపా
యమునకు నింపుగా సాధ్యమో' లోనగుదానిని చెప్పితిని.'

'అటయినయెడల పద, నీదారులు శోభనములగుఁ
గాక.' అని కరటకుఁడు పలికెను. అనంతరము దమనకుఁడు
పింగళకుని చెంత కేగి మ్రొక్కి యిట్లనియె, 'దేవరా,
మిక్కిలి దుఃఖకరమయిన కీడును పొడగాంచి వచ్చితిని.
ఏలయన,——

క. ఆపద, సుత్యథగామిత

ప్రాపించెడునెడలఁ, బనికి హద నెడలునెడఁ,

భూవహితైషి యవృష్టుడె

వే పల్కఁగవలయు శుభము విదితముగాఁగఁ. ౧౨౦

మఱియు,——

క. రా జనఁగ భోగమునకుఁ

భాజన మగుఁ గాని, పనికి భాజన మగునే?

రాజుపని ధ్వంస మొందిన,

భాజన మగు మంత్రి బహుళపాపంబునకుఁ. ౧౨౧

అది యట్లే,——వినుము, అమాత్యుఁడు తన దొర

పదవిని ఆశించువానిని ఉపేక్షించుటకన్న తన తలను తఱుగుకొని చచ్చుటయైనను మేలు.'

'మఱి నీవేమి చెప్పవచ్చితివి?' అని పింగళకుఁడు అక్కఱతో నడిగెను. 'వీఁడుగో ఉన్నాఁడే సంజీవకుఁడు, ఇతఁడు మీమీఁద తగని వ్యవహారమును పూనియున్నాఁడు. అది యేమనగా, శ్రీమంతులయిన దేవరవారి ప్రభు మంత్రోత్సాహశక్తులను మాయెదుట నిందించి రాజ్యమునే తానేలఁ గోరినాఁడు' అని దమనకుఁడు వక్కాణించెను,

ఈ మాటవిని పింగళకుఁడు ఆశ్చర్యముచేఁ తిచ్చు వడెను. దమనకుఁడు వెండియుం బలికెను. — 'దేవా, ఎల్ల మంత్రులను తోలఁగించి వీని నొకసినే సకలకార్యములకు అధికారిని చేసితివి. ఇది గొప్ప పౌరఁబాటు, ఏలయన, -

తే. పదము లత్యుచ్చితం లగునృపతి సచివుల

పై నునిచి, లక్ష్మి నిల్చు విభ్రాజితముగ ;

బరువు నోవక స్త్రీస్వభావంబువలన

నాయిరువురందు నొక్కనిఁ బాయువేగ.

౧౨౩

మఱియు;-ఎప్పుడు రాజు మంత్రుని రాజ్యమునకెల్ల ప్రధానునిఁగాఁ జేయునో అప్పుడే అజ్ఞానముచేత వానికి మదమెక్కును. అంతట వాఁడు మదమువలన పనులు నేయ ప్రాలుమాలి రాజుసండి విడఁబడును. విడఁబడిన వాని హృదయములో తానే స్వతంత్రుఁడుగా ఏలవలయు

నని శోరిక కలుగును. ఆశోకికచేత వాడు తేనిప్రాణమును
హరింపం గడంగును.

ఇట్లు చెప్పియున్నారు :—

క. బెడిసిన భృత్యుని, నిలుకడ

మెడలిన దంతంబు, బగ వహించి మనములో

నుడుకుచునుండు సమాత్యుని,

దడయక పెకలించివైవఁ దగు మూలముతో ౧౨౪

మతియు, —

క. ఏనృపతిసేయు సచివా

ధీన నిజశ్రీ, నతఁడు తదీయవికృతిచే,

బూని కయి న్నడిపించెడి

వానిం బడయని మహాంధువలె, గూలఁబడు ౧౨౫

విశేషముగా, —

ఆ. ఎప్పుడును ససాధ్యుడే గూను సచివుండు

ఎల్లవహుల వాడు ఋద్ధుడేని ;

ఋద్ధులను గుఱించి యిట్లు లాదేశంబు,

ఋద్ధి యెప్పుడు మతికి వికృతిఁ దెచ్చు. ౧౨౬

అతఁడు ఎల్లకార్యములందును తన యిచ్చవచ్చినట్లు
ప్రవర్తిల్లును. ఇందులకు తార్కాణము వలినవారికి విశదమే.

సింహము విమర్శించుకొని యిట్లనియె; — ‘ఓయి,
కల్యాణుడా, నీవు చెప్పినది వాస్తవమే; అయినను నాకు
సంజీవకునితో మిక్కిలి చెలిమి. చూడు ; —

ను హృద్యే ద మ

ఆ. అప్రియంబు లెన్ని యైనఁ జేయునుగాక,
ప్రియుఁ డెవఁడో వాఁడు ప్రియుఁడె యగును :
ఎవరి కైన దేహ మెన్ని దోషము లున్న
నప్రియం బగుటయు నవనిఁ గలదె? ౧౨౮

అట్లే,—

ఆ. అప్రియంబు లెన్ని యైనఁ జేయునుగాక
యిష్టుఁ డెవఁడో యాతఁ డిష్టుఁడె యగు ;
ఇంటిభాగ్య మెల్ల నేర్చి మాయించిన
యగ్నిపైఁ గలదె యనాదరంబు. ౧.

దమనకుఁడు వెండి యిట్లనియె:—‘ప్రభూ, అదియ
గొప్ప పౌరఁబాటు ; ఏలన,—

ఆ. ఎవనిమీఁద నే మహీపతి యెక్కించు
హెచ్చుగాఁగఁ గ న్నహీనసక్తి,
నచివుఁడో తనయుఁడో, సంబంధహీనుఁడో
వానిఁ బద్మసలయ తానె చేరు. ౧౨౯

చిత్తగింపుము దేవా,—

తే. పథ్య మప్రియ మైనను బాకమందు
నుఖమునే యొడఁ గూర్చు భాసురము గాఁగ ;
చెప్పవాఁడును దానిని జేయువాఁడు
నుందురో యెందు సంపద లుండు నందు. ౧౩౦,

నీవు కులక్రమాగతులయిన భృత్యులం దొలగించి

తివి; గ్రొత్తగా వచ్చినవారిని సమ్మానించితివి; ఇదిసరియైన పనిగాదు.

తే. మూలముట్టుగఁ దొలఁచుట మూలభటులఁ,
గ్రొత్తగా వచ్చువారల గొప్ప సేత,
అంతకన్నను దొనఁగు రాజ్యమున లేదు,
రాజ్యభేదము నది సుకరముగఁ జేయు.' ౧౩౧

సింహము అడిగినది.—‘సీమాట యాశ్చర్యముగా నున్నది! ఇతనిని నేను అభయ మిచ్చి రావించి వృద్ధికిఁ దెచ్చితిని. ఇతఁడు నాకు ద్రోహ మెట్లు దలంచును?’ అం దులకు దమనకుఁ డనియె; ‘దేవా,—

తే. చెమరుఱొనఁజేసి తైలాదికములు రాచి
ద్వాదశాబ్దములు నివిడ్చి త్రాళ్లుగట్టఁ
గుక్కతోకకు వంకర గుదురనట్లు,
దుర్జనుని కేమిటను గల్గ దార్జవంబు. ౧౩౨

మఱియు,—

తే. పెంపు వొందించినను, గారవించుచున్న,
ఖిలునకుం బ్రీతి యందుచే గలుగఁదెందు;
అవృతముం బోసి పెంపఁ, జిలుముకుజంబు
పథ్యకారులఁ బండులఁ బండునొక్కొ. ౧౩౩

కావున నేను జెప్పిన దేమనఁగా,

సు హృద్యే ద ము

క. ఏతని కవమతిఁ గోరవా,
యాతనికిం బల్కు హితము నడుగకయున్నాఁ ;
నీతి యిది సాధులకు, వివ
రీతము పెజల, కని, యవధరించుము మిత్రా! గరిర

క. కీ డుడుపు నతఁడె మిత్రుఁడు,
పాడి తొరంగనిది కర్మ, వరసతి మనిలోఁ
గూడిమెలఁగునది, వాఁడే
ప్రోడ, యెవఁడు బుధులచేతఁ బొగడంబడునో. గరిగి

క. సిరి మదమెక్కింపనిదే,
పరమనుభాన్వితుఁడు తృప్త వదలిసవాఁడే,
వరమిత్రుఁ డకృత్రిముఁడే,
పురుషుం డఖిలేంద్రియముల ముడిచినవాఁడే. గరిక

సంజీవకుఁడు బెడిసినందునం జెడచున్న యేలినవారు
నేను విన్నవముచేసికొన్నను వానిని వదలరయేని, ఆపక్ష
మున నేవకుడనైన నాయందు తప్పిదము లేదు.

క. కామానక్తుఁడు సరపతి
యేమియును హితాహితంబు లెఱుంగక యిచ్చా
భూమమునఁ జరించును మద
సామజముంబోలె గరము స్వాచ్ఛంద్యమునకా.

క. దానక మద మెక్కుడు శో
కానలమునఁ గూలి దానికై బలు దొనఁగుల్

పూనిక భృత్యునితల నిడుఁ ;

గానఁడు తనయవినయంబె కారణ మనుచున్.' ౧౩౮

అంతఃబింగళకుఁడు తనమనస్సులో నిట్లనుకొనెను;-

‘క. పరు లిడెడుదూఱుచే నె

వ్వరినిక దండింపరాదు వసుధాపతి తాన్ ;

అరసి స్వయముగాఁ దత్త్వము

ననిఁబూజయొ, దండనంబొ, నలుపఁగవలయున్. ౧౩౯

అట్లే చెప్పి యున్నారు,—

క. గుణదోషంబుల నిర్ధా

రణ సేయక తగ దొనర్ప గ్రహనిగ్రహముల్ ;

ఫణినోటఁ జేయి త్రుళ్లున

గణియింపక యిడిన నాత్మఘాత యగుఁగదా.’ ౧౪౦

ఇట్లు మనస్సులో ననుకొని, అనంతరము ప్రకాశముగా, ‘అటయిన సంజీవకునిం దొలఁగింతునా?’ అని యడిగెను.

దమనకుఁడు తొట్రుపాటుతో నిట్లనియె:-

‘దేవా, అట్లు చేయఁగూడదు. అందువలన మంత్రము చెడును. చెప్పదురుగదా;—

క. వెలికి న్మంత్రపుబీజము

బెళుకంగానీక కావ, విన్నాణ మగున్;

వెలి కించుకేని యుబికిన,

మొలవద యది, మఱి మొదలికె మోసము వచ్చున్.

శుక్లా దేవీ దము

మఱియు,—

క. కొనవలసిన నీవలసిన,

బనివడి కావింపవలయు పని యొక్క డున్నకొ,

వెనువెంటఁ జేయనియెడకొ

మునుకొని తద్రసముఁ గాలపురుషుఁడు త్రావుకొ.

కావున నారంభించినదానిని తప్పక గొప్పయత్నము
తో నెఱవేర్చవలయును. మఱియు,—

ఆ. అన్నియంగములకు హాళి మర్పిడినను

బీదగుండె వడినజోదు వోలె,

జిరము మంతనంబు తిరముగా నిల్పెదు,

పరులవలన భేదపడునుగాని.

౧౪౩

ఇతనిదోషము ఎఱుకపడినను, దానినుండి మాన్పి ఇత
నితో సంధిచేసికొనుటయు కేవలము పొరఁబాటు. ఏల
యనఁగా,—

క. బెడిసినమిత్రుని వెండియు

నొడఁగూర్చుగ జతనపడెడునుర్వీశుఁడు దా

మెడఁ గట్టుకొనును మిత్రిని,

గడపటఁ జూలొంది పెంటికంకర వోలెకొ.' ౧౪౪

సింహము, 'పోనీ, వీఁడు మా కేమి నేయఁగలఁడో
దానిని తెలిసికొమ్ము' అనెను. నమనకుఁ డనియె;- 'స్త్రీవా,

క. అంగాంగిత యెఱుంగక, యే

భంగికొ సామర్థ్యములను బలుకఁగ వచ్చుకొ?

రంగ త్తరంగ సాగరు

భంగింపంగ లేదె ట్టిట్టిభము పటుధివణ్ణ.' ౧౪౫

‘అకథ యె’ట్లని సింహ మడుగఁగా దమనకుండు
చెప్పెను :

కథ ౮.

దక్షిణసముద్రము దరిని లకుముకులు రెండు ఆలును,
మగఁడును నివసించుచుండినవి. ప్రసవకాలము సమీపిం
పఁగా ఆడులకుముకి మగలకుముకితో ‘నాథా, కానుపు
నకు తగిన ఏకాంతప్రదేశమును వెదకుము,’ అని చెప్పెను.

పోతులకుముకి, ‘ఓసి ఈచోటే కానుపునకు తగినది,’
అనెను. ‘సముద్రమునుండి పోతెక్కెఁడు చోటు గదా
యిది’ అని ఆలు చెప్పెను. ‘ఓసి కల్యాణీ, నేనేమి చేతఁగాని
వాడనని తలఁచితివా? నాయితఁడు గ్రుడ్లను సము
ద్రుని తీరమా అపహరించుటకు?’ అని మగని పలికెను.
అందులకు ట్టిట్టిభి నవ్వి ‘నాథ, నీకును సముద్రునికిని ఎంత
వార, కాక,—

తే. హెచ్చు కుందు వివేచింప నెవఁడు నేర్పు,

నెవఁడు యోగ్యుని నయోగ్యుని నెఱుంగ నేర్పు,

శిల్పమున శాస్త్రమున వాసిఁ జెందు నెవఁడు,

చెడఁడు వాఁ డిమ్ముదప్పులు చెనయునపుడు. ౧౪౬

మఱియు,—

సు హృ ద్భే ద ము

క. తగనివనిఁ బూనుటయు, బం

దుగులవిరోధంబు, నధికుతో స్పర్ధయును,

మగువల నమ్ముట యును, నా

లుగు మృత్యువు వచ్చువాకిభులు ధరణీశా!’ ౧౪౭

తర్వాత ఎట్టకేలకు మగనిమాటకు లోబడి టిట్టిభి
అటనే గ్రుడ్లు పెట్టినది. ఇదంతయు వినుచుండి సముద్రుడు
టిట్టిభుని శక్తి నెఱుంగువాడై ఆగ్రుడ్ల నపహరించెను. అంతట
టిట్టిభి దుఃఖపీడితయై మగనితో, ‘నాథా, కష్టము వచ్చి
నది; నాగ్రుడ్లను సముద్రుడు హరించినాడు.’ అని మొఱ
పెట్టెను. అందులకు టిట్టిభము ‘ప్రియా, భయపడకుము,’
అని చెప్పి పక్షులగుంపును వెంటఁగొని పక్షినాయకుడైన
గరుత్మంతుని కడకుపోయి సకలవృత్తాంతమును గరుటాభు
వారిమోల చెప్పకొనెను:—‘దేవా, సముద్రుడు నా
యింటనున్న నాకు నాతప్పిదమేమియు లేకయే కీడుచేసి
నాడు,’ ఆమాటమీఁద గరుత్మంతునిచేత అతనిదొర సృష్టి
స్థితిసంహారహేతువయిన భగవంతుడు నారాయణుడు
విన్నవింపఁ బడినవాడై ‘గ్రుడ్లు ఇచ్చివేయు’మని సముద్రుని
కాజ్ఞాపించెను. అంతట భగవంతుని యాజ్ఞను శిరమునఁ
దాల్చి సముద్రుడు గ్రుడ్లను టిట్టిభునికి నమర్పించెను. కా
వున నేను ‘అంగాంగిత యెఱుంగకయే’ ఇత్యాదింజెప్పితిని.

క. తనకన్న నధికబలు మీఁ

దను బగ సాధింప నెవఁడు నలఁచు, నతని కా

తనివలనఁ బరిభవం బగు,

వనరాళికి టిట్టిభంబువలనం బోలెకా.

౧౪౮

రా జడిగెను. - 'ఇతఁడు ద్రోహబుద్ధి యని యెట్లు తెలియును?' దమనకుఁడు వెండియుఁ బలికెను. - 'ఎప్పుడు వీఁడు పొగరుతో కొమ్ముఁగొనలతో పొడుచుటకు సిద్ధముగా బెదరినట్లు దగ్గఱునో అప్పుడు ఏలినవా రెఱుంగవచ్చును.' ఇట నిట్లుపలికి సంజీవకుని తావునకుంబోయి 'మెల్ల మెల్లగా దగ్గఱి దిగులుపడినవాఁడువోలే నగపడెను. సంజీవకుఁడు గౌరవముతో 'కల్యాణుఁడా, నీకు కుశలమా?' అని యడిగెను. దమనకుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు, 'సేవకులకు కుశలమెక్కడిది? ఏలయనఁగా; -

క. తమనంపదలు పరాధీ

నములు, మనస్సున సుఖంబు నాభసనుమహా,

తమయుసుఱుననుకొ నందే

హము నృపసేవకులభాగ్య మాశాస్యంబే.

౧౪౯

మఱియు, -

చ. ధనములచేత గర్వ మగు,

దప్పును తేనియనుగ్రహంబు, ఖం

దన మగుస్త్రీలచే మఱికి,

డాకొనుమృత్యువు, భోగసక్తిచే

మునుకొను ముప్పు, గౌరవము

పోవును యాచనచేతఁ, బూన్కి దు

సు హృ ద్భి ద ము

ర్జనములు పన్నువాగురల

‘వ్రాలి నశింపమి లేదు ధారుణి.’ ౧౧౦

‘మిత్రుడా, ఇదేమో స్పష్టముగాఁ జెప్పుము’ అని సంజీవకుఁ డడిగెను. దమనకుఁడు పలుకుచున్నాఁడు;—‘ఏమి చెప్పుదును మందభాగ్యుడను? చూడు;—

క. మున్నీట మునుఁగు మానిసి

పన్నగ మొక్కండు చేతఁబడినన్ దానిన్

గ్రన్నన విడువఁడు పట్టం

డన్నయమున మూఢబుద్ధి నైతిని నేనున్. ౧౧౧

ఏలయన,—

క. ఇట తేనినమ్మకము సెడు;

నటఁ బ్రియబంధునికి జీవితాపాయ మగున్;

ఎటు పోదు? నేమి సేయుదు?

కటకట! దుఃఖాబ్ధి మునుగతి నా కయ్యెన్.’ ౧౧౨

ఇట్లు పలికి నిట్టూర్పు నిగిడ్చి కూర్చుండెను. ‘మిత్రుడా, అయినను వితివిగా నీమనస్సులోని దానిని చెప్పుము.’ అని సంజీవకుఁ డడిగెను. దమనకుఁడు మిక్కిలిరహస్యముగా ఇట్లు చెప్పెను.— ‘తేని నమ్మకమును వెలిబుచ్చు గూడదు. సరియే, అయినను నీవు మాయందలి నమ్మకముచేత వచ్చినవాఁడవు; వినుము: ఈదొర నీమీఁద బుద్ధి మాటి ఏకాంతమున నాతో ‘సంజీవకునే చంపి నాపరి

అంధహిలోపదేశ చంపులు

వారమునకు సంతర్పణచేసెదను;’ అని చెప్పినాడు.’ ఈమాట విని సంజీవకుడు మిక్కిలిభేదమును పొందెను. వెండియు దమనకుడు ‘దుఃఖపడకు; ఇప్పటికి చేయవలసిన కార్యమును చేయుము.’ అనెను.

సంజీవకుడు క్షణము ఆలోచించి తనలో తానిట్లు తలపోసికొనెను.—‘పెద్దలు చెప్పిన యీమాట మిక్కిలి సరిగా నున్నదిగాదా,—

క. నారులు ధూర్తులచేతఁ బ్ర
తారిత, లవనిపుఁ డపాత్రదాత తఱచుగా,
స్వారాజు వార్ధులందున్
ధారాశతఁ గుటియు, లక్ష్మి దార్కొనుఁ గృపణున్.

ఇది దుర్జనుని చేష్ట యగునా కాదా యనువిషయము వర్తనవలన నిర్ణయింపఁ దరముగాదు. ఏలన,—

క. ప్రాపించును గుజనుఁడు దనుఁ
జేపట్టిన యాశ్రయంబుచేత నుజనతన్,
నేపాళరాజు మొగమున
నేపగు కర్దమ మెనయదె మృగమదశంకన్.’ ౧౫౪

(ఆలోచించి, ప్రకాశముగా) కట్టా! ఏలయిది సంభవించినది! ఎందులకనఁగా,—

తే. ఎంత నేవించినను బతి కించుకేని
సంతసము కలుగమి కడు వింతయంట!

మ హా భే ద ము

వింత యిదియెంత? యెంత నేవీంతు మంత
 ద్వేషమే యెచ్చు నేమి యీధీవిభవము? ౧౫౧
 కావున ఈనందర్భము ఊహింప నలవిగాకున్నది.

ఎట్లనఁగా—

తే. ఎవ్వఁడు నిమి త్తముం జూచి యెనయుఁ గిన్న,
 నది ననిన వాని కదియును సంతరించు;
 వేనిహృదయం బకారణ ద్వేష మొందు,
 వాని సంతోషపెట్ట నెవ్వనితరము? ౧౫౨

తేనికి నేనేమి యపకారము గావించితిని? అట్లడుగ
 నేల? నిమి త్తములేకయు, రాజులు చెఱుపుచేయుదురు!’
 దమనకుఁడు పలుకును, - ‘ఇదియిట్లు; వినుము,—

తే. విజ్ఞనైర్వృంపులువకృతి ద్వేష్యమే యగు,
 అన్యసాక్షాదవకృతి ప్రియంబై యగును,
 నైకభావాశ్రయలచర్య యెంతవింత?
 కొలువుగుట్టు గహనము యోగులకునైన. ౧౫౩

తే. దుష్టునెడల నూ ఁపకృతుల్ నవ్వమయ్యె,
 అబుధునెడ నూఁసూక్తులు నల్లె యయ్యె,
 మాట నేయనతనికి సూక్ష్మాట లల్లె,
 మొద్దునకు నూరిపోయు నూర్బద్ధులల్లె. ౧౫౪

మఱియు,—

క. మలయద్రుమములఁ ద్రాచులు,
 జలములలో సారసము, లచట నె మొనఘ్నఁ,

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

ఖలులు సుఖభోగఘాతులు,
కలుగ వవిఘ్నంబులగుసుఖంబులు జగతిన్. ౧౫౯
మఱియు,—

తే. బోదె త్రాచుల కి ల్లగు, బు వ్వభులకుఁ,
గొమ్మ కపులకు, శిరము ఖగమ్ములకును,
గండపున్నాఁకున కది యొక్కటియులేదు,
హింసతరములకుం దావు నీయ దేది?' ౧౬౦
సంజీవకుండు పలికెను.—‘ఈస్వామికి నోరుతీవును,
మనసు విషమును అని నాకు ఎఱుగనయినది. ఏలయన,—

ఉ. కానఁగ దాల నెత్తుఁ గయి,
గ్రమ్మఁగ నశ్రులు గాఁగిలించు, హ
ర్షాన నిజార్ధవీత మిడుఁ,
బ్రశ్నలు నుత్తరముల్ ప్రియంపడన్ ;
లోన వినంబుఁ దేనె వెలి,
లోఁగక మాయలలోన జాణ లై
యీనవనాటకక్రమము
నేగతి నేర్చిరా ధాత్రి దుర్జనుల్. ౧౬౧

అట్లే,—

తే. కడలి దాఁటుట కోడ, చీకటికి దివ్వె,
గాలి లేమికి వీవన, కరికి స్పృణియు,
నిఖిలమున కి ట్లుపాయముల్ నేర్చి, ధాత
శక్తి లేక త్యజించె దుర్జనుల మతికి.’ ౧౬౨

ను హృదయే

(సంజీవకుండు) వెండియు నిట్టూర్పువుచ్చి 'అయ్యో
యో! పైరుమేపరిని నన్ను సింహము పరిమార్చుట ఏటి
పని! ఏలయన,

క. ఏయిరువురకున్ విత్తము

నేయిరువురకున్ బలంబు నీడున్ జోడున్,

ఆయిరువురకు వివాదము

న్యాయం, బన్యాయము త్తమాధముల కగున్. ౧౬౩

(మఱల ఆలోచించి) ఎవరు నామీద రాజునకు
కోపము తెప్పించినవారో తెలియజాలకున్నాను. భేదమొం
దిన రాజువలన నెప్పుడును భయమే. ఏలయన;—

తే. ఎవ్వరిని గూర్చి యేని పృథ్వీకుమరిని

విడిచె నేని యమాత్యుండు, వెండి చాని

నవిసినట్టి స్ఫటికవలయంబుఁబోలె

దొంటియు ట్లుండ నదుకంగ దొర యెవండు? ౧౬౪

మఱియు,—

తే. పిడుగునున్ రాజు తేజ, మీద్వితీయ మన్న,

నతిభయంకర మగు, సందియమ్ము లేదు;

కాని, మొదలిది పడెడి నొక్కటనె యెప్పుడు,

రెండవది పడు నఖిలధరిత్రి మీద. ౧౬౫

కావున పోరిలో చచ్చుటయే మేలు. ఇప్పుడు ఆతని
యాజ్ఞను అనువర్తించుట నరిగెదము. ఏలయనగా,—

క. శూరులకు రణపథంబున

దోరిన స్వారాజ్య మగును, తొడరి గెలిచినక

జేరును భూసామ్రాజ్యము,

ఈరెండును దుర్లభంబు లితరజనులకున్. ౧౬౬

ఇది యద్ధమునకు సర్వయైవ కాలము:—

క. పోరనిచో మృతి తప్పదు,

పోరిన నెప్పు డది తొలగి పోకయుఁ గలదో,

పీరుల కదియే కాలము

పోరఁగ, నని చెప్పుదురు ప్రభూతమనీషుల్. ౧౬౭

ఏలయన,—

క. పోరనియెడ నెప్పుడు నే

కూరదొ తన కేమి మేలు, గొనకొని పోరక

వైరియొ తానో యిరువురొ

దోరెడునెడ నప్పు డేమి దొరయునో వినుమా.

క. గెలిచిన లక్ష్మి బడసెదు,

పోలిసిన స్వర్భోగములను బొందెదు, కాయం

బులు క్షణ విధ్వంసంబులు,

తలఁగంగా నేల రణముఁ దన్మరణంబున్. ౧౬౮

ఇట్లాలోచించుకొని సంజీవకుఁడు ‘మిత్రుఁడా, ఇతఁడు

నన్నుఁ జంప నుంకించుట ఎట్లు తెలియును?’ అనియడిగెను.

దమనకుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. — ‘ఎప్పు డతఁడు చెవులు

ను హృదయే ద మ

నిక్కఁబొడుచుకొని, తోకయెత్తి, నోరు తెఱచుకొని
నిన్ను చూచునో, అప్పుడు నీవే నీపరాక్రమమును చూపు
దువు. ఏలయన,——

క. బలియు నయిననుం దేజము

వెలయింపనివాని నభిధవించురు జనముల్ ;

తలఁగుదు రగ్నికి; బసుమం

బులపైఁ బద మిడ నెవరును బొందరు వెఱపుక. ౧౭౦

కాని, యిది యెల్ల పరమరహస్యముగా చేయవలసి
నది; రహస్యము బయలుపడెనేని నీవు ఉండవు, నేను ఉం
డను.'

ఇట్లు చెప్పి దమనకుఁడు కరటకునికడకుఁ బోయెను.
'ఏమి జరిగినది?' అని కరటకుఁ డడిగెను. 'ఇదే ఒండ్వారుల
నుండి వేఱుబందము నివ్వఱిల్లినది.' అని దమనకుఁడు
చెప్పెను. కరటకుఁడనియె. 'ఇందు సంజేహ మేమి ?
ఏలన,——

క. అనుఁగుఁజెలి యెవఁడు కూళకుఁ?

గినియఁ డెవం డర్థి వచ్చి గీపెట్టినచోఁ?

దనియు నెవఁడు ధనములచే?

నెనయఁ డెవఁడు నేర్పు దుష్టకృత్యంబులకు? ౧౭౧
మఱియు,——

క. ఖలులు తమపెంపుకై భూ

నలయేళు నొనర్తు దుష్టవర్తనుఁ గాఁగక,

ఖలనంసర్గం బేచే

టొలయింపదు యాశ్రయాశుఁ డుపమానముగాఁ .'

తర్వాత దమనకుఁడు పింగళకుని కడకుంబోయి
'స్వామీ, ఆపాపాత్ముఁడు వచ్చినాఁడు ; ఏలినవారు సిద్ధ
పడి యుండవలయును;' అనిచెప్పి మున్ను చెప్పినరూపున
నుండఁజేసెను. సంజీవకుఁడును వచ్చి, ఆతీరున సింహము
ఆకారము మాఱియుండుటం గాంచి తనకు తగినట్లు పరా
క్రమించెను. ఆ రెంటిపోరిలో సంజీవకుఁడు సింహముచేత
మడిసెను. అంతట నేవకుఁడయిన సంజీవకునిం జంపి పింగళ
కుఁడు దుఃఖాక్రాంతుఁడుగా నుండి ఇట్లు వక్కాణించెను.
'ఏల నేను క్రూరకృత్యమును చేసితిని ! ఎట్లన,—

క. పరు లనుభవింతు రాజ్యము,

నరపతి కేవలము భాజనం బఘమునకుఁ ;

కరిఁ గూల్చునఘము హరికిఁ,

గరిపాల భుజియించువేడుకలు నక్కలకుఁ. ౧౭౩

మఱియు,—

తే. గుణి భటుఁడు, కొంతభువియును గుణియ, రెంట

భటుఁడు పోయినఁ గల్గుచు బతికి మిత్తి,

పోవు భూఖండమును వెండి పొరయవచ్చు,

బ్రాజ్ఞులగు భటులనిన దుర్లభులు జగతి. ౧౭౪

దమనకుఁ డనియె;- 'స్వామీ యిదేమో క్రొత్త

సు హృ ద్భే ద ము

న్యాయముగానున్నది. ఏదనఁగా, శత్రువును జంపి వగచుట.
ఇట్లు చెప్పియున్నారు:—

తే. తండ్రియేని, సహజుడేని, తనయుడేని,
సుహృదుడేని, తనుంజంపఁ జొత్తురేని,
తనదుశ్రేయంబు నిలుపుకోఁ దలఁపుగలిగి
వారిఁ బరిమార్చవలయు భూవరుడు వేగ. ౧౭౧

మఱియు,—

తే. ప్రభువు ధర్మాధికామత త్వంబు లెఱిగి
కేవలకృపాప్రవణుడైన జేవ యెడలు;
చేతిలోనియన్నమును భుజింపఁ గూడ
క్షముడు గాఁ డిలఁ గేవలక్షముడు నరుడు. ౧౭౨

మఱియు,—

తే. శత్రుమిత్రులయెడలను సమము గాఁగ
మునివరులకన్న క్షమ గొప్పభూషణంబు,
ధర్మనేతువు నవియించు దండ్యులయెడ
దొరల కనిన నదే మహాదూషణంబు. ౧౭౩

తే. రాజ్యలోభంబు పూని, గర్వంబు మీఱి,
స్వామిపదమును గోరెడు బాలిశులకుఁ
బాచితం బిది యొక్కటే పరఁగు భవిని,
బాడు ప్రాణానిలంబుల వీడుకొనుట. ౧౭౪

మఱియు,—

తే. త్నావతిని ఘృణి, నర్వభక్షకుని విప్రు,
వశపడనియాలి, దాష్టస్వభావు ననుగూఁ,
బగ గొనినభృత్యుని, బ్రమాదపడునియోగి,
నేడుగురను, గృతఘ్నుని వీడవలయు. ౧౭౯

విశేషముగా,—

తే. ఋతయు నస్మతయు, బదుషయు హృద్యవచన,
హింసయు దయాభువును, లుబ్ధ యీవి గలది
అవిరతవ్యయ యవిరతాత్యాయతీయును,
పణ్యసఖివోలె నృపనీతి బహుళకీతి. ౧౮౦

ఇట్లు దమనకుండు సమాధానపెట్టఁగా పింగళకుండు
స్వస్థమానసుడై గద్దియపై కూర్చుండెను. దమనకుండు,
'మహారాజు సర్వోత్కృష్టుఁడుగా నుండునుగాక ; సకల
లోకములకును మంగళమగుఁగాక' అని పలికి సుఖముగా
కూర్చుండెను.

విష్ణుశర్మ, 'రాజపుత్రులారా, మీరిపుడు మిత్రభేద
మును వింటిరి' అని హెచ్చరించెను. 'నీయచగ్రహమువలన
విని మేము సుఖము పొందినారము.' అని రాజపుత్రులు
చెప్పిరి. విష్ణుశర్మయనియె - 'అయినను ఇదియు నగుఁగాక.
ఉ. మీరిపువేళ్లసాళిని స

మిద్ధనుహృద్భిద రూపుమాపుతక ;
సారెకు సారెకుఁ ఖలులు

సంక్షయమొందుతఁ గాలచోదనక ;

ను హృద్యే ద ము

కేరుత సర్వభోగములు

గేహముల నిర్మలసిల్ల మోక్షజిత్ ;

ఈరమణీయసంకథల

కెంతయు బాలురు సుత్రహింతుతః. ౧౫౧

నుహృద్యే ద ము సమాప్తము.

విగ్రహము

మరల కథ యారంభించుతఱిని రాజకుమారులు
'అయ్యా, మేము రాజకుమారులముగాన విగ్రహతంత్ర
మును వినఁగోరుచున్నాము' అనిరి. 'మీకు ఇచ్చ
యున్నదిగాన చెప్పెదను. విగ్రహమును వినఁడు; అందు
ఇది మొదలిశ్లోకము.—

క. నెమరులకు హంసములతో

సమఖాన విగ్రహము తొల్లి, సమవిక్రమతః

సమయించె హంసములఁ గా

కము లిలు సొత్తెంచి నమ్మకముగఁ గొలుచుచున్.' ౧

'ఆకథ యెట్లోచెప్ప'మని రాజకుమారు లడిగిరి.
విష్ణుశర్మ చెప్పవొడంగెను:—

'కర్పూరద్వీపమందు పద్మకేళి యని సరస్సు కలదు.
అందు హిరణ్యగర్భుడను రాయంచ వసించుచుండెను.
దానిని నీటి పక్షులన్నియు చేరి పక్షి రాజ్యమునకు పట్టాభి
షేకము చేసినవి. ఏలయన,——

ఆ. శాస్త్రసమ్మతముగఁ జదురుగా నడిపింపఁ

బ్రభుఁడు లేడ యేని, ప్రజ రయమున

ఆరకాటి లేక వారాళి మధ్యలో
నాక వోలె నర్వనాశ మొందు.

౨

మఱియు,—

ఆ. ప్రజను తేడు గాచు, బ్రజయు తేనిం బెంచు,
బెంపుకన్నఁ గాపె పెద్ద సుమ్ము;
కాపు లేనిపట్ల కలదియు లేనిదే,
లేని దెట్లు పెంచు తేనిఁ జెప్పును.

3

ఒకప్పుడు ఆరాజహంస విశాలమైన తామరపూ
మంచముపై సుఖముగా కూర్చుండి యుండెను. సరి
వారము చుట్టరా నిలిచియుండెను. అంతట, ఏదేశమునుం
డియో వచ్చి దీర్ఘముఖుడనెడు కొంగ నమస్కరించి కూ
ర్చుండెను. 'దీర్ఘముఖుడా, దేశాంతరమునుండి వచ్చి
తివే, వృత్తాంతము చెప్పుము;' అని రాజడిగెను.

దీర్ఘముఖుడు చెప్పుచున్నాడు:- 'స్వామీ, గొప్ప
వృత్తాంతము కలదు; దానిని చెప్పటకే నేను వడిగా వచ్చి
తిని. వినుడు:- నేరేటిదీవియందు వింజమని కొండగలదు.
అందు చిత్రవర్ణుడను పక్షులదొర నెమలి వసించు
చున్నాడు. అతని సేవకులు కాలినయడవిలో నంచరించు
చున్న నన్నజూచి, 'నీ వెవరవు? ఎటునుండి వచ్చితివి?'
అనియడిగిరి. అంతట, 'కర్పూరద్వీపపుజ్జక్రవర్తి హిరణ్య
గర్భుడను రాజహంసయొక్క సేవకుడను నేను. కుతూ
హలముచే దేశాంతరములు చూడవచ్చినాడను,' అని

నేను చెప్పితిని. ఆమాటలు విని ఆపత్నులు 'ఈరెండుదేశములలోను ఏదిశ్రేష్ఠము? దేనిరాజు శ్రేష్ఠుడు?' అని యడిగినవి. 'ఇనీ, ఏమి ఇట్లడిగెదరు? వార విస్తారము; ఎట్లన:- కప్పరపు దీవి రెండవస్థము; హిరణ్యగర్భుడు రెండవదేవేంద్రుడు. ఈయెడారిలోఁగిడి మీ రేమిచేసెదరు? మాదేశమునకు రండి.' అని నేను వచించితిని. అంతట నామాట విని ఆపత్నులన్నియు కోపించినవి. అట్లును చెప్పి యున్నారు;—

క. పామును బా లిడి పెంచిన

నే మగు? విన మేచు, మఱి యమృతము వెరుగునే?

క్షేమంకరోక్తి నెప్పినఁ

దామన మగుఁ గాని శాంతి దాఁకునె మూర్ఖ? ర

మఱియొకటి;—

క. ఉపదేశింపంగఁ దగు

విపశ్చితుని కైనఁ, దగదు విపరీతునికి;

ఉపదేశించి ఖగంబులు

కపులకుఁ, దమతావు విడి వగఁ జసలేదా?' గ

'అదియెట్లని రాజడిగెను.——దీర్ఘముఖుఁ డిట్లు వక్కాణిం చెను;—

కథ ౧.

'సర్మదానది యొడ్డున గొప్పబూరుగుచెట్టు కలదు. అందు గూండ్లుకట్టుకొని పక్షులు వసించుచుండినవి. ఒక

అంధహితోపదేశ చంపుపు

వృషడు వర్షాకాలములో నీలమేఘములు ఆకాశము నావ
రించి గొప్పజడివాన గురిసెను. అంతట చలికి వణఁకుచు
చెట్టుక్రింద నున్నట్టి క్రోతులంగని పక్షులు దయాపూర్వ
కముగా ‘ఓహో! క్రోతులారా, వినుండు,—

ఆ. ముక్కుమాత్రముననె పోచలఁ గొని తెచ్చి,
గూండ్ల నేము కట్టుకొంటి మయ్య!
కాళ్లు నేతు లుండి, వ్రేళ్లు గోళ్లును గల్లి,
యీడిగిలెద రేల యీర లిట్లు ? ’ ౬

దానిని విని క్రోతులు కోపావిప్లవములై ‘ఓహో!
గాలిలేనిగూండ్లలో సుఖముగా నున్న యీ పక్షులు మనలను
హేళనము చేయుచున్నవి! కానీ, వానవెలియనీ.’ అని
యాలోచించుకొన్నవి. తర్వాత ఒకక్రోతి యిట్లనియె,—

ఆ. ‘నూచిముఖములార, నీచవృత్తములార,
ప్రాజ్ఞమానులార, పలువలార,
మేము గృహము కట్ట నేమొ నేరము గాని,
కూల్చి వైవ మేము కోవిదులము. ’ ౭

తర్వాత వాన వెలిసినంతట ఆక్రోతులు చెట్టెక్కి
గూండ్ల నన్నిటిని పాడుచేసినవి. పక్షులగుడ్లను నేలకు
దొర్లించినవి. కావున నేను ‘ఉపదేశింపంగాఁదగు’ ఇత్యా
దికముం జెప్పితిని.’

‘తర్వాత ఆనెమళ్లు ఏమిచేసినవి?’ అని రాజడిగను.

విగ్రహము

‘ఎవరు ఈరాజహంసను రాజును చేసినవారు?’ అని యవి
కోపమున నడిగినవి. అందులకు నేను కోపము వచ్చి ‘మీ
నెమలిని ఎవడు రాజుంజేసెను?’ అని యడిగితిని. ఆ
మాటను విని అనియన్నియు నన్ను చంపవచ్చినవి. అం
తట నేనును నాశోర్యమును రుచి చూపితిని. వలయన,-

ఆ. మగల కొండు వేళ *నగఁగా నెనఁగు నోర్పు
మడఁతుకలకు లజ్జమాడ్కి మిగుల,
పరిభవమున కెదురు భాసిల్లు శోర్యంబు,
మారుకేళి ధాప్త్యమహిమవోలె.’ ౯

రాజు నవ్వి యిట్లనియె:—

క. ‘పరివంధులకుం దనకుం
బరఁగుబలాబలము లెవఁడు పరికించియునం
తర మెఱుంగకుండు నాతఁడు
పరిభవముం దప్ప కొందుఁ బరివంధులచేక. ౯

మఱియు,—

క. పులితో ల్లాడిగడు పేరిమిఁ
బొలమున నిత్యంబు సస్యమున్ మేసి, తుదిక
దెలివి తలఁగి, ఖర మోండ్రలు
నలిపి, కడిది మోందు లొంది, నమయదె మిత్తా!’ ౧౦

*నగ=భూషణము.

‘అది యెట్లో చెప్పు’మని కొంగ యడుగ, రాజు వచిం
చెను:—

కథ ౨.

‘హస్తినాపురమందు విలాసుడని చాకలియుండెను.
వానిగాడిద అమితముగా మోచిమోచి నత్తువ పోయి
చావుదశకు వచ్చినది. అంత నాచాకలి ఆగాడిదను పులి
తోలు గప్పి కాటి వెంబడి పైరుపొలములో నిలిపెను.
అంతట దానిని దూరమునుండి కని పొలముకాపులు పులి
యనుకొని వడిగా పాటిపోవుచుండిరి. గాడిద పైరుమేసి
దినదినమునకు ఒడలెల్ల బలినినదాయెను. ఇట్లు జరుగు
చుండగా ఒకప్పుడు పొలముకాపు ఒకడు బూడిదవన్నె,
కంబళముతో చేసిన కవచము దాల్చి, విల్లును అమ్ముచు
సిద్ధము చేసికొని ఏకాంతమున నుండెను. వానిని దూర
ముననే కాంచి గాడిద ఓండ్రపెట్టుచు వానికేసి పరుగెత్తి
నది. అది గాడిదయని పొలముకాపు తెలిసికొని ఆటగానే
దానిని చంపెను.—కాపున ‘పులితోలు’ ఇత్యాదికమును
నేను వచించితిని.’

దీర్ఘముఖుడు చెప్పుచున్నాడు;—‘ఒరిపాపీ, పాడు
కొంగ, మాభూమిలో తిరుగుచు మాయేలినవారిని దూ
షించెదవా? దానిని మేము ఇప్పుడు తమింపము,’ అని
పలికి, ఆపక్షులన్నియు నన్న ముక్కులతో పొడిచి కోప
మున వచించినవి. ‘చూడరా మూర్ఖుడా, ఆహంన, నీదొర,

ఎల్లవిధములను మెత్తనివాఁడు. వానికి ఏలుటకు యోగ్యతయే లేదు. ఏలయన, కేవలమృదువు చేతిలోని ధనమును కూడ కాపాడుకొనేరఁడు. అట్టివాఁడు పుడమి నేలుట యెక్కడిది? వానికి దొరతన మెక్కడిది? మఱి నీవో నూతిలోనికప్పకు సముద్రపు. కావున వానిని కొలువు మని మాకు నేర్పవచ్చితివి. విను ;—

ఆ. పండు, కాయ, నీడ, యుండు మహావృక్ష

మండ గొనఁగవలయు నరసి బుధుఁడు ;

దొరకదేని పండు దుర్దైవవశమున

నీడఁ చొలఁచునట్టి ప్రోడ యెవఁడు ?

౧౧

మఱియు,—

క. అండగొనరాదు నీచుల,

నండగొనంగాఁ దగును మహాత్ముల నెందుక ;

శౌండిని కైఁగొని తెచ్చిన

నందురు పా లయిన మద్య మనియే లోకుల్. ౧౨

మఱియు,—

ఆ. కూడి నిలువ రాదు, కూడి నడువ రాదు,

క్షణమయినను దుష్టజనులతోడ ;

దుష్టసంగమంబు తోడితెచ్చు మిత్తి,

సాధుసంగ మమృతసారఘటిక.

౧౩

మఱియు,—

తే. ఎంతటిగుణోత్కరంబైన నుంత యగును
హీనగుణు నాశ్రయించిన మానవునకు,
అధికరణమున నాధేయ మణుగుఁ గాదె,
చూడమే యద్దమున నేన్లు సూక్ష్మమగుట ? ౧౪

తే. పేరు చెప్పినమాత్రఁ జేకూరు సిద్ధి,
యధిపుఁడు మహానమర్థుఁ డై యలరునేని,
శశధరునిపేరు సెప్పి శశములు వనిని
జెలఁగవే నుఖముగ నిష్టసిద్ధిపొంది? ౧౫
'అదియె'ట్లని నేనడుగఁగా పక్షులు చెప్పినవి:—

కథ ౩.

'ఒకానొకప్పుడు వహ్నికాలములో నయితము వాన
కురియనందున దప్పికి తాళలేక ఏనుఁగుపిండు పరికాని
తో నిట్లు చెప్పుకొనెను : 'దొర, మాకు జీవనోపాయ
మేమి ? తుద్రజంతువులకుఁ గూడ స్నానమునకు చోటు
లేదు. మేము స్నానము లేనందున గ్రుడ్డివారముం బోలె
నున్నాము. ఎటకుఁ బోదుము ? ఏమి సేయుదుము ? ' అం
తట ఏనుఁగుదొర ఒకపాటి మారముపోయి నిర్మలమయిన
చెలుపును చూపినది. బాని దరిని నివసించియున్న కుం
దేళ్లు ఏనుఁగుగుంపుయొక్క కాళ్ల దెబ్బలకు నలినల్లియైనవి.
అంతట శిలీముఖమనుపేరి కుండేలు ఇట్లు ఆలోచించినది:
'ఈయేనుఁగుపిండు దప్పికి కలఁగి ప్రతిదినమును ఇటకు
వచ్చెడిని. అందుచేత మనకులమే నశించును.' అందులకు

విజయుఁడను ముదికుందేలు 'భేదపడకుఁడు, నేను ఇందు
లకు ప్రతిక్రియ చేసెదను.' అని ప్రతిజ్ఞ చేసి తరలెను.
పోవుచు ఆకుందేలు దారిలో ఆలోచించెను: 'ఏనుఁగు
పిండు కడ నిలిచి నేనేమి సేయఁగలను? ఏలన;—

ఆ. దంతి నిమరుచునె వధం బొనరించును,
పాము మూర్ఖునుచునె ప్రాణముఁ గొను,
రాజు ప్రోచుచునె శిరంబును దివియించు,
తులువ కడునగుచునె పొలియఁ జేయు. ౧౬

మఱి నేను కొండఘొమ్మన కెక్కి పరికానితో పలికె
దను.' అట్లే చేయఁగా పరికాఁడు, 'ఎవరవు నీవు? ఎట
నుండి వచ్చితివి?' అని యడిగెను. కుందేలు 'నేను దూ
తను; చంద్రభగవానుఁడు పంపఁగా వచ్చితిని' అనెను.
'వచ్చినవని చెప్పు'మని పరికాఁ డడిగెను. విజయుఁడు
'చెప్పుచున్నాఁడు:—

ఆ. 'కత్తు లెత్తి పొడువ గమకించుచున్నను,
దూత పలుకఁ జొండురీతిగాను,
ఎప్పుడును నవధ్యుడే యాట, నాతండు
తథ్యమే వచించు ధర్మయుక్తి. ౧౭

కాన నేను నాదొరయగు చంద్రునియాజ్ఞచేత చెప్పు
చున్నాను. వినుము,——'చంద్రసరస్సునకు కాపున్నట్టి
యీకుందేళ్లను నీవు వెడలఁగొట్టితివి; అదిమంచిపని గాదు.

అంధ్రహితోపదేశ చంపువు

ఏలయన, వానిని నేను కాపాడుచున్నాను. అందుననే నాకు శశి యనిపేరు.' రాయబారి యిట్లు పలుకఁగా, పరికాడు వెఱచున నీట్లనియె:- 'ఇది నేను తెలియక చేసితిని. ఇంక మరల నిటకు రాను.' దూతచెప్పెను;- 'మఱి ఈచెఱువులో కోపముచేత కంపించుచున్న చంద్రభగవానులను ప్రణమిల్లి అనుగ్రహింపఁ జేసికొని పొమ్ము.' తర్వాత ఆకుందేలు పరికానిని రాత్రి తోడ్కొనివచ్చి నీటిలో చలించుచున్న చంద్రప్రతిబింబమును చూపి నమస్కారము చేయించి, 'స్వామీ, ఈతఁడు తెలియక చేసిన తప్పిదమును తుమింపుడు.' అనివచించి పరికానిని పంపివైచెను. కావున నేను 'పేరు చెప్పినమాత్ర' నిత్యాదికముం జెప్పితిని.'

అంతట నేను చెప్పిన దేమనఁగా- 'అమాయేలికయే మహాప్రతాపము గలవాఁడు; అతినమర్థుఁడు. ఈమూఁడు లోకములను ఏలుటకు అతఁడే తగినవాఁడు.' అంతట నన్ను ఆపఱులు కట్టి 'మాదేశములో నీవెట్లు సంచరించెదవు?' అని పలికి వారి రాజు చిత్రవర్ణుని కడకుం గొనిపోయినవి. రాజుమోల ఆపఱులు ప్రణమిల్లి నన్నుగూర్చి యిట్లు చెప్పినవి:- 'ప్రభూ, చిత్తగింపవలయును. ఈచెడుకొంగ మనదేశములో తిరుగుచుండియు ఏలినవానిని నిందించుచున్నది.' 'ఎవరు వీఁడు? ఎటనుండి వచ్చినాఁడు?' అని రాజుడిగెను. 'వీఁడు హిరణ్యగర్భుఁడను రాయంచకు నేవ

కుండు ; కప్పురపు దీవినుండి వచ్చినాడు.' అని వారు చెప్పిరి. అంత మంత్రిగద్ద 'అచట ముఖ్యమంత్రి యెవడు?' అని నన్నడిగెను. 'సర్వశాస్త్రపారీణుడు సర్వజ్ఞుడనుపేరి జక్కవ' అని నేనుచెప్పితిని. 'తగును ; ఈతడు మీరాజు నకు స్వదేశమువాడు గదా.' అని గద్ద చెప్పెను. ఏల యన,—

సీ. 'తననాటివా , శుద్ధకులు, శుద్ధాచారు,
సవధాశునిని, ధీరు, సుచితవృత్తు,

శాస్త్రజ్ఞ, సప్తవ్యసనములం దొక టైన
లేనివాని, బ్రసిద్ధు డైనవాని,

వ్యభిచారదోషవివర్జిత, వ్యవహార

ధర్మజ్ఞ సర్వశాస్త్రప్రవీణు,
మూలమంత్రులవంశమున జనించినవాని,

సకలార్థపాలి సంసాధనరతు,

తే. తనకు మంత్రివరునిఁ గాఁగ ధరణివిభుడు

సేసికొనఁ, దనప్రజలకు సేమ మొదవి,

తనకు నహిభయ మణిగి, శాత్రువకులములు

వెరగుపడ, నిండ్రభోగముల్ వెలయుచుండు.' గూ

ఇంతలో చిలుక యిట్లనియె:—'స్వామీ, కప్పురపు దీవిలోనగునవి చిన్నదీవులు; జంబూద్వీపములో చేరినవే. వానిమీఁదఁగూడ ఏలినవారికి దొరతనము గలదు.' అంతట రాజు 'అవును అట్లే.' అనివలికెను. ఏలయన,—

క. కైపున నున్నా తడునుం,
బాపడు, ధనగర్వితుడు, బ్రమాదియు, నృపుడు,
జేపడనిదాని వలతురు,
చేపడియెడి దానిమాట చెప్పవలయునే? ౧౯

‘మాటమాత్రాననే దొరతనము కలుగునెడల, ఆ పక్షమందు, మాదొర హిరణ్యగర్భునికి జంబూద్వీపము మీఁదకూడ దొరతనము కలదు.’ అని నేను వచించితిని. ‘ఇందులకునిర్ణయమెట్లు?’ అని చిలుక యడిగినది. ‘యుద్ధముననే’ అని నేనువలికితిని. రాజు నవ్వుచు ‘ఓయి, పోయి నీదొరను సిద్ధపఱపుము.’ అనెను. ‘మీదూతను కూడ పంపుడు’ అని నేనంటిని. రా జిట్లనియె:- ‘దూతగా ఎవనిని పంపుదము? ఏలయన, ఎట్టివాడు దూతగా పంపఁదగిన వాడనఁగా;—

ఆ. భక్తుఁ, డవ్యసనియు, బరమర్మవేదియు,
క్షమియు, దంట, శుచి, ప్రగల్భుడైన
బ్రాహ్మణుండు, గుణియు, బ్రతిభానవంతుండు
దూత్యకర్మమునకు దొడ్డవాడు.’ ౨౦

గద్దయిట్లనియె;- ‘ఉన్నారు దూత లనేకులు; అయినను బ్రాహ్మణునే దూతఁగాఁ బంపవలయును. ఏలయన;-

తే. విప్రుడు ప్రసాద మొనరించు విభుని కెందు,
సంపదలఁ దనకొఱకు వాంఛింపఁ డెపుడు,

ఈశ్వరునితోడ సంగాత మొనరియున్న
కాలకూటంబు కోల్పోదు కాళిమంబు.' ౨౦

అటయిన చిలుకయే చనునుగాక ; చిలుకా, నీవే
యీతనితోఁ గూడ నేఁగి మాయిష్టమును చెప్పిరమ్ము.' అని రాజు ఆజ్ఞాపించెను. చిలుక యిట్లనియె. - 'ఏలినవారి
యాజ్ఞప్రకారము చేసెదను. కాని యీకొంగ దుర్మార్గుడు ; దుర్మార్గునితో నెప్పుడును నేను పోను. పెద్దలు
అట్లే చెప్పియున్నారు. —

క. ఖలుండు చెడునడత నడచిన,
ఫలము తదీయంబు సాధుబాధాకరమా ;
జలధికి బంధన మయ్యెన్
బలాశి నీతను హరించి పట తెంచుటచేన్. ౨౧

మఱియు, —

ఆ. కూడనిలువరాదు, కూడఁబోవఁగరాదు,
ఖలునితోడ నెపుడుఁ గలలనైన ;
కాకితోడ నుండి కాంచె మిత్తని హంస,
వెలిచెపిట్ట కూడ వెడలిచచ్చె.' ౨౨

‘ఆకథయెట్లు ?’ అని రా జడిగెను. చిలుక పలికెను; —

కథ ర.

‘ఉజ్జయినికి పోయెడి యెడారిదారిలో గొప్పరావిచెట్టు
ఉన్నది. దానిపయి హంసయు కాకియు కాపురముండినవి.

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపుపు

ఒకప్పుడు వేసవికాలములో బాటసారియొక్కడు బడలి
 ఆచెట్టుకింద విల్లు సమ్మలు నుంచి నిద్రించెను. తర్వాత
 క్షణములో వానిమొగము మీఁదనుండి నీడ తొలగి
 పోయెను. అంతట వానిమొగముపై ఎండ పర్వయుం
 డఁగా చూచి కనికరించి చెట్టుమీఁది హంస తెక్కలు
 విప్పి నీడకలుగఁజేసెను. అతఁడు చక్కఁగా నిద్రించి ఆ
 సుఖముచేత నోరుతెరిచి అవులించెను. అంతట ఒరుల
 సుఖమును చూడనొల్లనదైనకాకి తనస్వాభావిక దాష్ట్య
 ముచేత అతనినోట తెట్టవైచి ఎగిరిపోయెను. అంతనాతఁడు
 లేచి పైనిచూడఁగా హంస యగపడుడు దానిని కోల నేసి
 చంపెను. ఏలయన, —

క. ఖిలసంసర్గము వదలుము,

కొలుపుము కడు సాధుజనులగోష్ఠిని బ్రీతికై ;

సలుపుము పున్నెం బసిశము,

తలఁపుము వస్తులయనిత్యతత్త్వ హృదయమునకై. ౨౪

మహారాజ, వర్తకపక్షికథనంగూడ చెప్పెదను, —

కథ గి.

ఒకప్పుడు పక్షులన్నియు గరుత్మంతునికి జాతర
 సేయుటకై సముద్రముదరికి తరలినవి. అందు కాకితోఁ
 గూడ వెలిచెప్పిట్ట పోవుచుండినది. దారిలో గొల్లవాఁ
 డొక్కఁడు పోవుచుండఁగా వానినెత్తిమీఁది పెరుగుకుండ

లోని పెరుగును కాకి మాటిమాటికి త్రాగుచుండినది. అంతటవాఁడు పెరుగుకుండ నేలఁబెట్టి మీఁదచూడఁగా కాకియు వెలిచెయు నగపడినవి. వానికి బెదరి కాకి ఎగిరి పోయినది. తనయందు తప్పులేమిచేతను, మెల్లఁగా పోవు స్వభావము కలదిగావునను వెలిచె వానికి దొరకి చంపఁ బడెను. కావున నేచు 'కూడనిలువరాదు' ఇత్యాదికముం జెప్పితిని!

అంతట నే నిట్లంటిని. - 'అన్నా చిలుకా, ఏలయిట్లు పలికెదవు? నాకు శ్రీమంతులు వలినవా రెట్లో నీవుచు అట్లే' శుకముచెప్పినది. — 'అగుఁగాక. అయినను ;'

క. ఖలు లెలనవ్వులతోఁ బ్రియ

ములె సెప్పిననట్టివియును బుట్టించు వెఱక,

విలసిల్లుచు నుత్పాతం

బులు గ నకాలభవ పుష్పములునుం బోలెక. — ౨౫

నీవు దుర్జనుడవని నీమాటలధోరణిచేత ప్రత్యక్షమయినది. ఎట్లన, ఈరాజుల కిరువురకు పోరు పొసఁగినందులకు నీమాటయే మూలకారణము. చూడు:—

క. తనయెదురనె దోషముచే

సిననుఁ మూర్ఖుండు సాంత్యమునకుఁ దనియుఁ ;

వినవె నజారను, నిజ భా

ర్యను నొదల మోచె మున్ను రథకారు డనక.

‘అకథయె’టని రాజడుగ, చిలుకచెప్పుచున్నది :—

కథ ౩.

‘శ్రీనగరమందు మందమతీయని వడ్రంగియుండెను. వానికి తనభార్య చెడిప యని తెలిసినది, కాని మిండనితోఁ గలసియుండఁగా తనకంటితో చూడలేదు. అందువలన వడ్రంగి పొరుగుారికి పోయెదనని చెప్పి తరలి కొంచెము దూరముపోయి మరలవచ్చి తనయింట మంచముక్రిందఁ దూటి దాఁగియుండెను. మఱి యాచెడిప మగఁడు గ్రా మాంతరము పోయెనని నమ్మి జారుని సంజప్రాద్ధున పిలిచి తెచ్చినది. తర్వాత వానితోఁగూడ మంచముపై యథే వ్యముగా క్రీడించుచుండెను. మంచముక్రింద కొంచెము ఒడలితాఁకువలన తనపతియేయని తెలిసికొని దిగులు పడెను. అంతట జారుఁడు ‘ఏల నాతో వెల్లుగాక్రీడింపవు ? దిగులొందిన ట్లగవడుచున్నావు?’ అని యడిగెను. చెడిప యిట్లనియె. ‘నాప్రాణేశ్వరుఁడున్నాడే ఆయన నేఁడు గ్రా మాంతరము పోయినాఁడు; దానంజేసి యాయూరు సకల జనులతో నిండియున్నను నాకు అడవిగాఁ కనఁబడు చున్నది. ఆపరస్థమందు ఆయన యెట్లున్నాఁడో? ఏమి భుజించినాఁడో? ఎట్లునిద్రించినాఁడో? అని నాగుండె పగిలి పోవుచున్నది.’ ‘అటయిన, నీతో జగడమాడుచు నిన్ను అంకుటాలని పలుకు వడ్రంగిమీఁద నీకు ఇంతప్రేము

డియా? అని మిండగాడు అడిగెను. అందులకు అది యిట్లు నియె. - 'పోరా! కఠినుడా, ఏమనెదవు? విను. —

క. వరుడు బెడిదముగఁ దిట్టిన,
గరకర నిప్పుకలు గ్రక్కుకనులఁ గనిన, సా
దరయ, వ్రసన్నముఖయ, యే
వరసతి యది యతనిధర్మభాగిని చుమ్మా. ౨౭

మఱియు, —

తే. పురమునం దున్న, వనినున్నఁ, బుణ్యుఁ డైనఁ,
బాపుఁ డైనను, భర్త యెవ్వతెకుఁ పనియు
ఆనతికి నగుఁ బ్రాణనాయకునితోడ
నూర్వీతమభివసములు మహోదయములు. ౨౮

మఱియు, —

ఆ. భర్తయే సతులకుఁ బరమభూషణము నూ,
భూషణములు గావు భూషణములు ;
అతఁడు లేనియట్టి హరిణాయతాక్షులు
శోభనలె యగుదు రశోభనలుగ. ౨౯

నీవు మిండఁడవు. నిన్ను బుద్ధిచాపల్యముచేత-పువ్వు
లను తాంబూలమును ఎట్లోఅట్లే-ఎప్పుడేని పొందుచు
న్నాను. ఆయన నాయొడయఁడు, నన్ను అమ్ముటకును,
వేల్పుటకును బ్రాహ్మణులకును ఇచ్చుటకును శక్తుఁడు.
వేయేల?

ఆ. బ్రదికియున్న నతఁడు బ్రదికి యుండెద నేను,
మృతుఁ డయిన నతఁడు మృతనునేను,
మృతుని నతని ననుగమించుటయే నాకు
గడిఁదినిశ్చయంబు గా నెఱుంగు.

30

ఏలయన,—

ఆ మనుజుడేహంబునందు రోమంబు లెవ్వి
మూఁడుకోటులు నరకోటి మొనయుచుండు,
భర్తతో సాదఁ గాలినపడఁతి యన్ని
వత్సరము లుండు నతనితో స్వర్గమందు.

31

మఱియు,—

ఆ. బిలమునుండి వెలికి బలిమి వ్యాళగ్రాహి
పాముఁ దివుచుభంగిఁ బతిఁగొనిచని
సహగమన మొనర్చు సాధ్వి యాతనితోడ
నాకమున సుఖంబు లనుభవించు.

32

మఱియు,—

క. మృతుఁ బ్రియు క్షితిపై నెవ్వతె
కుతుకంబునఁ గాఁగిలించుకొని దఁకొనునో,
శతలక్షదోష యయ్యను
బతితో నాసాధ్వి స్వర్గభాగిని యగుఁబో.

33

ఏలయన,—

తే. అయ్య గాని తదనుమతి నన్నగాని
యేవురుషునికిఁ దన్నిత్తు రావురుషుని

బ్రదికియుండిన యప్పుడు కొల్వొంగవలయు

సంస్థిత నతని లంఘనసల్పరాదు.'

33

ఇదంతయు విని వడ్రంగి, 'నేను కృతార్థుడను, ఏలన, నాకు ఇట్టిభార్య ప్రేమగలదియు, ప్రియము పల్కునదియు కలదు;' అని మనస్సులో నెంచుకొని ఆమంచమును, ఆస్త్రిపురుషులతోఁగూడ నెత్తికెత్తుకొని చాలనేపు నాట్యమాడెను. కావున 'తనయెదురనె దోషముచేసిననుక' ఇత్యాదికముం జెప్పితిని.

అంతట ఆరాజునన్న ఆచారము ప్రకారము సత్కరించి పంపినాడు. చిలుకయు నావెనుక వచ్చుచున్నది. దీనినెల్ల నారసి ఏమిచేయవలయును.'

జక్కవ నవ్వి యిట్లునియె;- 'స్వామీ, కొంగ దేశాంతరము పోయి తనశక్తికొలది రాచకార్యముచు సాధించినది. కాని ఇదిమూర్ఖుల స్వభావము; ఏలయన,--

క. పోరిని నూ త్రైసరు నిడి

వారణసేసికొనుట గుటి ప్రాజ్ఞుల కెందుక,

కోరి యకారణముననుం

బోరఁ గడంగుట గుఱతగు మూర్ఖుల కెందుక.' 33

రాజునియె;- 'ఏటికినింద? ఇప్పుడు చేయవలసినదేమోదాని నాలోచింపవలయును.' జక్కవ పలికినది- 'స్వామీ, ఏకాంతమందు చెప్పెదను; ఏలయన,--

తే. వర్ణ మాకారమును బ్రతిధ్వనములును
నేత్రవక్త్రవికారముల్ గాత్రచేష్ట
వీనిచే ధీరు లూహింతు లోనితిలఁపు,
గాన మంత్రణమునకు నేకతమ వలయు.' 31

అంతట రాజును మంత్రయు నటనే యుండిరి. ఇతరులు
ఆవలికి పోయిరి. జక్కవ చెప్పినది. - 'దేవా, నా కిట్లు తోచు
చున్నది; - మనయుద్యోగస్థుఁడే ఎవఁడో ప్రేరింపఁగా కొంగ
ఈపని చేసినది. ఏలయనఁగా, -

తే. వైద్యునకు నెల్లెడలను జీవనము రోగి,
వ్యసనిపతి జీవనంబు సేవాపరులకు,
కోవిదుల కెందు మూర్ఖుండు జీవనంబు,
నత్కులుండు జీవనంబగు సజ్జనులకు.' 32

రాజునియె, - 'కానీ, కారణమును తర్వాత కనిపట్టు
దము. ఇప్పటి కేది ప్రస్తుతమో దానిం జెప్పము.' చక్ర
వాకమిట్లు చెప్పచున్నది. - 'స్వామీ, వేగును పంపవల
యును. వానివలన వారినన్నాహమును, బలాబలమును
ఎఱుంగుదము. అట్లేగదా; -

క. మనుజుపతికిఁ దనరాష్ట్రం
బునఁ బరరాష్ట్రమునఁ గార్యము నకార్యంబున్
గనుకన్ను వేగు, వాఁడె
వ్వని కుండఁడో యతఁడు గ్రుడ్డివాఁడు ధరితిన్. 33

వాఁడు నమ్మకమయినవాని నింకొకని తోడ్కొని పోవ
లయు. అట్లుచేసిన వేగు తా నచటనే యుండి అచటిమంత్ర
కార్యములను మిక్కిలిగూఢముగా నిజము నెఱింగి, ఆరెం
డవ వానిచేత చెప్పివంపును. అట్లును చెప్పిరి;—

క. అమరాలయముల ధర్మా

శ్రమముల శాస్త్రాధిగమవశమునఁ దపసివే

నమునఁ దిరుగు తనవేగుల

క్షమావిభుం డేశతమునఁ గలయఁగ వలయున్. ౩౯

గూఢచారుఁ డనఁగా నీటను నేలనుంగూడ నంచ
రించువాఁడు; కావున ఈకొంగనే అందులకు పనిగొన
వలయును. ఇట్టిదానినే మఱియొక కొంగను వీనికి తోడుగా
పంపవలయును. వారి యింటివారు రాజద్వారమున నుండ
వలయును. మఱి, రాజా, ఇదంతయు మిక్కిలిరహస్య
ముగా చేయవలయును. ఏలయన,—

ఆ. ఆఱు చెవులుగలయ నవయును మంత్రంబు,

చెప్పి పంపినదియఁ జెదరు నల్లె,

కాన నాల్గె చెవులుగాఁ దనతోఁ గూడ

నృపతిమంతనంబు నెరవవలయు.

రం

మఱియు,—

క. ఏదోషంబులు మంత్రో

ద్యేదమున జనించు రాజ్యభేదకములుగాన్

గా దెట్టివారికై నను

నాదోషంబులును దిద్దనండ్లు నయజ్ఞుల్.

రగ.

రాజు ఆలోచించుకొని 'నాకు మేలయినవేగు వొరకి నాఁడు గాదా?' అనెను. 'అటయిన జయము సైతము కలిగినదే.' అని మంత్రిపలికెను. ఈసమయమున దావారి కుఁడు ప్రవేశించి ప్రణమిల్లి 'స్వామీ! జంబూద్వీపము నుండి చిలుకవచ్చి ద్వారమందున్నది.' అని విన్నవించెను. రాజు చక్రవాకునికేసి చూచెను. 'ఇప్పటికిపోయి బసలో నుండును. తర్వాతతెచ్చి దర్శనము సేయింతువుగాని.' అని చక్రవాకుఁడు చెప్పెను. 'ఏలినవారియాజ్ఞ' అని పలికి ద్వారపాలకుఁడు చిలుకను తోడ్కొనిపోయెను. 'పోశే మో పొసఁగినది' అని రాజునెను. జక్కవ యిట్లనియె;- 'స్వామీ, అవును. కాని ముందుగానే పోరు శాస్త్రీయము గాదు. మఱియు;—

క. వైరిని గెలుచుటకొఱకై

పోరితమునె సాధనముగఁ బూనకు మెపుడున్,

పోరెడు రిపుల కిరువురకుఁ

బోర గెలుపు నిశ్చయంబుఁ బొరయనికతనన్. ర. ౨

మఱియు, —

ఆ. సామ దాన భేద సాధనంబులలోన

నొంట రెంట మూట యుక్తి మీఱ

జితననేయు మరిని సాధించుటకు నెట్లు,
బోరు సాధనముగఁ బూన కయ్య!

౪౩

ఏలయన,—

ఆ. పోరు లేనియపుడు శూరులే యెల్లరు,
బోరు పొనఁగినపుడు శూరుఁ డరుదు,
పరునిబలము బోధపడక యున్నప్పుడు,
దర్ప మందఱకుకు దాండవించు.

౪౪

మఱియు,—

ఆ. కొయ్యతోడ నెట్లు గుండు లేవఁగ వచ్చు
నట్లు చేత లేప నలవి గాదు;
చిన్నయువమచేతఁ బెన్నిధి బో ల్పిది
యదియ మంత్రమున మహాఫలంబు.

౪౫

మఱి పోరుపొనఁగిన నెఱింగి వ్యవహరింపవలయును.
ఏలన,—

ఆ. జితను మీఱఁ బ్రోది నల్పి కాచుచు నుండ
నెట్లు పిదప నేద్య మిచ్చు ఫలము,
అట్లు వేఱునమయమందె నీతి ఫలించుఁ
గాని తత్క్షణంబె గాదు ఫలము.

౪౬

మఱియు,—

క. దూరపుటనికి మహాత్ముఁడు
భీరు వగున్, జెంత యనికి బీరము మెఱయున్ ;

చేరువయిడుమలయెడలన్

ధీరత యాతనికి సహజధీగుణమునుమా.

౪౭

మఱియు,—

ఆ. ఎల్ల సిద్ధులకును నిది తొలివిఘ్నంబు,

ఎది యనఁగ మనమున నుదిలగొనుట ;

శీతలోదకంబు చీల్చుచే కొండను

ఈనిదర్శనమున నెనయు తాల్చి.

౪౮

ముఖ్యముగా ఈరాజు చిత్రవర్ణుడు మహాబలుడు.

క. అని నేయరాదు బలిపై,

ననఁగ, నిదర్శనము లెన్ని యైనను గలుగున్,

మనుజుఁడు మత్తేభంబున్

జెనకిన మృతి యెవరి కగునొ చెప్పవలయునే? ౪౯

మఱియు,—

క. త్వరపడి హదనికి వేవక

దుర మపకారిపయి చేయుదుర్మతి యీల్గున్,

తరలుట బలాధికునిపైఁ

బురువునకున్ టెక్క లొదవి పొలియుటఁ బోలున్.

మఱియు,—

క. వ్రేటయిన నోర్పునది తా

మేటివలెన్ మేను ముడిచి మెలఁకువతోడన్,

వాట మగుతఱిని భుజగము

మేటివడగ విప్పునట్లు మెఱయఁగవలయున్.

౫౦

క. ఏటివడి యేకరణి ను

త్పాటించును సరిగ గరికఁ బాదపమును, నా
సాటిగ నుపాయవంతుఁడు

మేటిని నల్పుని సమముగ మెట్టి జయించున్. ౧౧౨

మనదూతనుంగూడ ఓదార్చి అవలయును. ఎం
దాఁక ననఁగా, దుర్గము యుద్ధమునకు సిద్ధమగునందాఁక.
ఏలయన,

క. ఒక్కఁడు ప్రాకారస్థుఁడు

చక్కాడును ధన్విశతము, శతమొకలక్షన్

జక్కాడునట్లు గావునఁ

దక్కక దుర్గంబు వలయు ధాత్రీపతికిన్. ౧౧౩

మఱియు,——

క. నాడేల దుర్గహీనము ?

పాడగు నది వైరిచేత; వలనకుఁ దావున్,

గూడఁగ దుర్గముఁ గానక

యోడవగులు నరునిఁబోలె నుర్వీశుఁడగున్. ౧౧౪

క. నగ వన మరు సరి దాశ్రయ

ముగ నజల సయంత్రముగ నముచ్చితసాలం

బుగను మహాభాతంబుగ

నెగడంగా దుర్గమును వినిర్మింపఁ దగున్. ౧౧౫

ఆ. విపులతయును, నధికవిషమత, రసధాన్య
సంగ్రహములు, కాష్ఠసంచయంబు,
చొరంగ దారి, వెలికి నరుగ దారియు, నాంగ
నేడు సంపదల రహించుఁ గోట. ౧౬

ఆ. రాజు, మంత్రి, మిత్త్రైవాప్తి కోశంబులు,
బలము, దుర్గ, మనంగ బరంగు నేడు
నొం డొకటి కుపకృతి నొనంగుచు రాజ్యింపు
టంగన వృకం బనంగ వెలయు. ౧౭

క. ధనదుర్గబలాధ్యక్షులు,
జనపతికిఁ బురోధ, వెజ్జ, సచివుండును, దై
వనివేదకుండు, దూతయు,
నను సీయెనమండ్రు మంత్రు లాలోచనలకా.' ౧౮

‘కోటను సిద్ధమునీయుటకు ఎవరిని నియమింతము?’
అని రాజడిగెను. జక్కవ చెప్పెను:—

‘క. ఏవని కెవ్వఁడు కుశలుఁడా
యాపని కాతనినె పెట్టు మవసీనాథా;
ఏవఱు శాస్త్రజ్ఞుఁడు నా
యాపని నలవాటులేమి నని యారయుమీ. ౧౯

కావున సారసుని (బెగ్గురుపక్షిని) పిలిపింపవలయును,’
అనెను. అట్లునేయఁగానే, వచ్చినట్టి సారసునిగాంచి రాజు
‘ఓయి సారసుడా, నీవు త్వరగా కోటను సిద్ధపఱుపుము,’

అనెను. సారసుడు నమస్కరించి యిట్లనియె;—

“దేవ, ఇదే యీమహానరస్యే మనకోట, చిరకాలము నుండి చక్కగాచూచి ఏర్పరించుకొన్నట్టిది, ఉండనే ఉన్నది. మఱి దీని నడిమిదీవిలో ధాన్యములనేకరము నేయవలయును, ఏలయన రాజా!

తే. ఎల్లసంగ్రహముల నెచ్చగు ధాన్యంపు
సంగ్రహంబు, రాజచంద్ర, వినుము ;
రత్న ముంప నోటఁ బ్రాణంబుఁ గాచునే?
అన్నగతము ప్రాణ మని యెఱుంగవె ? ౬౦

మఱియు,—

ఆ. రసములందు నెల్ల రాజేంద్ర యుష్ప మేల్,
దాని సంగ్రహింపు దండిగాఁగ;
ఏల యనఁగ దాని నేఁగి వ్యంజనములు
గోమయత్వ మొంది కూడుఁ జెఱుచు. ౬౧

రాజు, ‘త్వరగాపోయి అదంతయుచేయుము’ అనెను.

మరల ద్వారపాలకుడు వచ్చి, ‘స్వామీ, సింహళ ద్వీపమునుండి మేఘవర్షుడను కాకి పరివారసమేతముగా వచ్చి హజారమం దున్నది.’ అని విన్నవించెను. రాజునెను;—
‘కాకి ప్రజ్ఞగలదియు, పెక్కింటిని చూచినదియు ; కావున మనకు చేర్చుకోఁదగినది.’

చక్రవాకము ఇట్లనియె; ‘కాకి నేలవక్త్రీ, మనము

నీటి పక్షులము; కాన, మనశత్రుపక్షములో చేరినట్టిది ;
దానిని మన మెట్టు చేర్చుకొనఁదగును? అట్లే చెప్పిరి:—

ఆ. తనదు స్వజనములను ద్యజించి యెవ్వఁడు

కూడుకొనుఁ బగతురకూటములను

ఆమొఱకుఁడు వారిచే మృత్యు వేనయును

నీలివన్నె నక్కవోలె నిజము.

౯౨

కథ ౭.

ఒకానొకయడివిలో నక్కయొకటి యుండెను. అది
యథేచ్ఛముగా ఊరిచెంత తిరుగుచు, ఒకనీలి తొట్టిలో
పడిపోయి మఱిలేవలేక తెల్లవాఱు నప్పటికి చచ్చినట్లు
టక్కుగా పడియుండెను. తర్వాత నీలితొట్టియొడయఁడు
వచ్చి అట్లు కాళ్లుపైకి పెట్టుకొని కన్నులు మూతపడి
పండ్లు వెడల బెట్టుకొనియున్న యానక్కను చచ్చినదను
కొని ఎత్తుకొని పోయి దూరమున వైచెను. నక్కపాటిపోయి
అడవికేగి తననీలివన్నెను చూచుకొని యిట్లు తలపోసి
కొనెను. 'నేనిపుడు నీలవర్ణము గలవాఁడను, ఉత్తమవర్ణుఁ
డను; కావున నామౌచ్చును నే నేల సాధింపఁగూడదు?'
ఇట్లాలోచించుకొని నక్కలను పిలిచి ఇట్లు వక్కాణిం
చెను:—'నన్ను భగవతి, వనదేవత అడవిరాజ్యమునకు ఎల్ల
యోషధులరసముతోను అభిషేకించినది. నారంగును
మీరు చూడుఁడు. కావున నేటినుండి యాయడవిలో
నాయాజ్ఞప్రకారము వ్యవహరింపవలయును.' నక్కలు

ఉత్తమవర్ణముగల యానక్కను చూచి సాష్టాంగ నమస్కారము గావించి 'ఏలినవారి యాజ్ఞప్రకారము' అని వలికినవి. తర్వాత ఈవరునను ఆనక్క తనబంధువులు తన్ను చుట్టుఁ గొలుచుచుండ, ఎల్లమృగముల మీఁదను దొరతనమును స్థాపించుకొన్నది. తరువాత, సింహము, పులిలోనగు గొప్పగొప్పపరిజనులు దొరకినంతట, నక్కలను చూచి యవమానపడి తనబంధువుల నన్నిటిని దూరము చేసికొన్నది. అందుకై భేదపడుచున్న నక్కలను చూచి ముదిసక్క ప్రతిజ్ఞ చేసెను: 'భేదపడకుఁడు, నీతియెఱుఁగక ఇది ఇట్లు తనరహస్యము నెఱిగిన మనలను అవమానించి నది. కావున ఇది యెట్లు పాడయిపోవునో అట్లు నేను చేసెదను. ఎట్లన పులి లోనగు నీజంతువులు దీనిరంగునకు మోసపోయి నక్కయని యెఱుఁగక దీనిని రాజునుగా కొలుచుచున్నవి. దీని తత్త్వమును తెలిసికొనునట్లు చేయుఁడు. అందులకై ఏమి నేయవలయు ననఁగా-సంజవేళ దీనిచెంత బిగ్గరగా ఊళపెట్టుఁడు; ఆయాళను విని జాతి స్వభావముచేత ఇదియు ఊళపెట్టును.' అవియు అట్లేచేసినవి; అదియునట్లే చేసినది. ఏలయన,—

క. నెక్కొనెడునై జగుణమున్

దక్కఁగ దత్తుండుగాఁడు ధరలో నెవఁడున్,

కుక్కకుఁ గిరీట మిడినను

నక్కఱఁ జెప్పను గణవక యనఁగిఁ జనునే.

౯౩

అట్లు జరుగఁగానే దానిని నక్కయని తెలిసికొని పులి
చంపెను. చెప్పిరి:—

క. బలమును, గుట్టును, రంధ్రముఁ,
దెలియు నఖిల మేనరుండు, తెగువ నతఁడు లో
పలఁ జొచ్చి నర్వము న్దరి
కొలుపును గార్చిచ్చు శుష్కకుజముం బోలెన్. ౬౪
కావున 'తనదు స్వజనమును వ్యజించి' ఇత్యాదిక
ముఁ జెప్పితిని.

'అది నరియే, అయినను, దూరమునుండి వచ్చినాఁడు
కావున ఇతనిని రప్పించి చూతము; చేర్చుకొనుటను గుఱించి
తర్వాత ఆలోచింతము.' జక్కవ ఇట్లనియె ;— 'దేవా,
చారుని పంపితిమి; దుర్గముకూడ సిద్ధమైనది; కనుక చిలు
కను కూడ రప్పించి పంపివేయవచ్చును. ఏలన,—

తే. తీక్ష్ణదూత ప్రయుక్తిచే దీర్చి వైచె
విష్ణుగుప్తుండు నందభూవిభుని, దాని
నారసి చరాంతరితునికి వీరవృతుండు,
నృపతి పెఱదూత కవనర మీయవలయు.' ౬౫

అంతట రాజు సభతీరి చిలుకను, కాకిని రప్పించెను.
చిలుక ఇంచుక తెలయెత్తుకొని ఇచ్చినయాసనంబునఁ గూ
ర్చుండి ఇట్లు వాక్కుఁజెప్పెను.— 'ఓయి, హిరణ్యగర్భుఁడా,
మహారాజాధిరాజు, శ్రీమంతుండు చిత్రవర్ణుండు నీకాజ్ఞా
పించుచున్నాఁడు.— 'నీకు ప్రాణములవలనఁగాని, సిరివలనఁ

గాని ప్రయోజనమున్నయెడ శీఘ్రముగా వచ్చి మాపాదములకు మ్రొక్కుము. అట్లు నేయవేని ఉనికికై వేలు తావుం జూచుకొమ్ము,' అని. రాజు కోపమున 'ఇనీ! నా మ్రోల వీనిని మెడపట్టి గెంటువాఁడు ఎవ్వఁడును లేఁడా?' అనెను. అంతట మేఘవర్షుఁడు లేచి, 'స్వామీ, నాకాజ్ఞ ఇండు. ఈపాడుచిలుకను చంపెదను;' అనెను. ఇంతలో రాజును, కాకిని ఓదార్చుచు జక్కవ ఇట్లనియె; - 'ఇదిగో, వినుండు,

తే. సభ యనఁగ నేది ? పండితసమితి గలది.

పండితు లెవరు ? ధర్మంబు పలుకువారు.

ధర్మ మెయ్యది? సత్యనిర్ధారితంబు.

సత్య మెయ్యది? యేది యచ్చలమొ యదియ. ౬౬

ఏలయన, ధర్మ మిది. మఱియు, —

తే. దూత మ్లేచ్చుం డయినను వధ్యుండు గాఁడు

పతికి మఱి ద్విజుమాట చెప్పఁగవలయునె?

శస్త్రములఁ గ్రుమ్మవచ్చిన సరకుగొనక

దూత పల్కును రాజులు దూతముఖులు. ౬౭

అట్లే, —

క. తన కవమతి పెఱ కభినుతి

గనఁబడు దూతోక్తి నృపుఁడు గణియింపం గా,

దనయ మవధ్యుం డగుటక;

దనతోచినయట్లు దూత తలఁకక పలుకుక.' ౬౮

అంతట రాజును కాకియు సమాధానపడిరి. చిలుకయు లేచి తరలినది. తర్వాత చక్రవాకుఁడు తెచ్చి బోధించి బంగారునగలు లోనగునవి ఇచ్చి పంపఁగా చిలుక స్వదేశమునకుం బోయి వింధ్యపర్వతమునకేగి తనదొరకు చిత్రవర్ణునికి మొక్కినది. దానిం గని రాజు చిత్రవర్ణుఁడు 'చిలుకా, ఏమివార్త? ఆదేశము ఎట్టిది?' అనియడిగెను. 'దేవరా, సంగ్రహముగా ఇదేవార్త, ఇప్పుడే పోరికినన్నా హము నేయింపుఁడు. కర్పూరద్వీపమునెడి యాదేశము స్వర్గఖండము; రాజు రెండవయింద్రుఁడు; అతనినివర్ణింపఁ దరముగాదు.' అంతట పెద్దలనందఱను పిలిపించి చిత్రవర్ణుఁడు మంత్రముకై కూర్చుండెను. రాజుట్లనియె;—

‘ఇప్పుడు చేయవలసియున్న పోరివిషయమై ఎట్లు సిద్ధపడవలయునో చెప్పుఁడు; తప్పకుండ యుద్ధము చేయవలసినది. ఇట్లు పెద్దలు చెప్పినారు;—

క. పుడమిసురుఁ డ సంతృప్తి

జెడిపోవును, బూర్తివుండు చెడు సంతృప్తి,

చెడును వెలయాలు లజ్జ,

జెడును గులాంగన యలజ్జచేత నిజముగాఁ.’ ౬౯

దూరదర్శియనెడిగ్రద్ద ఇట్లనియె:—‘దేవా, పోరిమీఁది యాసక్తిచేతను పోరుచేయుట శాస్త్రీయముగాదు. ఏలయన, —

క. ఎపు డనురక్తులు తనయెడ
 నవరక్తు లరియెడఁ బ్రగడ లాత్మజులు చెలుల్
 సపరిచ్ఛదునికి నృపతికి
 నపుడే నుమి విగ్రహింప నాద నంజు బుధుల్. 20

మఱియు,——

క. భూరియు మైత్రియుఁ బుడమియుఁ
 బోరితమునకుఁ ఫలములు పొలుపుగ మూఁడొ
 భూరమణ, తప్ప కెపు డవి
 చేరునొ, యదె తఱి యనికని, చెప్పుదు రాధ్యుల్.’

రాజుచెప్పెను.——‘మంత్రి నాబలమును చూచును
 గాక; అప్పుడు వీరి యుపయోగమును తెలిసికొనునుగాక;
 కావున జోన్మ్యని పిలిచి పయనమునకు మంచిలగ్నమును
 పెట్టు మనుఁడు.’ మంత్రి చెప్పెను.——‘దేవా, అట్లయినను
 తటాలున పయనమగుట మంచిదికాదు. ఏలయన,——

క. పరబల మెఱుంగక యనికిన్
 జొరఁబాటుదు రెవరు పాలనులు వారు ద్విష
 త్రరవారితీవధారా
 పరిష్కజన దీర్ఘనిద్రఁ బడయుదురు వెనక.’ 21

రా జనియె: ‘మంత్రి, నాయుత్సాహమును ఎంత
 మాత్రమును చెడఁగొట్టకుము. జయింపఁగోరువాఁడు

తనరాష్ట్రమును, పరరాష్ట్రమును ఎట్లు స్వాధీనపఱచు
కానునో ఆయుపాయమును చెప్పము.'

గ్రద్దయిట్లనియె; 'రాజా, దానినిచెప్పెదను. కాని,
ఆప్రకారము చేసిననే ఫలముగలుగును. అట్లే చెప్పినారు;-

క. ఏటికి మంత్రము, శాస్త్రము,

పాటి ననుష్ఠానమందుఁ బరగింపనిచోక?

సూటిగ నొషధముల నొక

కోటి యెఱుఁగ నామయమునకున్ శమమగునే? ౭౩

రాజాజ్ఞను మీఱరాదుగావున నేను విన్నట్లు నివే
దించుచున్నాను. దేవా, వినుము,——

సీ. పృథ్వీధ్ర గహన సరి ద్దుర్గములయందు

భయ మెచ్చ తెచ్చటఁ బరగు, నచట,

నగ్గలంబుగ దండు మొగ్గరంబులు దీర్చి

నేనాని యెలగోలు నేయవలయు;

మునుముగా నేనాని చనవలయుఁ బ్రవీర

పురుషాన్వితం డయి పూర్ణ వృత్తి,

నడిమిప్రదేశంబునను రాజునున్ రాణి

వాసముల్, కోశంబు, ఫల్గుధనము,

తే. ప్రక్కలను రెంట హయరథేభములు, బంట్లు,

నొకనమితిప్రక్క నొక్కటి యుండవలయు,

భేద మొందినవారికి మోద మిడుచు

పెనుక దుముదారుదొర యంగవింపవలయు.

౭౪

తే. ప్రగ్గడలను నుభటులను బలముఁ గొనుచు
గిరి జల విషమములఁ గరుల్, నరుల హరులు,
నీట నోడలుఁ, బత్తు లన్నిట, నమృద్ధ
సాధనములుగ నరవతి సాగవలయు. ౭౫

తే. త్నాధరములందు దుర్గమార్గము లయందు
నరపతికి హెచ్చుగా రక్ష నెరపవలయుఁ,
గడఁకఁ దనజోదులే తన్నుఁ గాచుచున్న,
యోగనిద్రనె ధరణీశుఁ డొందవలయు. ౭౬

తే. నాశ ముందింపవలయు భూనాథుఁ డరుల,
నన్న పేదలనేని చేయంగవలయు,
వరుల దేశంబులం జొచ్చుపట్టులందు
నాటవికులను ముందుగా ననుపవలయు. ౭౭

తే. రాజిలవలయుఁ గోశంబు రాజుకడనె,
రాజ్య మెక్కడఁ గోశంబు పూజ్యమైన ?
భృత్యులకు దానినుండి తా నీయవలయు,
నిచ్చుదొరకై యెవఁడు పోరఁ డీజగమున ? ౭౮

ఏలయన,—

తే. నరుఁడు దాసుఁడు గాఁడయ్యె, నరున కెందు,
అధిప, దాసుం డగును నరుం డర్థమునకు.
అవనిలో గౌరవమ్ము లాఘవము రెండు
ధనము నిచ్చుట నీయమిఁ దనరుచుండు. ౭౯

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపు

క. సరిగఁ బోరవలయు, నొం

చొరులను గాచిఁగొనవలయు ; నుంపవలయు మొ
గ్గరమునడుమఁ జేవయఁజిన
పరిని మహీపాలకుండు పరిరక్షణకై. ౮౦

క. మునుదెసఁ దననండున రా

జనుపం దగుఁ గాల్చులంబు, నుద్దవిడి నరిక
జననీ కరి కట్టం దగుఁ
బనివడిఁ దద్దేశ మెల్లఁ బా డిడఁగఁ దగుక. ౮౧

క. సమమున రథహయతఠిఁ, దో

యమునక నొగజనమితంల, నవనీరుహకుం
జమయమున విండ్ల, వెలి ఖ
డ్గములక డాల్కైదువులను గదనమ్ము తగుక. ౮౨

ఆ. వినము గలిపి రిపుని కసపు నన్నము వంట

చెఱకుఁ ద్రాగునీరుఁ జెఱుపవలయు,
చెఱువు లగడిదలును ఛేదింపవలయును
కోటలను బయలుగఁ గూల్చవలయు. ౮౩

ఆ. బలములందు ముఖ్యబల మగు నేనుంగు,

అట్టి దన్యముండ దవనిపతికి.
స్వాంగముల వలననే యష్టాయుధంబని
దాని నభిమతింతు తజ్జ్జవరులు. ౮౪

క. తురగబలము నైనన్యములకు

గురుబల ; మది కూడ నడచుకోట యగుఁ గదా.

తురగబలాధికుఁ డగువతి

సరినేలం గలనిమందు జయముం బొందున్. ౧౫

క. వారువముల నెక్కి యనిం

బోరెడిరావలతుల గెల్వఁ బోలరు సురలున్,

దూరపు రిపులును త్షణమున

వారికిఁ గరగతు లగుదు రవారితమహిమన్. ౧౬

క. కదనము నారంభించుట,

పదవులనున్ దెసలఁ జక్కఁబఱచుట, దండున్

బదిలమ్ముగఁ గాచుటయున్,

బదాతివర్గంపుఁబనులు, పార్థివసింహా! ౧౭

క. జని శూరంబు, జితశ్రమ,

మనురక్తం, బస్త్రవేది, ఖ్యాతభుజా భూ

జనభూయిష్ఠంబగు బల

మును సరనాథునికి శ్రేయముగ, నెంచు నృపా! ౧౮

క. రాజేంద్రుం డొనరించెడి

పూజకు నేయోజ రిపులఁ బోరుదురో యా

యోజన్ బహుధన మిచ్చిన,

రాజా, పోరికసలుపరు రహిమై జోదుల్. ౧౯

క. సారవంతమైన సైన్య మల్పమె చాలు,

వట్టి తలల బారు వలవ దెందు,

సారహీనమయిన సంఖ్యలు విఱుగుచు
సారయుతముఁ గూడఁ జయ్య విఱుచు.

౯౦

తే. అప్రసాదం, బధిష్ఠాన విప్రయుక్తి,
అప్రతీకారమును, గాలయాపనంబు,
దేయభాగావహరణంబు నీయయిదును
రాణువకు టేనిపైని విరక్తిఁ గొలుపు.

౯౧

క. వీడించుచు రిపుబలముల,
వాడింపఁగ వలయు జయము వలచు విభుం, డా
వీడకుఁ జర మగ్గంబై
యోడును సులభముగ వైరియొడయని బలముల్.

సీ. దాయాదుకన్న మంత్రము లేదు విద్వేషి.
పాశేంబుఁ జీల్చ భూపాలతీలక,
కావున, వైరిపై గడఁకమై నాతని
దాయాదునికే లేప శ్రేయమగును,
తద్యువరాజుతో, దన్ముఖ్యమంత్రితో
సంధాన మొనరించి చదురు మీఱ
అతని పాశేంబున సంతః కలహముల
విజిగ్మఁ డర్థిఁ గల్పింపవలయు,

తే. ద్వేష్యుడగు మిత్రుఁ బరులచే దీర్చవలయు,
ఎదిరి ప్రజకుఁ దనభువిఁ జో టీయవలయు,
దానమానాదికములచే దనుపవారి,
వారె తన కెల్లధనముల వలచి యిత్తు.

౯౩

రాజు చిత్రవర్ణుఁ డిట్లనియె; - 'ఇనీ! ఎందులకు పెక్కు-
మాటలు!

క. అరికెగు, తనకు లగ్గును,
నిరుదేహఁగుల నీతియెల్ల నెనఁగు నటంచున్,
ఉరరీకరించి విజ్ఞులు
గురుమతముఁ బ్రమాణముగను గొందురు ప్రీతిన్.'

మంత్రి నవ్వి యిట్లనియె:- 'ఇదంతయు నాయావిశే
షములను చెప్పట; కాని;—

ఆ. అడ్డులేక పేర్చునట్టి సత్త్వమువేఱు,
శాస్త్రయంత్రితంబు శక్తివేఱు,
ఒక్క తావునందె యుండ వీరెండును,
ఎండమొల్లమియును నిర్లుబోలె.'

అంతట రాజు సభ చాలించెను. తర్వాత జోన్యులు
పెట్టిన లగ్గుమున తరలెను.

అంతట మున్నుపంపినవేగు హిరణ్యగర్భునికడకు
వచ్చి ప్రణమిల్లి ఇట్లనియె; 'దేవరా, ఇదిగో వచ్చినాఁడు
రాజు చిత్రవర్ణుఁడు; ఇప్పుడు మలయాద్రినెత్తమున పాళె
ము డిగి యున్నాఁడు. అనుక్షణము మన దుర్గమును సోదన
చూచుకొనవలయును; ఏలయన, అగర్ద గొప్పమంత్రి;
ఇదిగాక ఎవరితోనో ఆతఁడు నమ్మకముగా మాటలాడు
టలో ఈ సూచన తెలిసినది;—'ఏమనఁగా, అతఁడు ఎవ

నినో మనకోటలో ప్రవేశపెట్టియున్నాడని;’ అనెను. రాజునియె, ‘ఎంతమాత్రమును కాఁడు. అగునేని ఏల అప్పుడు ఆవిధముగా చిలుకను గొట్టుటకు లేచును? అదిగాక చిలుక వచ్చినందువలననే వానికి పోరాటమందు ఉత్సాహము; వాడు చిరకాలమునుండి ఇచ్చట నున్నాడు.’ మంత్రి చెప్పట; - ‘అయినను క్రొత్తగా వచ్చినవానిని నమ్మరాదు.’ రాజునియె; - ‘ఒక్కొక్కచోట ఆగంతకులు మేలు సేయుట కలదు. విను. —

ఆ. పరుఁడు హితమొనర్చి బాంధవుఁడే యగు,
నహితకారి బంధుఁడైనఁ బరుఁడె;
అడవిఁ బుట్టినట్టి యాషధంబు హితంబె,
యంగజంబు వ్యాధి యహితమెయగు. ౯౬

మఱియొకటి;—

ఆ. శుభ్రకుండు నాఁగసాబగొందె నొకరాజు,
వానికుం డె వీరవరుఁడు భటుడు,
క్రొత్తవాఁ డతండు కొలఁది కాలమునకే,
బలియొనంగె నుతుని భర్తకొఱకు. ౯౭

‘అది యె’ట్లని జక్కవ యడుగ, రాజు చెప్పుచున్నాడు;—

కథ ౮.

‘పూర్వము నేనొకప్పుడు శుభ్రక రాజుయొక్క యాట కొలనియందు కర్పూరకేళియను రాజహంసుని కూతురు

కర్పూరమంజరియందు మరులుకొంటిని. అట వీరవరుడను
క్షత్రియ కుమారుడు ఏదేశమునుండియో వచ్చి తేని
హజారమునందు దానారికుని దగ్గఱ 'నేను జీవికనిమిత్తము
వచ్చితిని. క్షత్రియకుమారుడను. నాకు రాజదర్శనము
సేయింపుము.' అని యడిగెను. అంతట దానారికుడు
రాజదర్శనము సేయింపఁగా ఆతఁడు రాజుతో 'దేవా,
నాకొలుపువలన తమకు ఉపయోగ ముండునేని నాకు
జీతము ఏర్పరింపుడు' అని యడిగెను. శుభ్రకుడు 'నీ
కేమిజీతము కావలయును' అని యడిగెను. 'ఆయాదిన
మునకు నన్నూటవరహాలు వలయును' అని వీరవరుడు
చెప్పెను. 'నీసామగ్రి యేమి?' అని రాజడిగెను. 'రెండు
బాహువులు, మూడవది కత్తి' అని వీరవరుడు పలికెను.
'ఇది సాధ్యపడదు' అని రాజునెను. ఆమాట విని వీరవరుడు
నమస్కరించి వెడలిపోయెను. 'దేవా, నాలుగు దినములు
జీతమిచ్చి దీనితత్త్వమును ఎఱుంగుడు. ఈతఁడు ఈ
పాటిజీతమును పుచ్చుకొనుటవలన ఉపయోగము ఉండునో
ఉండదో' అని మంత్రులు పలికిరి.

రాజు మంత్రులమాటమీఁద రప్పించి వీరవరునికి
తాంబూల మిచ్చి జీత మొసంగెను ;—

ఉ. కారము, చేదు, నువ్వు, గటు

కంబును, దీవుఁ, గపాయకంబుఁ జె

న్నారఁ గఘానిలక్రిమి మ
 లాపహారంబు, సుగంధకారియున్
 నోరికి భూష, దీప్తిత మ
 నోజశరాగ్నియు; నాకదుర్లభ
 స్సారగుణ త్రయోదశక

సారము, తమ్ముల మింపుగొల్పెడుక. ౯౮

ఆజీతము నాతఁడు వినియోగించువిధమును రాజు
 రహస్యముగా కనిపట్టెను. అందు సగము వీరవరుఁడు దేవ
 తలకును, బ్రాహ్మణులకును ఇచ్చెను. కడమ మూడవ
 పాలు పేదల కిచ్చెను. మిగత భోజనమునకును, విలాసమున
 కును వ్యయము చేసెను. ఇదంతయు నిత్యకృత్యము చేసి
 రాజద్వారమందు రేయుంబవలు కావుండును. రాజు
 ఎప్పుడు పొమ్మని సెలవొసంగునో అప్పుడు తనబసకు
 పోవును.

తర్వాత కృష్ణచతుర్దశినాఁడు రాత్రి రాజునకు దుఃఖ
 ముతోడి రోదనధ్వని వినఁబడెను. 'ద్వారమందు ఎవ
 రున్నారు?' అని రాజు పలికెను. అంతట 'దేవా, నే
 నున్నాను' అని వీరవరుఁడు పలికెను. 'ఆ ఏడ్పువెంబడి
 పొమ్ము' అని రాజు చెప్పెను. 'చిత్తము, ఏలినవారియాజ్ఞ'
 యని పలికి వీరవరుఁడు పోయెను. రాజు తలపోసెను. —
 'సూదితో పొడువఁదగిన యీచీకటిలో ఇతనిని ఒంటి
 గానిని పంపినాఁడను. అది ఒప్పిదము గాదు.' నేనును పోయి

పరికించెదను.' అంతట రాజుకూడ శక్తిం గైకొని వాని వెంట నడిచి ఊరిబయటికి పోయెను. అచ్చట వీరవరుడు రూపయశావన సంపన్నురాలును, సర్వాలంకారభూషితురాలును, అయిన స్త్రీ నొకతెను చూచి 'నీవెవతవు ? ఏల యేడ్చెదవు ?' అని అడిగెను, 'నేను ఈశుభ్రకరాజు యొక్క లక్ష్మిని; చిరకాలము ఇతనిభుజము నీడను సుఖముంటిని. ఇప్పుడు ఇతనిం బాసిపోవ నున్నానని దుఃఖపడుచున్నాను.' అని యామె చెప్పెను. 'అపాయమున్నచోట ఉపాయమును ఉండును. కావున దేవీ, మఱల నీవు ఇతనిని అవలంబించు నుపాయ మేమి ?' అని వీరవరుడు అడిగెను. లక్ష్మి 'నీవు ముప్పదిరెండులక్షణములు గల వానిని నీకుమారుని శక్తివరుని సర్వమంగళాదేవికి బలి వేయుదువేని నేను వెండియు నిట చిరకాలము వసించెదను.' ఇట్లు చెప్పి దేవి అంతర్ధానమొందెను.

తర్వాత వీరవరుడు తనయింటి కేగి నిద్రించుచున్న తన భార్యపుత్రులను మేల్కొల్పెను. వారును మేల్కొని లేచి కూర్చుండిరి. వీరవరుడు లక్ష్మి పలికినదం దంతయు వారికి చెప్పెను. దానినివిని శక్తివరుడు ఆనందపడి యిట్లనియె ;—'స్వామిరాజ్యమును రక్షించుటకు ఉపయోగపడునట్టి యీ నేను కృతార్థుడను. మఱి తడవేల ? ఇట్టికార్యమునందు దేహమును వినియోగించుట శ్లాఘ్యముగదా. ఏలయన ;—

క. ప్రాణములను ధనములను
బూని పరోపకృతి గాఁగ బుధుఁడు త్యజించుచున్,
వానికిఁ దత్కారణమున
దానము మేల్, నాశమేమొ తప్పనికతనన్. ౯౯

శక్తివరుని తల్లి యిట్లనియె:—‘మన కులమునకుఁ
దగినదైన ఈపనిని చేయరాదేని మఱి యేపనిచేత ఈ
గొప్పజీతముయొక్క బుణము తీరును?’. ఇట్లాలోచించి
అందరును సర్వమంగళాదేవి దేవళంబునకుం బోయిరి.
అచ్చట సర్వమంగళను పూజించి వీరవరుఁడు ‘దేవీ, అను
గ్రహింపుము. శుభ్రకమహారాజు వర్ధిల్లుగాక ; ఇదే ఈ
యపహారమును స్వీకరింపుము’ అని వేడుకొని కుమా
రునితలను ఖండించెను. తర్వాతి వీరవరుఁ డిట్లుతల
పోసెను.—‘రాజువలనఁగైకొన్న జీతమునకు బుణము
తీర్చుకొంటిని. ఇకను పుత్రహీనుఁడను బ్రదుకు నట్టిం
చుట కూడదు.’ ఇట్లాలోచించుకొని తనతలను నఱకు
కొనెను. అంతట పతియు సుతూఁడును పోయిన దుఃఖము
చేత నొగిలి అతనిభార్య తనమెడం గోసికొనెను.

ఇదంతయు కని విని రాజు చింతించెను ;

*మావంటి క్షుద్రజంతువు

లేవలనం బుట్ట రెండ, తెట నీల్ల రహా!

యీవీరువలె నితరులన్

గావగ నునుఱిచ్చువారు గలుగుదురె ధరన్. ౧౦౦

ఇతఁడు లేక రాజ్యము నాకేల?' అంతట తనతలం దఱుంగుకొనుటకు శుభ్రాకరాజు కత్తియెత్తెను. అంతట సర్వమంగళాభగవతి వ్రత్యక్షమై రాజుచేతిని పట్టి ఆపి, 'పుత్త్రుఁడా, నీకు ప్రసన్నురాల నయితిని. సాహసము మానుము. ప్రాణాంతమందును నీకు రాజ్యభంగ ముం డదు' అని చెప్పెను. రాజు సాష్టాంగముపడి మ్రొక్కి 'దేవీ, నాకురాజ్యముతో పనిలేదు. నాయందు కనికర ముం దాల్తువేని నామిగతయాయుస్సును ఇచ్చియేనియు ఈ రాజకుమారుని చారపుత్త్రనమేతముగా బ్రదికింపుము. అట్లు చేయవేని నాకు సంభవించుగతిని నేను పోయెదను' అని వేఁడెను. దేవి పలికెను:—'ఈసీసత్త్వమహిమను, సేవకవాత్సల్యమును నేను మెచ్చుకొంటిని; పో, విజయ మొందుము. పరివారసమేతముగా ఈరాజపుత్త్రుఁడు బ్రదు కునుగాక.' ఇట్లు వచించి దేవి అంతర్ధాన మొందెను. రాజు ఆమెకు మ్రొక్కి వారికి కనబడకుండఁ జని, వెంటనే మేడమీఁది కేఁగి నిద్రపోయెను. వీరవరుఁడు సతీ సమేతముగా బ్రదికి తనయింటి కేఁగెను. తర్వాత వెండి యు పోయి రాజద్వారమునందుండెను. రాజు అడుగఁగా 'స్వామీ, ఆ ఏడ్చుచున్నస్త్రీ నన్నుగని అదృశ్యురాలాయెను. మఱేమియు వృత్తాంతము లేదు' అనెను. ఆమాట విని రాజు తలంచెను : 'ఇతఁడు ఎంత పొగడఁ దగినవాఁడు; ఎంత మహానత్త్వుఁడు ! ఏలయన;—

ఆ. ప్రియములను వచింపు కృపణతఁ బూనక,
పొగడుకొనకు మెప్పుడుఁ బోటు నూపి,
ఇచ్చునపుడు పాత్రవృష్టి గావింపుము,
ప్రతిభకలిమి నిష్ఠురత నెనయకు.

౧౦౧

ఈ మహాపురుషలక్షణము సమస్తము ఇతనియం
దున్నది.' పిమ్మట రాజు ప్రాతఃకాలమున పెద్దలను రా
వించి ఓలగంబు గావించి ఆ సకలవార్తయు ప్రస్తావించి
కరుణపెంపున వీరవరునికి కర్ణాటరాజ్యము నొనంగెను.

కావున, శ్రొత్తగావచ్చినవాఁడు జాతిమాత్రముననే
దుష్టుఁడా? అందును ఉత్తములు, అధములు, మధ్యము
లుం గలరు.'—

చక్రవాకుఁడు ఇట్లనియె :—

‘ఆ. కార్యమనుచుఁ నప్సకార్యంబు సాగించు
దుష్టమంత్రి పతికిఁ దుష్టిగాఁగ
నట్లు చేతకన్న నధిపుమనంబును
వెత గొలుపుటమేలు హితము సెప్పి.

౧౦౨

తే. ఏనృపుని కాడుచుండుదు రిచ్చకముల
వైద్యుఁ, డొజ్జయు, మంత్రి, యవ్పటికి మెచ్చ,
నానృపుఁడు కోలు పోవు రయంబుమీఱ
నిక్కముగ మేని, ధర్మంబు, బొక్కనమును.

౧౦౩

దేవా, చిత్తగింపుము :—

క. పరులకుఁ బుణ్యవశంబున

దొరకినయది తనకుఁగూడ దొరకు నటంచుక,

బరిమార్చి నిధికి భిక్షుని

నరపతిచే దండమొంది నాపితుఁ డీల్గెన్.' ౧౦౪

‘అకథం జెప్పు’మని రా జడిగెను. మంత్రి చెప్పు
చున్నాడు:—

కథ F.

‘అయోధ్యలో చూడామణియను ష్టత్రియుఁ డుండెను. అతఁడు ధనము కోరి అత్యంత క్షేమము నోర్చి కొఱవెలసిగమానికపుసామిని ఉపాసించినాడు. ఆదేవుని యాజ్ఞచేత కుబేరుఁడు ఆ ష్టత్రియునికి కలలో అగవడి ఇట్లనతిచ్చెను :—‘ఈరాత్రి తెల్లవాఱఁగానే నీవు డొరము చేయించుకొని దుడ్డుగఱ్ఱ చేతఁ బూని నీయింట దాగియుండుము. అంతట ముంగిటిలో నన్నాస్తిని రాఁ గాంచిన వెంటనే వానిని కనికరము లేక దుడ్డుతోఁ గొట్టి చంపుము. అంతట ఆనన్నాస్తిని తత్క్షణమే వరాలతో నిండినగిండి యగును. దానిని పెట్టుకొని నీవు స్వేచ్ఛగా సుఖ ముండుము.’ సర్వమును అట్లే జఱిగెను. డొరము చేయుటకై వచ్చినట్టిమంగలి దానినెల్లఁ గాంచి ఆలోచించెను: ‘అవఁ! నిధి దొరుకుటకు ఇది యుపాయము ! నేను కూడ ఇట్లేల చేయరాదు?’ అప్పటినుండి ఆమంగలి అట్లే దుడ్డుగఱ్ఱను చేతనుంచుకొని వ్రతిదినమును

సన్నాహిని ఎవఁడేని వచ్చునా యని ఎదురు చూచుచుం
డెను. ఒకనాఁడు ఒకభిక్షుకుఁడు రాఁగా వానిని దుడ్డుగఱ్ఱ
తో మోఁచి చంపెను. ఆనేరమికి మంగలిని రాజపురు
షులు కొట్టి చంపిరి. కావున 'పరులకుఁ బుణ్యవశంబున
దొరికినయది' ఇత్యాదికము చెప్పితిని.'

రాజు వచించెను:—

'క. కారణము లేని మిత్రుఁడొ?

కారియ వెట్టుటకు నమ్మకము గొల్పెడునో?

ఏరీతిఁ బరు నెఱుంగనగు

వారక తొల్లింటికతలె వర్ణన సేతక. ౧౦౫

పోనీ, ఇప్పుడు చేయవలసినదానిని ఆలోచింతము.
చిత్రవర్ణుఁడు మలయముకడ నున్నచో మనము ఏమిచేయ
వలయును?' మంత్రి చెప్పుచున్నాఁడు:—'దేవా, వచ్చిన
వేగువలన నేను వింటిని. చిత్రవర్ణుఁడు తనమహానుంత్రి
యగు గద్దమాటను సరకుసేయలేదని అందువలన ఆ
మూఁఁడుని జయింపవచ్చును. ఏలయన,—

క. పిసినియుఁ గూళయు నవశుఁడు

ననత్యుఁడును బంద మూర్ఖుఁ డస్థిరుఁడుఁ బ్రమా
ది సుయోధ తిరస్కారియుఁ

బిసాళియగు వతి సులువుగ భేద్యుఁ డగుఁజుమీ. ౧౦౬

కావున ఇతఁడు మనదుర్గమును ముట్టడింపకమాందే
ఏటిదారులలో, కొండదారులలో, అడవిదారులలోను ఇతని

దండును కూపుమాపుటకు సారసాదిసేనావతులను పంపుము. అట్లును చెప్పియున్నారు.—

సీ. దూరమార్గశ్రమ దుఃస్థంబు, వననదీ
గిరిదుర్గసంకట భేదితంబు,
ప్రాణహారకఘోర పాపకక్లిష్టంబు,
క్షుత్పిపాసాక్షోభ శోషితంబు,
అనవధాన హతంబు, నదనసంన క్తంబు,
వ్యాధివృష్టి విఘాత బాధితంబు,
అవ్యూఢ; మల్పంబు, ననిలవర్షారంబు,
పంకపాంసు క్షేద భంజితంబు,

తే. చెదరినది, దాడిదప్పినయదియు, రిపుల
ముట్టడిభయాన నిద్దురపోకనడచి
డీలుపడి పవరీ నిదురపట్టిన యదియును,
నైన పరసైన్యము జిగీషుఁ డడఁపవలయు. ౧౦౮

కావున ఏమఱుపాటుననున్న యాశక్తుని బలమును మన సేనావతులు పోయి నందు దొఱకినపుడెల్ల రేయుం బవలు చంపవలయును. అట్లే జఱుగఁగా చిత్రవర్ణుని సిపాయిలును, పడవాళ్లును పెక్కండ్రు కూలిరి. అంతటచిత్రవర్ణుఁడు దిగులుపడి తనమంత్రి దూరదర్శితో నిట్లనియె:—
'బాబూ, ఏల నన్ను ఒప్పరికించుచున్నావు? నే నెందఱున చెడునడవడి నడచుకొంటినా? అట్లును చెప్పిరి.

క. దొరకెగదా రాజ్యం బని
దొరకొనఁగా రాదు చెడుగుత్తోవలనడువక,
సిరి నవినయము హరించును,
జర లోకాతీతరూప సంపదఁ బోలెక. ౧౦౮

ఆ. దక్షుఁ డొందు సిరిని, దార్ధ్యంబుఁ బథ్యాశి,
రోగహీనుఁ డొనరుండు నుఖము,
నంద్యమాన్నితుండు విద్యాభిపారంబు,
వినయయుతుఁడు ధర్మధనయశముల.' ౧౦౯

గ్రద్దయనియె:—'దేవరా, వినము:—

ఆ. విపులనేలువఁ డవిద్యుడ యయ్యను,
జ్ఞానవృద్ధసేవ సలిపి సతము,
భవ్యమయిన సిరిని బ్రాపించు ననయంబు,
నీటివెంబడి యవనిజము పోలె. ౧౧౦

మఱియు,—

క. రాజులకు దూషణములగు
నోజ న్ని యెడు-పాన, మువిద, మృగయయుక,
జూజము, వాక్పరుషత, యు
ద్వేజకడండంబు, నర్థవిధ్వంసనముల్. ౧౧౧

ఆ. సాహసైకరస వశంపదంబులు గావు,
కా వుపాయ మాత్రగమ్యములును,
భవ్యతరము లౌవిభవములు తేనికి
నీతిశౌర్యవశత నిలుచుఁగాని. ౧౧౨

నీవు నీదండుయొక్క యుత్సాహమును చూచి
సాహసమందే ప్రీతివహించి నేను చెప్పిన యాలోచనలను
ఆకళింపునేయమియకాక పరుసములనుకూడ పలికితివి.
ఆదుర్దినయమునకు ఈఫలమును అనుభవించుచున్నావు.
అట్లుచెప్పియున్నారు:

తే. ప్రగడ చెడుగైన, నృపునీతిఁ బ్రబలుదొనఁగు ;
ఓగిర మపథ్యమైనచో రోగ మొదవు ;
సిరి గరువమిడు; మిత్తికి దొరకఁడెవఁడు ?
స్త్రీలతంత్రంబు లెవనిఁ గారింపకుండు ? ౧౧౩

తే. మదమును విషాదమణఁచు, నాపదను నీతి,
తమమునుకొరవి, మైత్రిఁ గృతఘ్నతయును,
దుఃఖమును శుద్ధమతి, శరత్తును హిమాప్తి
పూర్ణలక్ష్మిని నయితము దుర్ణయంబు. ౧౧౪

అంతట నేను అనుకొంటిని-‘ఈరాజు తెలివిలేని
వాడు ; కాడేని నానీతిశాస్త్రోపన్యాసమును వెన్నెలను
మాట లనెడి యాటిన కొఱపులతో చీకటిసేయునా ?
ఏలయనగా,—

ఆ. స్వయ మెవనికిఁ బ్రజ్ఞ సర్వమంగళమగు
వానికేమి విద్యవలన ఫలము ?
కనులు రెండులేని మనుజుని కద్దంబు
వలన నేమిఫలము వసుమతీశ ! ౧౧౫

అందువలన నేనును ఊరకుంటిని.'

అంతట రాజు కేలుమోడ్చి 'బాబూ అవును; నా వలన తప్పిదమే. ఇప్పుడు మిగిలియున్న దండుతోనయిన వింధ్యాద్రికి పోవుటకు ఉపాయము చెప్పుము.' అని యడిగెను. గద్ద తనమనస్సులో ఇట్లాలోచించెను:- 'ఇందు లకు ప్రతిక్రియ నేయుట సరియైనపని. ఏలయన,—

తే. దేవతలయందు, గురులందు, గోవులందు,
బ్రాహ్మణులయందు, ధారుణీపతులయందు
బాలవృద్ధాతురులయందుఁ బ్రాజ్ఞుఁ డెపుడు
కోపమును మాని యోపికఁ గొనఁగవలయు.' ౧౧౬

మంత్రి నవ్వి వెల్లడిగా నిట్లనియె:—'దేవా, భయ పడకు. ఊరడిల్లు, విను:

తే. భిన్నసంధాన కర్మలోఁ బ్రెగ్గడలకు,
సాన్నిపాతిక కృతిలో భిషగ్వరులకుఁ,
బ్రజ్ఞ యేమాత్ర మున్నను బయలుపడును,
ఎవఁడు సుస్థంబునందు నేరువఁడు నడుప? ౧౧౭

మఱియు,—

క. ఇంచుకయె తొడఁగి, దానినె
యెంచుచు వ్యాకులితులగుదు రెంతయు నజ్ఞుల్;
ఇంచుకగఁ దొడఁగి ఘనకృతి,
నెంచక కృతబుద్ధు లుందు రెంతయు శాంకిక. ౧౧౮

కావున ఇట నీప్రతాపముచేతనే దుర్గమును పడఁ గొట్టి కీప్రతాపములతో కూడినవానినిగా నిన్ను త్వరగా వింధ్యాద్రి చేర్చెదను.' ఇప్పుడు ఈకొంచెపాటి దండుతో అది ఎట్లు సమకూడును?' అని రా జడిగెను. గద్ద చెప్పుచున్నది:- 'దేవా, సర్వమును సమకూడును. ఏలయన,-విజయమొందఁ గోరినవానికి అవిలంబముగా పనిజఱుపుట విజయమొందుటకు తప్పనిసూచన. కావున నిపుడు దుర్గద్వారమును ముట్టడింపుడు.'

వంపిన వేగుకొంగ వచ్చి హిరణ్యగర్భునికి ఆవృత్తాంతము చెప్పినది. 'దేవా, దండుకొంచెమే కలిగియు ఈరాజు చిత్రవర్ణుడు గద్ద చెప్పిన యాలోచన నవలంబించి మన దుర్గమును ముట్టడించుటకు వచ్చుచున్నాడు. అంతట రాజహంసుడు జిక్కవను 'సర్వజ్ఞుడా, ఇపు డేమి నేయ వలసినది?' అని యడిగెను. జిక్కవ చెప్పుచున్నది:- 'మనదండులో చేవయు, పొల్లును విచారించి బంగారము వస్త్రములు లోనగునవి యిచ్చి వారివారికి తగిననత్కారము నేయవలసినది. ఏలయనగా,——

ఆ. తప్పదారిఁ బోవుదమ్మిడీనైనను

వేవరాలఁ బోలె వెదకి యెత్తు,

తమక కొనఁగు గోట్లు తటి నెవ్వఁ డాతని

రాజసింహు విడదు రాజ్యలక్ష్మి.

౧౧౯

మఱియు,——

ఆ. జన్న, ముద్వహనము, శత్రుక్షయము, యశ
 న్యమును, మిత్రసంగ్రహము, వ్యసనము,
 ప్రాణదయిత, లభనబాంధవు లనెడియీ
 యెనిమిదింట లేదు హేచ్ఛవ్యయము. ౧౨౦

ఏలయన,—

క. అలఁతివ్యయమునకు వెఱచి న
 కలముం గోల్పోవు టొక్కగడుసుందనమే?
 చులకని సుంకపువెఱ సర
 కులనెల్లక విడుచువర్తకుఁడు ధరఁ గలఁడే? ౧౨౧

రా జడిగను:-‘ఇప్పు డతివ్యయము నేయుట ఎట్లు
 తగును? ఆపన్నివారణకై ధనమును దాఁపవలసినదని
 గదా పెద్దలు చెప్పినారు?’ మంత్రి యనెను.-‘శ్రీమంతు
 లకు ఆపద లేలకలుగును? రాజు-‘ఎప్పుడైన సిరియలిగ
 నేని?’ మంత్రి మఱల ననియె:-‘కూడఁబెట్టిన ధనముపోవును.
 కావున, దేవా, లోభముమాని నీజోదులను ఈవిచేతను,
 గౌరవముచేతను ముందటికి తెమ్ము. అట్లు చెప్పినారు:—

క.. ఒండొరుల నెఱిగి, తుష్టిక
 నిండి, యసువులను విడువ సునిశ్చితమతులై,
 యుండు కులజు లర్హితులై
 చెండుదు రరిబలము నిరవశేషముగాఁగక. ౧౨౨

మఱియు,—

క. మానిత శీలురు, సుభటులు,
ప్రాణాంతము పోర నిశ్చయముగల శూరుల్,
ఏనూర్వురు సంహతు, లరి
నై నికసాహస్రములను జదువుదు రాజిన్. ౧౨౩

మఱియు,—

తే. తారతమ్యానభిజ్ఞఁ, గృతఘ్ను, నుగ్రఁ
బొట్టనిండించుకొను పెనుపూన్నివాని,
శిష్టులైనను విడుతు రశేషముగను
అన్యులు త్యజింతురని వేఱ యనఁగనేల? ౧౨౪

ఏలయన,—

తే. సత్యమును, ద్యాగమును, దయ, శౌర్యమనఁగ,
నవని విభునికి నాల్గు మహాగుణములు;
ఈగుణంబులు లేని మహీశుఁ డెందు
బుధవరులచేత నిందలఁ బొందు ననఘ. ౧౨౫

ఇట్టి సందర్భములలో మంత్రులను గౌరవింప వలయును.

తే. అధిపుఁడొత నుదయి, యత్యయియఁగాఁగఁ
దన్న నేనచివుఁడు కట్టుకొన్నవాఁడొ,
వాని విశ్వస్తుఁ దన ధనప్రాణములకు
రక్షకుని జేయ శ్రేయంబు లక్షయములు. ౧౨౬

ఏలయన,—

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

ఆ. ఇంతి యేని, బాలుఁడేని, వంచకుఁడేని,
ప్రగడలగుదురో యెవనికి నతఁడు
అనయపవననిహతుఁడై కార్యజలధిలో
మునిగి శరణు లేక మువ్వు వొందు. ౧౨౭

వినుము దేవా,—

ఆ. కినుక, సంతసము నెవనికి నమంబులో,
శాస్త్రమం దెవనికి శ్రద్ధగలదొ,
అనుదినంబు భృత్యుల నెవండు ప్రోచునో
ధనము పిదుకు సతము ధర యతనికి. ౧౨౮

క. ఎవరికి, వృద్ధియు క్షయమును,
నవసీపతి తోడివయగు నట్టిమహితులక
అవమానింపంగఁ దగ
దవసీపతి తనయమాత్యులక గర్వమునక. ౧౨౯

ఎందుల కనఁగా,—

ఆ. ఘనమదంబుచేతఁ గన్నులు గానక
సంస్థలనము నొందు జనవిభునికి
సంకరంపు సామజంబునకును లేవ
సచివకరి కరప్రసార మూత. ౧౩౦

అంతట మేఘవర్షుఁడు వచ్చి నమస్కరించి ఇట్లనియె
దేవరా, నావైపు చూడ్కి ననుగ్రహింపుము. వీఁడుగో
శత్రువు యుద్ధము కోరినవాఁడై కోటహఞ్చారములో

నున్నాడు. కావున ఏలినవారి యాజ్ఞచే వెలువడి నా
పరాక్రమమును చూపెదను. అందువలన ఏలినవారి ఋణ-
మును తీర్చుకొనియెదను.' చక్రవాకుడు ఇట్లనియె;—
'అట్లు వలదు; వెలువడి యుద్ధము చేయఁదగునెడల కోటను
అండగొనియుండుట నిష్ప్రయోజనము. మఱియు:—

తే. సీరసున్న మొనలి కడుదారుణంబు,
బయటఁబడి యవశేంబయి భంగ మొందు,
అటవి వెలువడి తిరుగు పంచాననంబు
మననపు సృగాలమునకు సమానమగును.' ౧౩౧

కాకి చెప్పుచున్నది: 'రాజా, పోయి పోరిని నడిపింపుము.
ఏలయన,—

తే. బలము ముందుంచుకొని మహీచాలవరుడు
: పోరు నేయింపవలయుఁ దాఁ గోరి కనుచు,
సామి యండయిడిన యెడ శ్వోనమయినఁ
గేసరియుఁబోలెఁ బోర దేమీసరముగ.' ౧౩౨

అంతట వారందఱును కోటదర్వాజాకడకుఁ బోయి
ఘోరయుద్ధముం గావించిరి.

ఆమఱునాడు చిత్రవర్ణరాజు గడ్డతో ననియె:—
'బాబూ, సీప్రతిజ్ఞను ఇప్పుడు నెఱవేర్చుము.' గడ్డ యని-
యె:— 'దేవా, విను,

క. కాలాసహ, మల్పంబును,
బాలిశనవ్యసనపతి, యవరిరక్షితమున్
భీలుకయోధకమును, నని
యోలిన్ దుర్గవ్యసనము లొప్పెడి నాఱున్. ౧౩౩
అవి యిపు డిట లేవు.——

క. లోలో భేద మిడుట, చిర
కాలము ముట్టడియు, దటి తగ్గ బయికోలున్,
వాలుమగంటిమియును, నరి
పాశేముఁ గైకొనఁగ నాల్గుపాయములగున్. ౧౩౪
ఇందు శక్తికొలది యత్నమునేసెదము.' (చెవిలో
చెప్పుచున్నాడు) 'ఇట్లు ఇట్లు.' తర్వాత ప్రొద్దుపొడువక
మునుపే నాల్గుద్వారములయందును పోరాటము మీఱు
చుండఁగా, కోటలోపల ప్రతియింటికిని కాకి నిప్పుపెట్టినది.
అంతట 'పట్టుపడినది, దుర్గము పట్టుపడినది' అని గొల్లు
వినియు, ఇండ్లయందు పెక్కింట నిప్పులెగయుచుండుటం
గాంచియు, రాజహంసుని బంట్లును, ఇంక దుర్గమందు
వసించియున్న ఇతరులును తటాలున మడుఁగులో చొచ్చి
నారు. ఏలయనఁగా,——

ఆ. లెస్సమంత్రితంబు, లెస్సవిక్రాంతంబు
లెస్స పోరితంబు, లెస్సపఱుపు,
హదను వచ్చి నప్పు డవిచారితంబుగా
శక్తికొలది బుధుఁడు జరుపవలయు. ౧౩౫

రాజహంసుడు సుఖముగా నుండినవాడు, స్వభావముచేత మెల్లగా నడచువాడు సారసునితోఁగూడ నుండఁగా వారిని ఇటువురను చిత్రవర్ణుని నేనాపతి కుక్కుటుడు (కోడి) వచ్చి చుట్టుకొన్నాడు.

హిరణ్యగర్భుడు ఇట్లనియె:- 'నేనాపతీ, సారసుడా, ఏల నాకోసము నిన్ను చంపుకొనెదవు? ఇప్పటికిని నీకు పోవుటకు శక్తియున్నది. కావున పోయి నీటఁజేరుము. నాకొమరుని చూడఁమఱిని సర్వజ్ఞుని సమ్మతిమీఁద రాజునుజేయుము.' సారసుడనియె:- 'దేవా, ఇట్టి సహింస రానిమాటను చెప్పవలదు. ఎంతకాలము చంద్రసూర్యులు ఆకాశములో నుందురో అంతవఱకు ఏలినవారు సర్వోత్కర్షతో నుండవలయును. నేనేగదా దుర్గరక్షకుఁడను. నారక్తమాంసములతో అలికిన దానిని శత్రువు కోటలో ప్రవేశించును గాక! మఱియు,——

తే. క్షమియు దాతయునుగ్ గుణగ్రాహియైన
స్వామి యవ్యాజ పుణ్యవశమున దొరకు;

రాజనియె:—

'నేర్పరియు ననురక్తుండు నిర్మలుండు
నైనభృత్యుండు దొరకుట యద్భుతంబు.' గాకె.

సారసుడు పలుకుచున్నాడు:—

‘తే. కలనఁ దక్కంగ మృతి యొంటఁ గలుగదేని,
యొక్కమే చాని విడి దూర మొదిగించనుట ;
తొలఁగదేని మరణము జంతువునకెల్ల
వృథగఁగీర్తిని మలిసీకరింపనేల ?

౧౩౭

మఱియు,—

‘తే. గాలిఁగంపించు దీపంపుఁ గలికవోలె
క్షణవిభంగురమైన యీజన్మమందు
ఎంతయోపుణ్యమునఁగాక యేలఁగలుగుఁ
పరులపనికై యనువులను వ్యయమునేత ?

౧౩౮

ప్రభూ, నీవు ఏలికవు ; అన్నివిధములను నిన్నుఁ
గావలయును. ఏలయన ;—

క. స్వామిని గోల్పోయి ప్రకృతి
యేమెయి జీవించు నతినమృద్ధంబయినన్ ?
అమరవైద్యుం డయినను
నేమాడ్కి గతాయువునకు నిచ్చు ననువులన్ ?

౧౩౯

మఱియు,—

క. ఇనుఁడు కనుమూసినంతట
జనమెల్లను గన్నమూయు జగతీస్థలిలో ;
నినుఁడు ప్రబోధముఁ జెందిన
జనమెల్ల ప్రబోధమొందుఁ జయ్యిన మిత్రా !

౧౪౦

మఱియు,—

వి గ్ర హ ము.

ఆ. రాజు, ప్రేగడ, చెలియు, రాష్ట్రంబు, దుర్గంబు,
బలము, బొక్కసమనఁ బ్రకృతు లేడు,
ప్రాకటముగ నివియుఁ జొరుల శ్రేణులు,
నన్ని రాజ్యములకు నంగము లగు.

౧౪౧

అందును రాజు ప్రధానాంగము.'

అంతట, కోడి వచ్చి రాజహంసుని దేహమున కరవాడి
గోళ్ళతో గాయములు గావించినది. వడిగా వచ్చి సారసుఁ
డు అడ్డపడి రాజును నీటఁ ద్రోచినాడు. తర్వాత కోడిగో
ళ్ళదెబ్బచేత ఒడలు శిథిలమయిన సారసుఁడు కుక్కుట నే
నను మిక్కిలి రూపుమాపెను. కోడియు సారసునిముక్కు-
దెబ్బకు చచ్చెను వెక్కుపడులు గుంపై ఒక్క సారసుని
పొదివి చంపినవి. చిత్రవర్ణరాజు దుర్గముం జొచ్చి దుర్గమం
దున్న ధనమెల్ల దోచించి వందుల జయశబ్దములచే ఆనంద
మొంది వెలుపలి చండుపాలెమునకుం బోయెను.

రాజపుత్రులు చెప్పిరి:- 'ఆరాజహంసుని దండులో సా
రసుఁ డొక్కఁడే పుణ్యవంతుఁడు, ఎట్లనఁగా అతఁడు తన
దేహము నిచ్చి రాజును కాచినాడు. ఏల యన:-

తే. ఆలుఁ గోడెల నీను వృషాకృతులనె,

అందు భేదంబు గలుగ దావంతయేని

కొమ్మతోఁ గొమరయ్యను గోకువృషభుఁ

గనెడు నా గోమతల్లి యొక్కతెయగాదె.'

౧౪౨

ఆంధ్ర పితోపదేశ చుపువు.

విష్ణుశర్మ చెప్పెను.— ‘ఈ మహాత్ముడు స్వభావము
చేతనే తనదేహ మిచ్చి విలిచిపోన్నట్టి యుత్తమలోకముల
లో విద్యాధరాంగనల పరివారముతో శాశ్వతభోగముల
ను అనుభవించుచును గాక! అట్లే చెప్పబడినది:—

క. ఏశూరు లాహవమున ని
జేసునీకై ప్రాణకములు నిత్తురొ భక్తీ
ఆశూరులు ధన్యులు త్రిది
వేశత్వము బడసి వివి రహింతురు సతమున్. ౧౮౩

ఆ. ఎవడు పదతనము నెనయక, బహుశస్త్ర
పరివృతుడయి పోరి ప్రాణమిచ్చు,
నాజివణుని కతని కక్షయలోకముల్
ధన్యతముని కబ్బు దత్క్షణంబు. ౧౮౪

మీరు విగ్రహమును వింటిరి.’ రాజపుత్రు లనిరి.—
‘మేము విని సుఖము పొందినారము.’ విష్ణుశర్మ యిట్లని
యె.— ‘ఇట్లును అగుగాక:—

క. పోరికి మీ చెప్పుడు హయ
వారణ భటనేన నడుప వలవదుగాతన్!
మారిపువులు నయతంత్రస
మీరహతిన్ గిరిగుహల శమింతురుగాతన్.’ ౧౮౫

విగ్రహతంత్రము సమాప్తము.

సంధి

వెండియు కథ ఆరంభించిన సమయమున రాజు పుత్రులు 'అయ్యా! మేము విగ్రహమును విన్నారము, ఇప్పుడు మాకు సంధిని చెప్పుడు.' అని యడిగిరి. విష్ణుశర్మ యిట్లనియె :—'వినుడు, సంధినికూడ చెప్పెదను. అందులకు ఇది మొదటి శ్లోకము—

తే. దొరల కిరువురకును బెనుదురము జరుగ,

బలము లిరువాగునం దఖర్వముగ మ్రందఁ,

దక్కు గృధ్ర రథపదముల్ తత్క్షణంబ

తెన్నగా సంధిఁగూడఁబల్కికొని సలిపె.'

౧

అది యెట్లని రాజపుత్రు లడిగిరి. విష్ణుశర్మ చెప్పం దొడంగెను; 'అంతట రాజహంసుడు—'మనదుర్గములో నిప్పుపెట్టిన వాఁ డెవడు? పగతునివాఁడా, లేక పగతుని ప్రేరణచేత మనదుర్గమందు ఎవఁడైననా?' అని యడిగెను. జక్కవ యిట్లనియె ;—'దేవరా, ఏలినవారికి నిష్కారణ బంధువయిన యామేఘవర్ణుడును, అతని పరివారమును ఇప్పుడు కనఁబడకున్నారు. కావున ఇది అతనిపని యని తలంచెదను.'

రాజు క్షణ మాలోచించి యిట్లనియె:—‘అట్లే అయి
యందును. ఇది నాదురదృష్టము. అట్లే చెప్పిరి.-

క. జితనంపుఁ బెంపుమై నుఘు
టిత మగుకార్యము విధివిఘటిత మగునేనిక,
గత మందులకుం బ్రగడల
మతి లోపముగాదు, దైవమాయయ సుమ్మి.’ ౨
మంత్రి పలికెను;—‘ఇట్లు పెద్దలు చెప్పియున్నాడు.-

తే. విషమ మగుదశ తనకుఁ బ్రాపించినపుడు
దైవమును దూఱు మొప్పె, తత్కర్తగాఁగ
తనదు కర్మ దోషముల మాత్రము మనమున
నెపుడునుం డలపోయఁడ యించు కేని. ౩

మఱియు,——

క. హితముల గోరెడి సుహృదుల
మతిముస వర్తింపఁ డెవఁడు మతిహీనుండై
అతఁ డిలకుఁ గొయ్యనుండి వ
తితమగు తాఁబేటి మాడ్కిఁ దెచ్చికొను మృతిక. ౪

మఱియు,——

మాట నెపుడు రక్షింపుము,
మాటవలనఁ బ్రాణహాని మానకకలుగుక ;
నీటుగ నంచలు గొనుతా
మేటివతి కధఃపతనము మృతియుం గుటిగాక.’ ౫

‘అది యెట్లని రాజుడుగఁగా మంత్రి చెప్పుచున్నాడు:—

కథ ౧.

‘నుగఢదేశమునందు పుల్లోత్పలమని సరస్సు కలదు. అందు చిరకాలము సంకట వికటములను నంచలు వసించి యుండినవి. వానిమిత్రము కంబుగ్రీవమును తాఁబేలుకూడ అందు వసించుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకప్పుడు జాలరులు అటకువచ్చి ‘మనము ఈదినము గడపి తెల్లవాఱఁగానే ఇటకువచ్చి చేపలను, తాఁబేళ్లను వేటాడుదము’ అని పలికికొనిరి. ఆమాటవిని తాఁబేలు హంసలతో ‘మిత్రులారా, విన్నారా జాలరుల మాటను? ఇప్పుడు నే నేమి నేయవలయును?’ అని యడిగెను. ‘తెలిసినది, కాని, తెల్లవాఱఁగానే అందులకు తగినట్లు చేసికొనవచ్చును.’ అని హంసలు పల్కినవి. కూర్మము చెప్పుచున్నది.— ‘అట్లుగాదు, ఇట్టి నందర్భమును ఒకదానిని నేనిటనే చూచి యున్నాను; ఇట్లు చెప్పినారు;—

ఆ. తానొకం డనాగతవిధాత, యన్యండు
ప్రతిసముత్థమతియు, బ్రతిభయొప్ప
నిరువురును సుఖముగ నెసలారుచున్నారు,
యద్భవివ్యర్థుషము హసనమొందె.’

౬

‘అది యెట్లని ఆరెండు నడిగినవి; తాఁబేలు చెప్పుచున్నది.—

అంధహితోపదేశ చంపుపు

అవాంతర కథ ౧.

‘పూర్వము ఈ చెఱువులోనే ఇట్టి జాలరులే వచ్చి నప్పుడు మూడు చేపలు ఇట్లు ఆలోచించుకొన్నవి.— వానిలో అనాగత విధాత (అనగా రాబోవుదానికి ముందే ఉపాయము చేసికొనునట్టిది) అనుపేరి చేప ‘నేను వేఱు జలాధారమునకు పోయెదను.’ అని చెప్పిపోయి మఱియొక మడుగుం జొచ్చినది. రెండవది ప్రత్యుత్పన్నమతి (అనగా అప్పటికి తోచినప్రకారము చేయునది) అనుపేరి చేప చెప్పినది—‘భవిష్యత్తున ఇది జలుగును, ఇది జలుగదు అని నమ్మకము లేనందున నే నెచ్చటికిని వెళ్లను. కార్యము వచ్చినప్పుడు అందులకు తగినట్లు చేసెదను. అట్లు చెప్పినారు ;—

అ. ఇదుమవచ్చినంత, బడలకయుపమచే

నుడిపి, బుద్ధిమంతుఁ డొందు ముదము.

వణిజకాంత జారు బ్రత్యక్షముగ దాఁచె.

బరమసాధ్యయనుచు భర్తదలఁప.’

2

‘అది యెట్లని యద్భవిష్యుడు అడుగఁగా ప్రత్యుత్పన్నమతి చెప్పచున్నాడు ;—

అవాంతర కథ ౨.

‘విక్రమ పురమందు నముద్రదత్తుడని వర్తకుఁడుండెను. వానిభార్య రత్నప్రభ యనునది ఎల్లప్పుడు భకా

నాక నేవకునితో క్షోడించుచుండును.

ఒకప్పుడు ఆరత్నప్రభ ఆ నేవకుని మొగమును ముద్దు గొనుచుండఁగా నముద్రదత్తుఁడు చూచెను. అంతట చెడివ మగనికడ కేఁగి యిట్లనియె ;—‘ప్రాజ్ఞేశ్వరా, వీఁడు కడు సుఖ ; ఏలయన నీకై తెచ్చిన కర్పూరమును వీఁడు తిను చున్నాఁడు ; వీనినోట కప్పురంపుఁదానిని నేను గ్రోలితిని.’ ఆమాట విని నేవకుఁడు కోపగించి యిట్లనియె ;—‘ఏయొడ యని ఇంట ఇట్టి యిల్లాలుకలదో, నేవకుని నోటిని వానన చూచునది, ఆయింట నేవకుఁడు ఎట్లుండును ?’ ఇట్లని వాఁడు లేచి నడచెను. అంతట వర్తకుఁడు వానిని ప్రయత్న పూర్వకముగా మంచిమాటలాడి ఎట్టకేలకు నిలుపుకొనెను. కావున ‘ఇడుమవచ్చినంత’ ఇత్యాదికమును నేచుచెప్పితిని.’

అంతట యదృఢవిష్యుఁడు (ఏదికానున్నదో అది యగును గాక అనువాఁడు) ఇట్లనియె;—

క. ‘ఏదికానిదో యదికానిదె ;

ఏదికానున్నదియొ తప్పకెప్పుడు నదియో,

నిదిచింతావిషహరమగు

నదౌషధము దీనిద్రాగిసౌఖ్యము గనుఁడి.’

౪

తర్వాత తెల్లవాటినంతట ప్రత్యుత్పన్నమతి వలలో పడి చచ్చినట్లు తన్ను అగపఱుచుకొనెను ; బాలరులు వల నుండి తివిచి పాఱవైవగా శక్తికొలది ఈది లోఁతునీళ్లం

జొచ్చెను. యద్భవిష్యుడు జాలరులకు దొరకి వారిచేతఁ జచ్చెను.

కావున నేను 'తా నొకం డనాగతవిధాత' ఇత్యాదికమును జెప్పితిని. కావున ఎట్లు నేను వేటొకమడుగుం జేరుదునో అట్లు చేయుడు.' హంసలు 'మఱియొక జలాధారమును చేరినతర్వాత నీకు నేమమేగాని నేలనుపోవు చుండఁగా నీగతి యెట్లు?' అని యడిగినవి. 'నన్ను మీ యిరువురును ఆకాశమార్గమున కొనిపోండు.' అని తాఁ బేలు అడిగినది. 'అందులకు ఉపాయమే'మని హంసలు అడుగఁగా, 'మీరిరువురును నోట కఱ్ఱను కొనలయందు కఱచుకొనుడు. నేను దాని నడుమ కఱచుకొనియెడను. అంతట మీతెక్కల బలమున నన్ను ఆకాశమున మోచి కొని పోండు.' అని తాఁబేలు చెప్పెను. హంసలు చెప్పినవి. 'ఈయపాయము చక్కఁగానే యున్నది, కాని, —

క. పొంగ కుపాయాప్తికి, ద

త్సంగతి నరుడెంచు చెట్టనయిత మరయుమీ ;

కొంగ కనుంగొనుచుండఁగ,

ముంగిన దచ్చాబకముల ముదమున మెనవె.' ౯

తాఁబేలు అడిగినది, 'అదియెట్లు?' అని ; హంసలు చెప్పుచున్నవి. —

అవాంతర కథ ౩.

‘ఉత్తరాదిలో గృధ్రకూటమని పర్వతము కలదు. అచ్చటనే నర్మదానదియొడ్డున మట్టిచెట్టుమీఁద కొంగలు కాపురముండినవి. ఆచెట్టుక్రింద బొక్కలో పాముండినది. అది వాని లేతపిల్లలను తినివైచుచుండినది. అంతట దుఃఖి వీడితములైన కొంగల కలవరమును విని ఒక మునలికొంగ యిట్లనియె. — ‘మీరు ఇట్లు చేయుడు, చేవలను తెచ్చి ముంగిసల బొక్కనుండి పాము బొక్కవఱకు వరుసగా ఒక్కొక్కటిగా వేసి రండు. అంతట ఆతిండికి ఆసించి ముంగిసలువచ్చి పామును చూచెడిని ; స్వభావవైరము చేత పాముకన్నము జొచ్చి పామును చంపెడిని.’ కొంగలు అట్లే చేసినవి. ముంగిసలును పాము కన్నముజొచ్చి దానిని చంపినవి. అటుతర్వాత ముంగిసలు చెట్టుమీఁది పక్షిపిల్లల కూతలను విని చెట్టెక్కి కొంగల కన్నులయెదుటనే ఆపిల్లలను భక్షించినవి.

కావున మేమిరువురమును ‘పొంగ కుపాయాప్తికి’ ఇత్యాదికమును పలికితిమి. మేము కొనిపోవుచుండఁగా నిన్నుఁగని లోకులు ఆశ్చర్యపడి ఏమేమో పలుకుదురు ; దానిని విని నీవు బదులు పలుకుదువేని, అంతట నీచావు నిక్కము. కావున ఇచ్చటనే యుండుట ఎల్లవిధముల మంచిది.’

అంధ్రహితోపదేశ చంపువు

తాచేలు ఇట్లనియె,—‘ఏమి నేనంత మూర్ఖుడనా? నేను బదులు పలుకను. నేనేమియు మాటలాడను.’ అట్లేజరుగఁగా ఆకాశములో హంసలు మోచి కొనిపోవుచున్న యా తాచేటింగొంచి వసులకాపరులు అందఱు వెంటఁబరుగిడుచు ‘అవఱో ఏమివంత! పక్షులు తాచేటిని మోచికొని పోవుచున్నవి’ అని పలికిరి. అందులో నొకఁడు ‘ఈతాచేలు నేలఁబడెనేని నేను ఇక్కడనే వండుకొని తినెదను.’ అనెను. మఱియొకఁడు ‘ముక్కలుగా భాగించుకొని కొనిపోవలయును’ అనియెను. మఱియొకఁడు ‘ఇట్టికి కొనిపోయి కాల్చుకొని తినవలయును.’ అనెను. ఈప్రకారము ఓర్వరాని క్రూరవాక్యములనువిని తాచేలు కోవముపెంపున తొంటి తెలివితప్పి ‘మీరు బుగ్గి యేతిందురు’ అనిపలుకుచు కఱ్ఱనుండి క్రిందపడి వసుల కాపరులచేత చచ్చెను. కావున ‘హితముగోరెడి సుహృదుల’ ఇత్యాదికమును నేరు చెప్పితిని.’

అంతట వేగుకొంగ అచ్చటికివచ్చి అతనితో నిట్లనియె.—‘స్వామీ, నేను ముందే చెప్పలేదా, ప్రతిక్షణమును దుర్గమును సోదన చూచుకొనవలయునని? ఆపని మీరు చేయరైతిరి. ఆయేమఱుపాటునకు ఈఫలమును అనుభవించితిరి. గద్దపంపిన యాకాకి మేఘవర్షుఁడు మనదుర్గమునకు నిష్పప్నెట్టినాఁడు.’

రాజు నిట్టూర్పువుచ్చి యిట్లనియె.—

తే. 'యాచ్యచేనేమి, యుపకృతినరసి యేమి,
శత్రువులయందు నెవఁడు విశ్వాసమొందు,
చెట్టుకొన నిద్రవోయెడు చెనఁటివోలె
వాఁడువొందుఁ బ్రబోధంబుఁ బతితుఁడగుచు.' ౧౦

వేగు వచించెను, — 'అట్లు దుర్గమును తగులఁబెట్టి
మేఘవర్షుఁడుపోయి దర్శింపఁగానే చిత్రవర్షుఁడు సంతో
షించి 'ఈమేఘవర్షుని ఈకర్పూరద్వీపమునకు రాజుగా
నభిషేకింపుఁడు' అని యానతిచ్చెను. అట్లు చెప్పి
యున్నారు. -

*క. కృతకృత్యం డగుభృత్యుని
కృతమును మాయించెదగ దొకింతయు; వానిన్
బ్రతిఫలమానకృపావీ
క్షితవాక్యంబులను హృష్టఁజేయఁగవలయున్.' ౧౧

జక్కవ 'స్వామీ, నేను చెప్పుచున్న మాటను
చక్కగా వివలయును' అని హెచ్చరించెను. - అంతట
రాజు 'ఇంకను ఏమి విశేషము, ఇంకను ఏమి విశేషము?'
అని యడిగెను. వేగు వక్కాణించెను. - అంతట ప్రధాన
మంత్రిగద్ద యిట్లనియె. — 'ఏలినవాఁడా, ఇది సరిగాదు.
వేఱువిధముగా అనుగ్రహము చూపుము. ఏలయన, -

తే. యుక్తి సెప్పట యవిచార యుక్తమతికిఁ
దండులంబులకై యూఁకదంపుటయగు;

నీచునికిఁ జేయునువకృతి నివ్వటిల్లు
నినుకదిబ్బవయి స్మృద్రయిడినయట్లు.

౧౨

మఱియు,——

శ్రే. అధికు నుంపంగవలసిన యాస్పదమున
నధము నుంచుట కరము గర్హ్యంబ యగును,
మాళిమణితావునందు నేమానవుండు
సావుకోడు ధరింపంగఁ బాలుపడును ?

౧౩

అట్లు చెప్పియున్నారు.——

ఆ. ఉత్తమాస్పదమున నుంచినచో నీచు,
స్వామినే వధింప వాడు గడఁగు,
పులినిజేసినంత యెలుక గర్హ్యంబూఁది
మునివరేఁబ్రొ జంపమొనసినట్లు.'

౧౪

‘అదియె’ట్లని చిత్రవర్ణుడడిగెను. గద్దసెప్పుచున్నది..

కథ ౨.

‘గౌతమమునియొక్క యాశ్రమములో మహాతవుఁ
డని యొకముని యుండెను. ఆయనకు ఆశ్రమముచేంత
కాకినోటినుండి జాటిపడిన యెలుకపిల్లయొకటి కనఁబడెను.
ఆయన దానిని జాలిగొని నివ్వరినూకఁ బెట్టి పెంచెను.

ఆయెలుకను తినుటకు ప్రయత్నపూర్వకముగా వెడ
కుచు పిల్లి రాఁగాఁ గాంచి భయపడియున్న యాయెలు
కను తపోమహిమచేత బల్లిదమయిన పిల్లినింజేసెను. పిల్లి
కుక్కకు భయపడినది. అంతట దానిని ముని కుక్కం

జేసెను. కుక్క పులికి వెఱచినది. అంతట నాతఁడు దానిని పులిం గావించెను. ఆపులిని సయితము ముని తొంటియెలు కనుంబోలె ప్రోచుచుండెను. అంతట నచ్చటి జనులందఱు ఆమునిని పులిని చూచి 'ఈముని ఎలుకను ఈపులిగాఁజేసి నాఁడు' అని వచించుచుండిరి. దానిని విని పులి ముఖించి 'ఈముని బ్రదికియున్నంత కాలము నాకు అవమానకర మయినట్టిది నావాస్తవ స్వరూపమును గూర్చిన యీవాదు పోదు.' అని తలంచుకొని మునిం జంప నుంకించెను. దాని ఇచ్చయెఱింగి ముని 'మఱల ఎలుకవగుము' అని పలికి ఎలుకనే కావించెను.

కావున నేను 'ఉత్తమాస్పదమున నుంచిన నీచుని' ఇత్యాదికముం జెప్పితిని-మఱియు-దేవా, ఇది అలఱి యని తలంపఁగూడదు. వినుము—

ఆ. ఉత్తమాధమముల నొగి మధ్యమంబులఁ

బెక్కుమత్స్యములను మెక్కి, బకము

అతిబుభుక్షుఁజెంది హతమయ్యెఁ బిమ్మట

నెండ్రి నొక్కటిని రహితౌ గ్రహించి.' ౧౫

'అదియె'ట్లని చిత్రవర్ణుడడుగఁగా మంత్రి చెప్ప సాగెను —

కథ ౩.

'మాశవదేశమందు పద్మగర్భమునుపేరి తటాకము గలదు. అం దొకముసలికొంగ, శక్తిలేనిది బెంగపెట్టు.

కొన్నట్టుగా అగవడుచు నిలిచియుండెను. దాని నొక యెండ్రుచూచి 'అయ్యా, ఏలయిట్లు నీవు తిండిమానుకొని యున్నావు?' అనియడిగెను. కొంగచెప్పుచున్నది.- 'చేపలు నాకు ఆహారము, వానిని ఇటతప్పకుండ తేవు తెల్లవాఱగానే జాలరులువచ్చి చంపుదురని ఊరిచెంత వార్తవింటిని. అందువలన నాకు జీవనభంగముచే మరణము మూడినదని తెలిసికొని తిండిమీఁద నయితిము అక్కరపుట్టక యున్నాఁడను.' అంతట చేపలు ఆలోచించినవి.- 'ఈనమయములో ఇది మనకు ఉపకారిగానే కనఁబడుచున్నది. కావున దీనినే మన కేమయిన నుపాయము చెప్పమని యడుగుదము. అట్లునుచెప్పిరి ;—

• ఆ. రిప్పుడు సంధికర్తుఁడు పకరించెడు వాఁడు,

చెలియనర్హుఁడెడరు నేయువాఁడు ;

లక్ష్యలక్షణముల లక్షింపువీరికి

నుపకృతియును నల్లె యపకృతియును.' ౧౬

అంతట 'మాకేమి రక్షణోపాయము?' అని చేప లడిగినవి. 'వేఱుజలాధారమునకు పోవుటయే మీరు బ్రదుకుటకు ఉపాయము. అచ్చటికి మిమ్ము ఒక్కొక్కరినిగా నేను కొంపోయెదను' అని కొంగ చెప్పెను. చేపలు భయంబున అట్లేచేయుమని యడిగినవి. అంత నా టక్కరి కొక్కర చేపలను ఒకటొకటిగా కొనిపోయి ఒకచోట పెట్టుకొని తిని నురలవచ్చి 'వానిని నేను వేఱు జలాధార

ముం జేర్చితిని' అని చెప్పెను. అంతట ఎండ్రె 'కొంగా, కొంగా, నన్నుగూడ నచ్చటికిం గొనిపోమ్మ' అనియడిగెను. అంతట కొక్కెర మున్నెన్నడును నెఱుంగని ఎండ్రె నూంసమును కోరినదై ప్రీతితో దానిని కొనిపోయి మెట్ట నేలంబెట్టెను. ఎండ్రెయు చేపముండను వెదచల్లియున్న నేలను చూచి 'అయ్యో! చెడితినిగదా దురదృష్టవేదను! కానీ యిప్పటికి తగినట్లు వ్యవహరించెదను' అని ఆలోచించుకొని కొక్కెరమెడను కత్తిరించెను. కొక్కెర యీల్లెను. కావున 'ఉత్తమాధమంబుల' ఇత్యాదికముం జెప్పితిని.'

అంతట చిత్రవర్ణుడు వెండియు నిట్లనియె.- 'ఓమహా మంత్రీ వినుము; ఈవిషయమును నేనాలోచించియే యున్నాను. ఇచ్చట రాజుగానిలిచి మేఘవర్ణుడు కర్పూర ద్వీపములోని యుత్తమవస్తువులనెల్ల మనకు కట్నము పంపుచుండవలయును. వానితోమనము కడువిలాసముతో వింధ్యాద్రియందుండవచ్చును.'

దూరదర్శినవ్వి యిట్లనియె, 'దౌరా,

౯. కలుగ నున్నయట్టి ఘనవిభవంబులఁ
దలచియెవఁ డిపుడు ముదంబునొందుఁ,
గుండఁ బగులఁ గొట్టుకొన్న విప్రునివలె
చాఁడు భంగమొందు వనుమతీశ!'

౧౭

అదియెట్లని రాజుడుగ మంత్ర చెప్పుచున్నాడు. —

కథ ర.

దేవీకోట్టమను పట్టణములో దేవశర్మయని బ్రాహ్మణుడుండెను. అతడు మహావిషువత్సంక్రాంతినాడు మూఁకుడునిండ పేలపిండిని దానముపట్టెను. దానినితెచ్చి కొని కుండలతోనిండిన కుమ్మరిసాలలో ఒకచోట పడుకలో దేహమువైచి పిండిని కాపాడుకొనుటకు చేతనొక కజ్జను పెట్టుకొని రాత్రి ఆలోచించెను. 'ఈమూఁకుటిపిండిని పదిగవ్వలకు అమ్మితిని, ఆగవ్వలతో ఇక్కడనే కుండలు మూఁకుడులు మొదలయిన వానినికొని నానావిధముల పెంచినధనములతో మరల మరల వక్కలు వస్త్రములు మొదలైనవానిని కొని అమ్మి లక్షధన మార్జించి నలువురు భార్యలను పెండ్లియాడెదను. ఆనవతులలో రూపవంతురా లెవతెయో దానిమీఁద ఎక్కువమక్కువంబూనెదను. నవతులు ఎప్పుడు కొట్లాట ఆరంభింతురో అప్పుడు కోపాకులుడనై నేను దుడ్డుగజ్జతో వారిని కొట్టెదను.' ఇట్లు పలికి వాడు ఆదుడ్డుగజ్జను వినరెను. పిండిమూఁకుడు పొడుమయినది; కుండలెన్నియో నుగ్గయినవి. ఆశబ్దము విని కుమ్మరివచ్చి ఆతీరున పగిలియున్న కుండలను చూచుకొని బ్రాహ్మణుని ధిక్కరించి సాలనుండి వెళ్లగొట్టెను.

కావున 'కలుగఁబోవునట్టి ఘన విభవంబుల' నిత్యా
'దికముం జెప్పితిని.' అంతట రాజు ఏకాంతమున గద్ద మం
త్రిని అడిగెను. - 'బాబూ, ఏమిచేయవలయునో మఱి చెప్ప
ము' అని. గద్దచెప్పుచున్నది. —

ఆ. 'మదవిఘ్నూర్ణితుండు, మహిపతి సంకీర్ణ
దంతివోలె నుత్పథంబు వట్ట,
నందులకు జగంబునం దెల్ల వారిచే
నేతలకుఁ గరంబు నిండ వచ్చు.

౧౮

ప్రభూ, మనమేమి బలగర్వముచేత కోటంగూల్చి
తిమా? కాదు మఱి సేవతాపము నడిపిన యుపాయము
చేత.' రాజు 'మీయుపాయముచేత' అనెను. గద్ద యిట్లు
నియె. - 'నామాట ప్రకారము చేసెదవేని, ఇప్పుడు స్వదే
శమునకు పోవలసినది. అటు చేయనిచో వర్షాకాలము
వచ్చేనేని సమానబలునితో ఈరాజహంసునితో మరల
మనకు పోరుపొనఁగుడు, విదేశమున నిటికికొనియండు
మనకు స్వదేశమునకు పోక కష్టమగును. సుఖము శోభించు
నట్లుగా ఒడంబడిక చేసికొని పోవుదము. కోటంగూల్చి
తిమి; కీర్తి రానే వచ్చినది. ఇది నా కిష్టమయిన పని. ఏల
యనఁగా; —

క. ప్రియ మప్రియ మెంచక భూ

దయితుని కెవ్వఁడు వచించు ధర్మంబునె య

ప్రియమైనను దభ్యము, వాఁ

డ యాతనికి నొక్కఁడే సహాయుఁడు దలఁపఁ. ౧౯

మఱియు,—

తే. సమునితోనై ననుక సంధిసలువవలయు,

జయము యుద్ధంబునందు సందియముగాన;

తుల్యబలులు సుందోపనుందు లిరువురుచు

నొండొరులచేత మడియరె భండనమున? ౨౦

మఱియు,—

తే. పుష్కలంబగు రాజ్యంబు, భూరియశముఁ,

జెలిని, దన్నును, జతురంగబలము, నెవఁడు

బాలిశుఁడు గాఁడయేని తా బవరమందు

సందియంబను నుయ్యెలయందు వైచు? ౨౧

‘అదియె’ట్లని రా జడిగెను. మంత్రిచెప్పచున్నాఁడు:-

కథ గి.

‘పూర్వము సుందోపనుందులని గొప్పయసురు లిద్దఱు ముల్లోకముల దొరతన మపేక్షించి ఎక్కువగా దేహ ప్రయాసపడి పరమేశ్వరుని ఉపాసించిరి. అంతట వారిని మెచ్చి భగవంతుఁడు ‘వరమడుగుఁడు’ అనెను. వారియందున్న సరస్వతి మూలముగా వారు ఒకటి అనఁబోయి మఱియొకటి అనిరి.-‘మాయందు భగవంతునికి సంతోష మేని, ఆపక్షమున పరమేశ్వరుఁడు మాకు తనప్రియను

పార్వతిని ఇచ్చునుగాక.' అందులకు పరమేశ్వరుడు కోపించియు పరమికతప్పనందున తనభార్యను పార్వతిని ఇచ్చెను. ఆమెయొక్క రూపలావణ్యములకుం జిక్కి లోక ఘాతకులు మనంబున నువ్విట్లూరుచు పాపాంధులై 'నాది యీతరుణి, నాది యీతరుణి,' అని ఒండొరులతో జగడ మాడుచు, తగవుతీర్చువాని నెవనినేని అడుగవలయునని యుద్దేశింపఁగా, పార్వతీపతియే ముసలి బ్రాహ్మణుని రూపమున వచ్చి యట నిలిచెను. అంతట వా రాత నితో 'ఈనుందరిని మేము మాబలముచే సంపాదించితిమి. మాయరువురలో ఎవనిది కాఁదగును?' అని యడిగిరి. బ్రాహ్మణుఁ డిట్లనియె.—

‘తే. కులనుధాంశుఁ, డగ్రకులుఁడు సంపూజ్యుండు,
బాహుసంభవుండు బలయుతుండు,
విత్తధాన్యరాశి విదితుండు, వైశ్యుండు,
పాదజుండు ధర్మ్యవధరతుండు. ౨౨

కావున మీకు క్షత్రిధర్మోచితమయిన యుద్ధము చేతనే తగవుతీరవలయును.’ అతఁ డిట్లు చెప్పఁగా వారు ‘సరి’ యేయని సమబలులు ఒక్కమ్మడిని ఒండొరులం గొట్టుకొని మడిసిరి.

కావున ‘సమునితో నైననుక సంధి సలుపవలయు’ ఇత్యాదికమునం జెప్పితిని.’ రాజు అడిగెను.—‘ముందే ఏల యీమాట నాకు మీరు చెప్పకుంటిరి?’ మంత్రియనియె.—

‘అప్పుడు నామాట సంతము వఱకు మీరు విన్నారా ?
ఈయుద్ధమే నాసమ్మతిచేత జరిగినట్టిది గాదు. ఈహిరణ్య
గర్భుడు మంచిగుణములు గలవాడు ; ఇతనితో పోరు
పెట్టుకొనుట సరిగాదు. అట్లు చెప్పియున్నారు.—

ఆ. తథ్యవంతుఁ, డార్యధార్మికానార్యులు,
భ్రాతృసంఘయుతుఁడు, బల్లిదుండు,
బహుసమరవిజయియ, బరగుదు ర్భాత్రపుల్
సంధి కర్తవ్యమయిన సప్తకముగ. ౨౩

సీ. సత్యవంతుఁడు తనసత్యంబు పాలించు,
సంధి నుల్లంఘన సలుపఁ డెపుడుఁ,
బ్రాణబాధలనై నఁ బడయనొప్పునుగాని,
యార్యుండు ద్రోక్కఁ డనార్యపథము,
అని ధార్మికునినెల్ల రనుగమింతురు, ధర్మ
జనరాగవంతుఁ డనాధ్యుఁ డతఁడు,
నాశ మొడలుట కనార్యునితో సంధి
యర్హ మ్మగు సకాలయాపనముగ,

తే. సహతపుఁ గంటకమయ వంశతతివోలె
భ్రాతృసంఘి సంధేయుఁ డబాధ్యుఁడగుటఁ;
బ్రబలుపైఁ బోరు మన నిదర్శనము లేదు,
గాలి కెదురేగు మేఘంబుఁ గంటి మెచట? ౨౪

తే. ఎల్లరును, నెల్ల తావుల, నెల్ల తఱుల,
జామదగ్నునిఁ బోల్చువా జన్యవిజయి

నండగొని తత్ప్రతాపజ మనుభవింతు
నిండు సిరి, నందుచలన సంధేయుఁ డతఁడు. ౨౫

కావున నిట ఈ చెప్పిన గుణములలో అనేకములు
గల యట్టి యీ రాజహనునితో సంధి చేసికొనవలసినది.

చక్రవాకము పలికెను. - 'సర్వమును బోధపడినది.
ఓకొంగా, త్వరగాపోయి, ఇంక నచటి విశేషమును మరలం
గనుంగొని రమ్ము.' అంతట హిరణ్యగర్భుఁడు జక్కవను,
'మంత్రి, సంధి సేయఁదగనివారు ఎందఱు? వారిని వినఁ
గోరికగా నున్నది,' అని యడిగెను. మంత్రి చెప్పుచున్నాఁ
డు. - 'దేవరా, చెప్పెదను —

సీ. బాలుండు, వృద్ధుండు, పటుదీర్ఘరోగియు,
జాతి సంఘాత నిష్కాసితుండు,
భీరుకజచుండును, భీరుకుండును, మఱి
లుబ్ధజనుండును, లుబ్ధ స్వయము,
విప్రకృతామాత్యవితతియు, వివచూతి
మగ్నుండు, బహుచిత్త మత్రయుతుండు,
దేవబాడబదూషి, దైవహతుండు, దైవ
పరుండు, దుర్భిక్షియు, బహురిపుండు

తే. దేశ, కాలచ్యుతుండు, బలద్విష్టుఁ, డస్త
సత్యధర్ముండు, ననెడి వింశతి విధముల
సృష్టులతో సంధిపలదు పోరే రచింపు,
వడిగ వారలు రిపు వశంవదు లగుదురు. ౨౬

సీ. అల్పప్రభావుఁడ యగుఁగాన బాలుండు,
 వానికై పోర నెవ్వఁడు రాఁడు ;
 ఏల నా బాలకుం డీలేఁడు ఫలముల :
 యుద్ధంబునకును సయుద్ధమునకు
 నుత్సాహశక్తిశూన్యు లగుట నృద్ధుండు
 దీర్ఘమయుండును దీనమతులు
 పరిభూతు లగుదురు స్వజనంబుచేతనే ;
 యిందులో సందేహ మెంచవలదు ;

తే. ఎల్లజాతులచే బహిష్కృతుఁడెవండు,
 వానిఁ గెడపుట నులువగు, వానిజనులె
 సమయమును వేచియుండి, యాశ్రయముదొరక,
 వానిఁ గూల్తురు, విజగీషువశముఁ జెంది. ౨౭

సీ. అని మాని భీరుఁడు సనుసట్టులే భీరు
 జనులు తేనిఁ ద్యజింతు సమరమందు ;
 లోభికై యనుజీవులు దురంబు సేయరు,
 వేతనం బీయమి విడుతు రతని;
 దానంబుచే వారు దాయకు లోనయి
 తమదొరనే కూల్చి దాయకొఱకు;
 ప్రకృతులు బవరంపుఁబ్రస్తావనలయందు
 ద్యజియింపుదురు విరక్తప్రకృతిని;

తే. విషయములయం దమిత సక్తి వెలయువానిఁ
 బెక్కువిధముల సులభంబు పెల్లగింప,

మంత్రులు త్యజంత్రు బహుచిత్తమంత్రుఁడని ;
ద్వేష్యుడగువారి కతఁ డవస్థితిరహితుఁడు. ౨౮

సీ. ధర్మంబె బలిగాన దైవహతుఁడుదేవ
విప్రదూషియుఁ జేటు వెసఁ గుడుతురు,
దైవజములు వివత్సంపద, లని, దైవ
చింతి న్నయము పూన్కిసేయఁ డెపుడు ;
దుర్భిక్షహతుఁడు డిందును స్వయమే, బల
వ్యసని తాఁబోర నవశతఁ జెందు ;
స్థానబలాపేతుఁ జంపుఁ గంటకుఁడును
నీరిలో మొసలి యేనికనుఁ బోలే ;

తే. బహురిపుడు డేగకదుపులోఁ బాపురంబు
భంగి నెటఁ జను నచటనే భంగ మొందుఁ ;
గాలబలి పరిమార్చు నకాలబలిని,
గౌళికము రాత్రిహతదృష్టిఁ గాకిఁ బోలే. ౨౯

ఆ. సత్యధర్మహరుఁడు సంధి కర్తుఁడు గాఁడు,
సంధిచేసికొనియు సాదుగామి ;
నచిరముగనె వాఁడు పచరించు విక్రియ,
తగును సంధ్యసంధి తత్త్వ మిట్లు. 30

ఇంకనుం జెప్పెదః-సంధి, విగ్రహము, ఆననము,
యానము, సంశ్రయము, ద్వైధీభావము, అనునవి అఱు
గుణములు ; పనులయొక్క ఆరంభోపాయము, పురుష

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

ద్రవ్యసంపద, దేశకాలవిభాగము, వినిపాతప్రతీకారము,
కార్యసిద్ధి, అనిమంత్రమున నయిదంగములు ; సామదాన
భేదదండములు నాలుగుఉపాయములు ; ఉత్సాహశక్తి,
ప్రభుశక్తి, మంత్రశక్తి, అనిమూడుశక్తులు. ఇదంతయు
నిత్యము ఆలోచించి గొప్పవారు జయింపఁ గడంగుదురు.

క. ప్రాణము నర్పించిననుక

మానవులయ గనని యారమాదేవత తా

నే నీతి విద్యవృక్షులగే

హానకుఁ జంచలయ యయ్య నరుగుఁ బరువునకొ.

అట్లును చెప్పినారు:—

ఆ. ఎవనిధనము సమముగ విభక్త మొప్పుడును,

జరగతులును మంత్ర మరయఁ గావు,

ఎవనినేని పల్కుఁ డెవఁ డప్రియములను,

వాఁడు సాంతిరీపవసుధ నేలు.

౩౨

మఱియు, మహామంత్ర సంతి నుపదేశించినాఁడు
గాని, ఇపు డారాజు జయగర్వముచేత దానిని అంగీకరిం
పఁడు. కావున మన మిట్లుచేయుదము. మనమిత్రుఁడు,
సింహాశరాజు మహాబలుఁడను బెగ్గురు నేరేటిదీవియందు,
కలహములు పుట్టించుఁగాక ! ఏలయన,——

క. తను లెన్న గాచిఁగొని, చ

క్కనఁ గూడినదండు తోడఁ గదలుచు, రిపునికొ

జను నభితప్తునిఁ జేయఁగ,

ననువగుఁ దప్తంబు నదుక నభితప్తముతోఁకా.' 33

అంతట రాజు 'అట్లే యగుఁగాక' అని విచిత్తుఁడనెడి శొక్కరచేత మిక్కిలి రహస్యమైన జాబును ఇచ్చి సింహాశ ద్వీపమునకుం బంపెను.

తర్వాత వేగు మరల వచ్చి నివేదించెను.- 'దేవా, అచ్చటి ప్రస్తావమును వినుము, అచ్చట గద్ద ఇట్లనియె.- 'ప్రభూ, మేఘవర్షుఁడు అచట చిరకాల మున్నవాఁడు; ఆరాజు' హిరణ్యగర్భుఁడు సంధిచేయఁదగిన గుణములు కలవాఁడో కాఁడో అతనికి తెలియును.' అంతట నానిని రప్పించి రాజుడిగినాఁడు.- 'కాకీ, ఆరాజు హిరణ్యగర్భుఁడెట్టివాఁడు? అతనిమంత్రి చక్రవాకుఁడు నెట్టివాఁడు?' మేఘవర్షుఁ డిట్లు వచించెను.- 'దేవరా, ఆ హిరణ్యగర్భరాజు ధర్మరాజునంత దొడ్డవాఁడు; సత్యసంధుఁడు. చక్రవాకుని వంటి మంత్రి మఱియొక్కఁడను కానరాఁడు.' 'అట్లయిన నీచేత సతఁ డెట్లు మోసపోయినాఁడు?' అని రాజుడిగెను. మేఘవర్షుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.-

క. 'కడునమ్మి చేరువారలఁ

దడయక వంచించుటయు విదగ్ధత యగునే!

ఒడి నిద్రఁ గూరినాతనిఁ

గడపుటచే బొరుషంబు కీర్తిత మగునే.

34

వినుము రాజా, ఆమంత్రి నన్న చూచినప్పుడే కని
వట్టినాడు; కాని, ఆరాజు దొడ్డవాడు. అందువలన
నాకు మోసపోయినాడు.

క. తనవలె సత్కుండని దు

ర్జను నెవ్వడు విశ్వసించు, సత్యాత్ముని నా
తని, ధూర్తులు వంచించురు

కనుకట్టోయనఁగ మేకకై ద్విజుఁ బోలెకా.' ౩౫

‘అదియె’ట్లని రా జడుగఁగా మేఘవర్షుడు వక్కాణించెను.

కథ ౬.

గౌతములవారి తపోవనమునందు ఒక బ్రాహ్మణుడు
యజ్ఞము సేయఁ బూనుకొని అందుకై గ్రామాంతరమున
మేకను విలిచి బుజమునం బెట్టుకొని పోవుచుండఁగా
దారిలో మువ్వరు మోసగాంధ్రు చూచి, ఏయుపాయ
ముననైన ఈమేక మనకు దొరకెనా అందువలన మనకు
తెలివి హెచ్చును. అని యాలోచించుకొని దారిపొడుగు
నను కోసుకోసుదూరమున మూఁడుచెట్లక్రింద ఆబ్రాహ్మ
ణుని రాకను ఎదురు సూచుచుండిరి. బ్రాహ్మణుడు
సమీపింపఁగానే మొదటివంచకుఁడు ‘ఏమయ్యా, బాప
నయ్యా, కుక్కను బుజానమోచుచున్నావు?’ అనియడి
గెను. ‘ఇది కుక్క గాదు. యజ్ఞానికి మేక.’ అని బ్రాహ్మ
ణుడు చెప్పెను. అటుతర్వాత ధూర్తుఁడును బ్రాహ్మ

ఋని అట్లే అడిగెను. ఆమాట విని బ్రాహ్మణుడు మేళను దింపి నేలబెట్టి మాటిమాటికి పరికించి మఱల బుజమునం గొని సందేహించుచు నడిచెను. ఏలయన,—

తే. ఖలవచనములచే మహాత్ములకునైన
మానసము బిట్టుడోలాయమాన మగును;
వానిచేత నెవండు విశ్వసితఁ, డతఁడు
జిత్రకర్ణునికై వడిఁ జెందు మృతిని.' 3౭

‘అదియెట్లు’ అని రా జడిగెను. మేఘవర్ణుడు చెప్పా చున్నాఁడు:

కథ ౭.

‘ఒకానొకయడవి ప్రదేశములో మదోత్కటుండని సింహముండెను. దానికి నేవకులు ముగ్గురు, కాకి, పులి, నక్కయు. అవి క్రువ్వురుచు ఒకలొట్టిపిట్టం గాంచి ‘నీవెవర వోయి?’ అని అడిగినవి. అది తనవృత్తాంతమును చెప్పి నది. అంత నవి దానిం దోడ్కొనిపోయి సింహమున కప్పగించినవి. సింహము దానికి అభయవాక్కు నొసంగి చిత్రకర్ణుడని పేరిడి తనయొద్ద ఉంచుకొనెను. ఇట్లు కాలము గడచుచుండెను.

అంత నొకప్పుడు సింహమునకు దేహము అస్వస్థ ముగా నున్నందునను, మిక్కుటముగా వర్షము కురియు చున్నందునను, మేత దొరకక అవి అన్నము లేక వ్యాకుల

పడుచుండినవి. అంతట కాక వ్యాఘ్రజంబుకములు చిత్ర కర్ణునే దొరచంపునట్లు ఉపాయము నేయదము. ఏల యీ ముండ్ల మేతరి?' అని ఆలోచించినవి. పులి యిట్లనియె: 'స్వామి అభయవాక్కు నొసంగి వీనిని చేవట్టెను గదా? ఈ ఆలోచన ఎట్లు నెఱవేరును?' కాకి యిట్లనియె. 'ఈ సమయములో స్వామి కృశించియున్నాడు. పాపము నకు వెనుదివియుడు. ఎట్లన,—

తే. తల్లియును క్షుధచే వీడుఁ దనయుఁ గూడ,

పాము క్షుధచేతఁ దనగుడ్లనే మెనవును,

ఏయఘ మెవండు క్షుధచేతఁ జేయఁ గొంకు?

క్షీణులు నరులు కరము నిష్కృపు లగుదురు. 32

తే. మత్తుడు, ప్రమాదవంతుఁ, డున్నాదహతుఁడు

శ్రాంతుఁడు, బుభుక్షితుఁడు, క్రోధి, సత్వరుండు

లోభి, భీరువు, యవతిలోలుఁడును, వీరు

పదుగురును ధర్మవిదులుగా రదియెఱుంగు.' 33

ఇట్లు నిశ్చయము చేసికొని అన్నియు సింహము కడ కుంబోయినవి. 'మేత కేమయిన దొరకినదా?' అని సింహ మడిగెను. 'దేవరా, ఎంతకష్టపడి వెదకినను ఏమియు దొరకలేదు' అని కాకి చెప్పెను. 'మఱి ఇపు డేమిబ్రదుకు నుపాయము?' అని సింహమడిగెను. 'స్వాధీనముగానున్న ఆహారమును వదలుకొన్నందున ఈ సర్వనాశము సంభవించినది.' అని కాకి చెప్పెను. 'ఏమి ఆహారము ఇక్కడ

స్వాధీనము?' అని సింహ మడిగెను. 'చిత్రకర్ణుడు' అని కాకి చెవిలో చెప్పినది. సింహము నేల తాకి చెవులు మూసికొని 'అభయవాక్కునొసంగి నేను నిలుపుకొంటిని. ఈపని ఎట్లుతగును?

క. దానము లనేకములు గో

దానమహీదాన భుక్తిదానాదికముల్

ఈనెఱిఁగా కొకఁడె మహా

దానముగల దదియె యభయదానము మిత్రా! ౩౯

మఱియు, —

తే. ఎల్లరమనోరథముల సమృద్ధిఁ గురిసి

యశ్యమేధంబు సేయనే నుగునో ఫలము

ఆఫలంబును బూరువుఁ డఖిలమొందు

శరణుఁజొచ్చినవానిని గరుణఁ గాచి.' రం

కాకి యిట్లనియె. 'వీనిని మీరు స్వయముగా చంప నక్కఱలేదు. మఱి ఇతఁడే తన్ను మీకు సమర్పించుకొను నట్లు మేము చేసెదము.' ఆమాటకు సింహము ఊరకుం డెను. అంత కాకి నందు పొంది కపటోపాయమువన్ని కడమవానిని కూర్చుకొని సింహముకడకువచ్చి యిట్ల నియె. — 'స్వామీ, ఎంతప్రయత్నించినను మేతదొరక లేదు. ఈప్రకారము ఏలినవారు పస్తుపడియున్నారు.

కాబట్టి యిప్పుడు నామాంనముచు భక్షింపుడు. ఏల
యన, —

ఆ. ఎల్ల సంవదలకు నెందును మూలంబు
స్వామియే నరేంద్ర, సత్యముగను
మూలమున్న వృక్షములు ఫలమిచ్చును
జరులు సేయునట్టి జతనములకు.’

రగ

సింహము ‘ఇట్టి పనిసేయుటకన్న చచ్చుట మేలు.’
అనెను. నక్కయు కాకివలెనే చెప్పినది. ‘కూడ’దని సిం
హము చెప్పినది. ‘నాదేహమువలన ప్రాణ మాపుకొనుము
స్వామీ,’ అని పులి వచించెను. ‘ఎప్పటికిని ఆపని సరిగాదు’
అని సింహ మనియెను. అంతట నమ్మకముగలిగి చిత్ర
కర్ణుడును కడమవారివలెనే తనదేహము నర్పించుకొని
యెను. దానినోట ఆమాట వచ్చియు రాకముందే పులి
దానికడుపుం జీల్చి చంపినది. అన్నియు భక్షించినవి.
కావున, ఖిలవచనములచే’ ఇత్యాదికముం జెప్పితిని.

తర్వాత మఱల బ్రాహ్మణుడు పోవుచుండఁగా
మూడవవంచకుడు ‘ఎందులకయ్యా, బ్రాహ్మణుడా,
కుక్కను బుజాన మోసికొని పోవుచున్నావు?’ అని యడి
గెను. దానిని విని అది కుక్కయే అని నిశ్చయించుకొని
మేకను వదలివేసి స్నానము చేసి తనయింటికి పోయెను.
ఆధూర్తులు మేకను గొనిపోయి భుజించిరి. కావుననేను
‘తనవలె నత్యుండని’ ఇత్యాదికమును వదించితిని.

‘మేఘవర్షణడా ! ఎట్లు నీవు శత్రువులనడుమ చిరకాలముంటివి ? ఎట్లు వారిని మంచితనము చేసికొంటివి ?’ అని రాజడిగెను. మేఘవర్షణడు చెప్పుచున్నాడు. ‘దేవా, స్వామి కార్యము కొఱకుగాని, తనప్రయోజనముంబట్టిగాని జనుఁడు ఏమిచేయఁడు ? చూడు,—

అ. కాలుచుటక గాదె మాళి నింధనమును
జనుఁడు మోచి తెచ్చు జితనమొప్పు,
గడుగుచుండి కాదె కత్తిరించెడి నేటి
పోటు వృక్షపాదములను, తేడ.

౪౨

అట్లునుం జెప్పుదురు;—

తే. మూఁపునం గొని పగతుర మోవవలయుఁ
పనివడినయట్లు మనుజుఁడు పదరకుండ,
పాపముదునలి మండుకపాళి మోచి
పిదప నిశ్చేషముగ మెనవిన దెఱుంగవె.’

౪౩

‘అకథయె’ట్లని రాజడిగెను. మేఘవర్షణడు చెప్పుచున్నాడు.

కథ ౫.

వల్లకాటిలో మండవిషమని పా మొకటియుండెను. అది మిక్కిలి ముసలిదైనందున ఆహారము సంపాదించుకొనుట కుం గూడ శక్తిలేనిదై సరస్సుదరిని వడియుండెను. దానిని దూరమునుండి ఒక కప్ప చూచి, ‘ఏమి, మేత వెదకుకొన

కున్నావు?' అని యడిగెను. 'పో, పో, ఈనిర్భాగ్యుని వృత్తాంతము నీకేల? అని పాము వచించెను. అంతట కాతుకము హెచ్చి కప్ప 'చెప్పిననేకాని వల్లపడదు' అనెను. పాము చెప్పినది. 'బ్రహ్మపురమున శ్రోత్రీయుఁ డొకఁడు కొండిన్యఁ డనునాతఁడు వసించుచుండెను. అతనికుమారుని ఇంచుమించుగా నిరువదినంపత్సరముల వయస్సు వానిని సకలసద్గుణసంపన్నుని దుర్దైవవశమున నాశ్రూరస్వభావముచేత కఱచితిని. నుశీలుఁడనుపేరి యా కుమారుని చావఁగాచూచి కొండిన్యఁడు దుఃఖముపెం వున నేలఁబడి దొర్లసాగెను. అంతబ్రహ్మపురవాసులయిన యతనిబంధువులు అందరును వచ్చి యటఁ గూర్చుండిరి. అందు కపిలుఁడనెడి స్నాతకుఁ డిల్లనియె. 'ఓరి కొండిన్యఁ డా, నీవు మూఢుఁడవు కావున ఇట్లు ఏడ్చుచున్నావు. విను,——

*ఆ. నిత్య మెత్తుకొను సనిత్యత దాఁగన్న

జననియో యనంగ జాతమాత్రుఁ,

బిదపఁ జల్లి దాదివిధమునఁ గైకొనుఁ,

గతము కలదె యిందు మృతికి వగవ.

రర

తే. ఏడ కేఁగిరఁచూ, యామహీరమణులు

సరథసామజ హయబలసైన్యపతులు?

ఎవ్వరి వియోగమునకుఁ దానివృటిల్లు

సాక్షిగా నివృటికిని నీ య్మౌవధూటి.

రగి

ఆ. కాయమునకుఁ గల దపాయంబు కూడనే,
అన్నదంబు లొడమె లావదలకు,
పాయుకొఱకె చేరఁ బాటు వస్తువులెల్ల,
పుట్టుటెల్లఁ బుడమి గిట్టుకొఱకె. రఁ

క. ప్రతినిమునము నీకాయము
క్షుతి నొందెడుఁ గానరాక, చదియు నొకత్రుటిక
* పాతపాతగ మహాతటినీ
శ్రీతమై యామఘటి కరఁగి శీర్ణమగుక్రియక. రఁ

ఆ. యశావనంబు, రూపు, జీవితంబు, ధనంబు
ప్రియులతోడి కూడికయును, విభుత,
నశ్వరంబు లాటు నరుల కెల్లరకును ;
ఇందు బుధుఁడు మోహ మొందఁ జెప్పుడు. రఁ

ఆ. ఎట్టు కడలియందుఁ గట్టెయుఁగట్టెయుఁ
గూడుకొనునొ, కూడుకొని యెడయునొ,
అట్లు లోకమందు నఖిలభూతములును
గూడుకొనుట, కూడుకొని యెడయుట. రఁ

ఆ. ఎట్టు బాటసారి చెట్టునీడ శయించుఁ,
దరలిపోవు, జెట్టుఁ దలఁవడ మఱి,

* పా. పాతపాత నామఘటి నదిం
బలితంబై కరఁగి యాపుమాసినధింగి.

అకరణి సమాగమాపగమంబులు
సంభవించు భూతసంతతులకు.

గీ०

మఱియు,——

క. ఏను గలయ, మేనాయెను,

ఏను విరిసి యెడసి యోనులేనిట డిందకో,

దానేప్పు నెంతమూఢుఁడో

మానవుఁ డత్యంతశోకమగ్నాత్ముండై.

గీ०

తే. మనసునకుఁ బ్రియమైన సంబంధములను

మనుజుఁ డెన్నింటి నిర్మించుకొనునో, యన్ని

కుందు శంకువు లాతని డెందమందుఁ

గాడుకొని యనయము బిట్టు వీడనేయు.

గీ. ౨

మఱియు,——

తే. ఎవనికే నేకతముననే నెచటనేని

తనశరీరముతోనె నిత్యంబుగాఁగ

సంవసతి లేకయుండ నేచందముగను

దనకు వేటగువానితోఁ దనకుఁ గలుగు.

గీ३

క. కూటమియె విప్రయోగము

వాటిల్లెడునంచు బోధపఱుచుం గదరే,

చాటును జన్మమె చాటఁగ

వాటపడనియట్టి మి త్తి వచ్చునటంచున్.

గీ४

క. బయలికి రమణీయంబులు

దయితజనముతోడి సంగతంబులు పుడమిన్

(ప్రియపడి నిరతంబును ది

న్నయపథ్యములుబలె దారుణఫలంబు లిడున్. ౧౧౧

మఱియు,——

క. వెనుకకు మరలక యేవిధ

మునఁ జనునొ నదీప్రవాహములు నిరతంబున్,

వెనుకకు మరలక యావడు

పున రేబవళు లనువుల జచ్చుకొనుచుఁ జనున్. ౧౧౨

తే. సాధుసంగతి యొకటె సంసారమందు

నుఖసమాస్వాద మిడునది సొంపుమీఱ;

అదియును, వియోగపర్యంత మగుకతమున,

దుఃఖములలోన మొదలిటిదుఃఖ మరయ. ౧౧౩

క. కారణ మిట్లుండుటచే

గోరరు సాధువులు సాధుగోష్ఠిని మిగులన్,

వారివియోగపుటసిచే

దారితమగు మదికి మందు ధర లేదుగదా ! ౧౧౪

క. ఉత్తమకర్మంబుల నృప

సత్తము లొనరించినారు సగరాదులు మున్

అత్తమిలిన వాకర్మలు

సత్తమిలిరిగారె యామహాపూరుషులున్. ౧౧౫

తే. బెట్టిదపుదండనలఁ బెట్టునట్టి జమునిఁ

దలఁపఁదలఁప, వివేకి యత్నంబులెల్ల,

వానలో నానినట్టి తోల్బంధనములు
వీడిపోయెడి వడువున, వితథములగు.

౬౦

తే. గర్భమున నేనిసిని దాను గాపురంబు
వీరపూరుషుఁ డెవ్వఁడు చేరు మొదల,
నాక్షణమునుండి నిత్యప్రయాణకలన
నతఁడు దరియుచునుండు నయ్యముని యిల్లు.

౬౧

మఱి సంసారస్వరూపమును విచారించుకోని వారికి
ఈదుఃఖము అజ్ఞానవిజృంభణము. చూడు ;—

క. శోకంబునకు వియోగం

బే కతమా ? తనదుజ్ఞానహీనత కాదా ?

ఏకరణి నది దినంబుల

పోకడతోఁ దరుగు వృద్ధిపొందక చెపుమా !

౬౨

కావున ఈవిషయములో నాత్మస్వరూపము నను
సంధింపుము ; శోకమును తరువకుము. ఏలయన ;—

క. ఆయువుపట్టుల భిన్నము

నేయునవి యకాండపాతజహ్మములు నౌ

గాయకపుఁ గుండువేటుల

కై యనమాషధియచింతగాఁగ నెఱుఁగుమీ.

౬౩

అంతట ఆమాట విని మేలుకొన్నవాఁడువోలె కొండి
న్యూడు లేచి, 'మఱి యింక నింటి నరకమున నుండను ;
అడవికేఁగెదను' అని పలికెను. కపిలుఁడు వెండియు నిట్లు
నియె.—

తే. 'కాననేనియు రాగికిఁ గలుగు దొనఁగు,
గృహమునం దింద్రియముల నిగ్రహము తపము,
రాగమును ద్రుంచి యకలుపారంభుడయిన
పురుషసింహున కిల్లె తపోవనంబు.

౬౪

ఏలయన,—

ఆ. ఆశ్రమంబు హేతువగునె ధర్మమునకు ?
నమరి యేదొ యొక్కయాశ్రమమున,
ధర్మ మాచరింపఁదగు దుఃఖితుండును,
నకలభూతములకు నమదయుడయి.

౬౫

చెప్పిరిగదా;—

ఆ. ప్రాణవృత్తి కొఱకు బోనంబుఁగొనుటయు,
వంశవృద్ధి కొఱకు వరసతియును,
నిక్కువంబుకొఱకు వాక్కు నెవ్వరికగు,
వారి కొక్కగడ్డు వనుధ లేదు.

౬౬

అట్లేగదా,—

తే. ఆత్మనది పుణ్యతీర్థ సత్యప్రవాహ
శీలతట కరుణోర్వి శోషిల్ల దెపుడు,
తానమాడుము దానిలో ధర్మపుత్ర
జీవునికి నీళ్ల చే శుద్ధిచెంద దెందు.

౬౭

ముఖ్యముగా,—

తే. జన్మమృతి రోగవేదనా జరలలోన
మునిగి ముజ్జిడగుచు సార మనగ లేక
మాయగాఁ గ్రమ్మియున్న సంసారకమును
విడుచుకన్నను సౌఖ్యంబు వేఱు లేదు. ౧౮

తే. దుఃఖమే వెండివెండియుఁ దొడరుచుండు
సుఖముమాటయె యర్థంపుఁ జొప్పు లేదు,
దుఃఖమున కేక్రియను జేయుదురొ బదులుగ
నదియె సుఖమని వ్యవహరింపుదురు జనులు.' ౧౯

కొండిన్యూడు 'సరియే' అని ఒప్పుకొనను. తర్వాత
నన్ను ఆబ్రాహ్మణుఁడు శోకార్తుఁడై 'ఇది మొదలుకొని
కప్పలకు వాహనమ వగుదువు.' అని శపించెను. అంతట
నొక బ్రాహ్మణుఁ డిట్లనియె. 'కపిలుని ఉపదేశమువలన
సీహృదయము స్వస్థపడినది. అట్లేనుమా, విను,——

తే. నంగ మెల్లవిధములఁ దలంగవలయు,
దానిఁ దలఁగుట మఱి యసాధ్యంబయేని
సజ్జనులతోడమాత్రమే నలుపవలయు,
సజ్జనులనంగ మనగ భేషము నిజము. 20

మఱియు,—

తే. కామము విడవలయు బొత్తిగా నరుండు
దాని బొత్తిగ విడ నసాధ్యంబయేని,

తనకులనతియెడనె తన్నుకొనఁగవలయు,

నామెయే యందులకుఁ బరమావధంబు.'

౭౧

దీనిని విని కాండిన్యఁడు కపిలోపదేశముచేత శోకాగ్ని చల్లారఁగా యథావిధిగా నన్నానము నాశ్రయించెను. కావున బ్రాహ్మణశాపమువలన కప్పలను మోచుటకు ఇట కనుపెట్టుకొని యున్నాను.' తరువాత ఆకప్పపోయి జాలపాదుడనువేరి కప్పలదొరతో ఆవృత్తాంతమును నివేదించెను. అంతట కప్పలదొర ఆపాము వీపుమీఁద నెక్కి కూర్చుండెను. పాము దానిని వీపున మోచుచు చిత్రవిచిత్రముగా నంచరించుచుండెను. మఱునాఁడు కదలుటకు శక్తిలేని ఆపామును చూచి కప్పలరాయఁడు ఏమి నేడు మెల్లఁగా పోయెదవు?' అని యడిగెను. 'దొరా, తిండి లేనందున సత్తువలేదు,' అని పాము చెప్పెను. 'ఇదే నేను సెలవిచ్చితిని. కప్పలను తినుము.' అని కప్పలరాయఁడు పలికెను. 'మీప్రసాదమును ఇదే నేను గ్రహించితిని.' అని వచించి పాము కప్పలను సారిదిగా మెసవసాగెను. క్రమముగా చెఱువులో కప్పయే లేక పోగా కప్పలరాయనిసైతము తినివేసినది.

కావున 'మూపునంగొని' ఇత్యాదికముం జెప్పితిని. దేవరా, చాలునులెండి ఈపూర్వవృత్తాంతములను చెప్పుకొనుట. ఎల్లవిధములను సంధిచేయఁదగిన వాడైన హిరణ్యగర్భునితో సంధి చేయవలసినదని నాయభిప్రాయము.

యము.' రాజుట్లనియె. 'ఏల నీ కీచిచారము? మాకు ఇతఁడు ఓడినాఁడుగదా? మామొలుపులో బ్రదికిన బ్రదుకనీ, కానిచో పోరనీ.' ఇంతలో జంబూద్వీపమునుండి చిలుక వచ్చి యిట్లు నివేదించెను. 'దేవరా, సింహాళరాజు సారసుఁడు ఇపుడు వచ్చి మనజంబూద్వీపమును పట్టుకొన్నాఁడు.' అంతట రాజు తత్తటపడి 'ఏమి! ఏమి!' అని మఱల నడిగెను. చిలుక మొదట చెప్పినదానినే మఱల చెప్పినది. గద్ద యిట్లనియె:—'బలీ, జక్కవమంత్రీ, బలీ, సర్వజ్ఞుడా!' రాజునియె; 'వీనిమాట ఉండనీ, పోయి వానిని వేరుతో పెకలించివైచెదను.' దూరదర్శి నవ్వి యిట్లనియె,——

ఆ. వమ్ముగా శరద్ధనమ్ముకై వడి గర్జ
నంభ్రమించి ఘనుఁడు నలువఁ డెపుడు ;
అర్థమేని మఱి యనర్థమేనియుఁ బర
గోచరంబు గానికొమరు నడుపు.

౭౨

మఱియు,——

క. పలుపురపై నొక్కుమ్మడి
బలియుఁడయినఁ బోరునేయఁ బడయును గీడుక,
బలితపుసర్పము సమయదె
పలుపురువుల పోటులకును బాల్పడి యొకటక. ౭౩

దేవా, ఇక్కడ సంధి చేసికొనకపోవుట శక్యమా?

అంతట ఇక్కడిరాజు మనకు వెనుకటివైపున మనమీదికి శత్రువులను లేపును.

ఆ. ఎవ్వఁ డర్థతత్త్వ మెఱుంగక క్రోధియా

మూఢుఁ డవల దుఃఖమున మునుంగు,

ముందు వేగిరించి ముంగినను వధించి

వెనుక నేడ్చినట్టి విప్రుభంగి.'

౭౪

'అది యెట్ల'ని రా జడిగెను. దూరదర్శి చెప్పుచు న్నాఁడు:

కథ ౯.

'ఉజ్జయినియందు మాధవుఁడని బ్రాహ్మణుఁ డుండెను. అతనిభార్య బాలెంతరాలు శిశువును చూచుకొనుచుండుమని అతనిని ఉంచి న్నానమునకుఁ బోయినది. ఆనమయమున రాజుకడనుండి పార్వణశ్రాద్ధ మిచ్చుటకు ఆబ్రాహ్మణునికి పిలుపు వచ్చినది. అంతట పుట్టుదరి ద్రుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డిట్లు చింతించెను. 'త్వరగా పోనేని ఎవఁడైనను విని పోయి శ్రాద్ధమును తెచ్చుకొనును. మఱి, బుడుతనికి ఇట కాఁపు ఎవరును లేరు. ఏమి చేయుదును? కానీ, చిరకాలము పెంచిన ఈముంగినను పిల్లవానికి కాఁపుంచి పోయెదను.' అట్లే చేసి వెడలెను. తర్వాత శిశువుకడకు నల్లత్రాఁచు రాఁగా కాంచి ముంగినదానిని చంపి తుండెతుండెములుగా కఱచివైచెను. అంతలో వచ్చుచుండిన బ్రాహ్మణునిఁ జూచి ముంగిన నెత్తుటఁ

దొప్పదోగియున్న ముఖపాదములతో వడిగా పోయి
అతనిపాదములం ద్రెల్లినది. అంతట ఆతీరుననున్న ముంగి
నం బరికించి బ్రాహ్మణుడు 'నానుతుని ఇది భక్షించినది'
అనితలచి దానిని చంపెను. తర్వాత వచ్చి చూచుకొగా
శిశువు నుఖముగా నుండెను. పాము చంపబడియుండెను.
అంతట ఉపకారిగదా ముంగిన యని తెలిసికొని బ్రాహ్మ
ణుడు కడుంగడు దుఃఖము ననుభవించెను.

ఆ. కామకోపలోభగర్వమోహేర్ష్యుల

లోని యాఱురిపులగా నెఱుంగు;

బయలిశాత్రవులను భంగించు టేపాటి,

వీని గలుచువాడె విజయి, సుఖయు.'

౭౫

'మంత్రి, ఇదే నీనిశ్చయమా?' అని రా జడిగెను.
మంత్రి వచించెను;—'దేవా, ఇదే, ఏలయన,—

తే. మంచివస్తుల జ్ఞప్తియు, మించుప్రతిభ,

జ్ఞాననిశ్చితి, మంత్రరక్షణము, దృఢత,

పంచగుణి యిది ప్రగడకుఁ బరమధనము;

ఇది గలుగుమంత్రి దొర కిల నెల్లఁ గూర్పు.

౭౬

అట్లే,—

తే. గొబ్బున నొనర్పకు పని, తబ్బిబ్బుపడకు,

ఆపదల కవివిక్తి పరాస్పదంబు;

అరసి చేయునతనిఁ గప్పు సిరులు దామె,

వాని గుణములమీఁది బల్బులపునబలె.

౭౭

కావున, దొరా, ఇప్పుడు నామాట చేయుదువేని;
సంధిచేసికొని పొమ్ము; ఏలయన,—

ఆ. సాధ్యమునకు నాల్గు శాస్త్రోదితంబులు

సామముఖములయిన సాధనములు,

లెక్క యొక్కట ఐనతక్కువాని ఫలంబు

సామమునకె సిద్ధి సంఘటితము.' ౭౯

‘ఇది ఎట్లు నెఱవేటును? అని రా జడిగెను. మంత్రి
చెప్పుచున్నాడు.—‘రాజా, త్వరలో నెఱవేటును; ఏల
యన,—

ఆ. పగులఁ గొట్ట సులువు, తగిలింప వహి లేదు,

మంటికుండఁబోలె గొంటుజనుని;

బగులఁగొట్టఁ గడిది, తగిలింప సులభంబు,

స్వర్ణఘటమువోలె నత్పరుషుని. ౮౦

మఱియు,—

*౪. తెలియని మనుజుని సుఖముగఁ

తెలుపందగు సుఖతరముగఁ దెలుపఁగవచ్చు

దెలిసినవానిని, దెలిసియుఁ

దెలియని నరుఁ డెల్ప బ్రహ్మదేవునివశమే. ౮౧

ముఖ్యముగా ఈరాజు ధర్మజ్ఞుఁడు, మంత్రియు సర్వ
జ్ఞుఁడు. ఈవిషయమును పూర్వము నేను మేఘవర్ణనివలన
తెలిసికొంటిని. ఆరాజు చేసినచేతచేతను అదియే స్పష్ట
పడినది. ఎట్లనఁగా,—

క. అరయుదురు కర్మచేతం

బరోక్షగుణ వృత్తులం బ్రమతు, లందులకై

యరయుదు రా కర్మలనుం,

బరోక్షములనే తదీయఫలములచేతకా.'

౧౧

‘ఏల మాటమీఁద మాట. మీయిష్టప్రకారము చేయుఁడు’ అని రాజు వచించెను. అంతట గద్దమహామంత్రి ‘వారివిషయమై అట్లు ఉచితముగా చేయవలయు’ నని చెప్పి కోటలోనికి తరలెను. ఇంతలో వేగు కొక్కెరవచ్చి హిరణ్యగర్భరాజునకు విన్నవించెను. ‘దేవా, సంధిచేయుటకు గద్దమహామంత్రి మనకడకు ఇదె వచ్చినాఁడు.’ రాజు హంసయనియె,—‘నుంత్రి, మఱల వీరిపక్షము వాఁడెవఁడేని మనయింటం జొచ్చును గావలయును.’ సర్వజ్ఞుఁడు నవ్వి ఇట్లనియె.—‘దేవరా, ఇప్పుడు ఇందు భయకారణము లేదు. ఏలయన, ఈగద్ద దూరదర్శి చాలదొడ్డమనస్సు గలది. ఒకప్పుడు శంకయే వహింపరు. ఒకప్పుడు అన్నిటను శంకయే. అట్లే కదా,—

సీ. హంస యొక్కఁడు రాత్రియందు నరసిలోనఁ

కుముదమండము వెదకుచుఁ జరించి,

మెం డగునక్షత్రమండలీ ప్రతిబింబ

ములఁ గాంచి, వానిం గుముదము లనుచుఁ,

దినఁ బూని కావని తెలిసి రే నిట్లుగాఁ

బుచ్చి, పిమ్మటఁ బవల్ మెచ్చుగాఁగ

బెక్కులు కుముదముల్ పిక్కటిల్లగఁ గని
సత్సంతతుల ప్రతిచ్ఛాయ లనుచుఁ

తే. తినక నిట్రుగనే పవలిని గడపెను ;
ఇట్టిదే యిది, మోసపోయిన మనుజులు
నిజము ప్రత్యక్షముగ మ్రోల నెగడుచున్న
మోసమని యెంచి మోసమె పొందుచుండు. ౮౨

తే. మనసు ఖలులవలనఁ జెడ్డమానవుండు
సాధువులఁగూడ నమ్మక నంచరించు,
పాయసముచేతఁ గాలినబాలకుండు
పెరుఁగుఁగూడ నూఁదుకొని త్రావెడు విధమున. ౮౩

కావున, దేవా, మనశక్తికి తగినట్లు ఆతనిని సత్కరించు
టకు రతనంపుఁగానుకలు లోనగుసామగ్రిని సిద్ధము నేయిం
పుము.' అట్లే జరుగఁగా జక్కవమంత్రి ఎదురువోయి గద్ద
మంత్రిని కోటదర్వాజానుండి గొరవించి తెచ్చి రాజదర్బ
నము నేయించెను. గద్దమంత్రియు తనకొనఁగిన యాసన
మందుఁ గూర్చుండెను. జక్కవమంత్రి, 'సమస్తము మీ
స్వాధీనము. మీయిచ్చచొప్పున ఈరాజ్యమును మీ రను
భవించుడు' అనివచించెను. 'అదేసరి' అని రాజహంస పలి
కెను. దూరదర్శి యిట్లనియె.-'ఇది యిట్లే. అయినను
ఇప్పుడు ఎక్కువగా విస్తరించుటవలన ప్రయోజనము
లేదు. ఎందుల కనఁగా,—

తే. పిసిండి నర్థముచేతఁ గై వనము నేయు,
కోవఘూర్ణితు నంజలికూర్పుచేత,
బాలిశుఁ దదీయచిత్తానువర్తనమునఁ,
దత్త్వకథనంబుచేఁ బండితప్రకాండు.

౮౪

మఱియు,—

తే. మిత్రుని హరింపు సద్భావమృదుతచేత,
బంధుజనమును సత్యసంభ్రమముచేత,
స్త్రీని భృత్యుల దానసత్క్రియలచేత,
కడమవారల దాక్షిణ్యగరిమచేత.

౮౫

కావున మహాప్రతాపుడైన చిత్రవర్ణరాజును ఇపుడు
సంధిచేసికొని వంపుఁడు.' 'సంధి ఎట్లు చేయవలయునో'
దానినికూడ చెప్పుఁడు,' అని జక్కవ అడిగెను. గద్ద చెప్పా-
చున్నది: 'వినుండు. చెప్పెదను,—

క. బలవంతుఁ డెత్తివచ్చిన

బలహీనుఁడు కాలహరణ పరతంత్రవిధి

తలఁగ నగునిడుమ, యట్లది

తలఁగని పక్షమున సంధిఁ దనరుపవలయున్.

౮౬

సీ. ఒప్పుఁ గపాలంబు, నుపహారమును, మఱి

సంతానమును బైని సంగతంబు,

పైనుపన్యాసంబు, ప్రతికారసంయోగ

పురుషాంతరాదృష్టనరము లనఁగ

ఆదిష్టమల్లె యాత్మాదిష్టము ను పగ్ర
హంబునల్లె పరిక్రయం బనంగఁ
బ్రోచ్చిన్నమును బరభూషణంబును బైని
స్కంధోపనేయంబు సరిఁ బదాఱు ;

తే. వీనితత్త్వం బెఱింగిన విభుఁడు మర్త్య
భువనదేవేంద్రుఁ డన భోగములు భుజించు
గానఁ దెలిపెద వీనిలక్షణము లెల్ల
నీతివిద్యావిశారదాఖ్యాత సరణి.

౮౭

సీ. సమఫలంబు కపాలసంధియా, నుపహార
మీవించే నగుఁ, గన్య నిచ్చునెడల
సంతానకంబగు, జరుగు నెయ్యది మైత్రీ
నదిసంగతంబన నలరుచుండు,
ఆజీవితావధి యర్థఫలంబులు
సమములై యెగుల సంపదలను
భేద మేఁదుచుఁ బ్రీతిఁ బెరయును సంగత
కంబు కాంచనసామ్యకారణమున

తే. పర్వసంధులయందు శ్రేష్ఠం బగుటను
కాంచన మనెడుపేర విఖ్యాతమయ్యె ;
ద్రవ్యశుద్ధిని గూర్చి కృతంబు సంధి
సంస్తుతమగు నుపన్యాససంజ్ఞ చేత.

౮౮

సీ. ఉపకృతి నేసితి నొకతటి నితనికి
నితఁడు నాకును నుపకృతి యొనర్చు,

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపు

ననుకారణమునఁ జేయునది ప్రతీకారి
 సంజ్ఞకం బగునట్టి సంధిసుమ్ము,
 ఏనుఁ జేసెద నిప్పు డితనికి నుపకృతి
 నిఁకమీఁదఁ జేసెడి నితఁడు నాకు
 నని రామభాస్కరతనయులకుం బోలె
 నదియుఁ బ్రతీకారమగు నొకయెడ,

తే. పూని యేకార్థమగుక్రియఁ బొందుగాఁగ
 నొడఁబడుట దానిపాటినయోగసంధి,
 నాకొఱకె ఛోరవలయు నీనాబలమ్ము
 లనుచు జీతంబిడుట పురుషాంతరంబు.

౧౯

నీ. ఈ వొకఁడవె సేయు మీపని నాకని
 రివుఁ డిడఁ బణ మదృష్టపురుషంబు,
 తననాటఁ బాలు జీతము వెట్టి బలియగు
 ద్వేషితోఁ జేయ నాదిష్టసంధి,
 తానె యొడంబడఁ దనదండుతోడ నా
 త్నాదిష్టసంధినా నది చెలంగు,
 లఖిలంబుఁ బ్రాణరక్షార్థ మొసంగెడు
 సంధి యుపగ్రహసంజ్ఞకంబు,

తే. బండరువునందు నాలవభాగమైన
 సర్థమైనను సకలంబునైన నిచ్చి
 కడమ కాపాడుకొనుటకుఁ గాఁగజేయు
 సంధి బుధులు పరిక్రమసంధి యండ్రు.

౨౦

సీ. సారవంతములైన తుమల నిచ్చుటచేత
 నగుసంధి యుచ్చిన్నమనఁగ నొప్పు ;
 త్మాయందుఁ బుట్టిన సకలఫలితమియ్యఁ
 బరిభూషణంబని పరగు సంధి ;
 స్కంధోపనేయ మన్సంధిచే నొక్కొక్క
 నై నికుడును మితమైనపంట
 మూఁపుపై నిడుకొని మోవనయ్యెడుపాటి
 కై కొనవచ్చును గడపల నిది,

తే. ఒండొరుల కుపకృతి చేత, నిండుమైత్రి,
 వియ్యమున, నుపహారాన నొయ్యనాల్గె
 సంధు లొప్పురునందురు శాస్త్రవిదులు ;
 నామతమ్మున నుపహార నామమొకట. ౯౦

తే. మైత్రినంధిని విడి కడమ సకలమును
 నుపహృతివిభేదములె, యభియోగిబలము
 గలయతఁడు గాన మరలఁడు ఫలము లేక,
 కాన నుపహార మొక్కఁడె కలుగుసంధి. ౯౧

రా జడిగను;- 'మీరు మహాపండితులరు; ఇప్పుడు
 మే మేమిసేయవలయును ఉపదేశింపుడు.' దూరదర్శి
 యిట్లనియె- 'సీ! ఏమి యిట్లు పలికెదరు !

క. కాయము నేడో రేపో
 పోయెడి, నాథులను రోగముల శోకములక ;

ఈయస్థిరపు న్బుగ్గుకు

నై యేమానవుడు సేయు నభుముం జెపుమా. ౯౩

ఆ. నీటిలోని చంద్రునీడయుఁ బోలెను

దరళతరము జీవితమని యెఱిగి,

బుద్ధిమంతుఁ డెపుడు పొనరింపవలయును

మంచిపనులనే సమంచితముగ.

౯౪

తే. వట్టి మృగతృష్ణవలె క్షణభంగురంబు

మాయనంసార మిది ; యిది మాయుక్తోఽకు

నజ్జనులతోడి సంగతి నలువరయ్య,

పొందుదురు దానిచే ధర్మమును సుఖంబు.

౯౫

కావున నాకు సమృతముగా నిట్లు చేయుడు.

ఏలయన,—

*క. వెలయంగ నశ్వమేధం

బులు వేయును నొక్కసత్యమును నిరుగడలక

దుల నిడి తూచిన, సత్యము

వలనను ములుసూపు గౌరవంబున పేర్చి.

౯౬

కావున ఈరాజులిరువురును సత్యమునుపేరి దివ్య
ప్రమాణముం గావించి కాంచనసంజ్ఞ చేయుదురుగాక.'

'అట్లే అగుఁగాక' యని సర్వజ్ఞుఁ డనియెను. అంతట
వస్త్రాదికములు కట్ను మిచ్చి దూరదర్శిమంత్రిని పూజిం
చిరి. అతఁడు సంతసించి జిక్కవను తోడ్కొని నెమలి

రాజకడకుఁ బోయెను. అచ్చట గద్దమాటప్రకారము చిత్రవర్ణరాజు బహుచూనము లిచ్చి సర్వజ్ఞుని సత్కరించి సంభాషించి, అసంధికి అంగీకరించి రాజహంసకడకు పంపెను. దూరదర్శి యనియె. 'దేవా, మనకోరిక నెఱవేరి నది. ఇకను మనతావలమునకు వింధ్యాద్రికి తరలుదము.' అంతట అందఱును తమతావు చేరి మనస్సునందు కోరుకొన్న ఫలమును అనుభవించిరి'.

అనిచెప్పి విష్ణుశర్మ 'ఇంక నేమిచెప్పదును, చెప్పుడు.' అని యడిగెను. రాజపుత్రులు పలికిరి. 'అయ్యా, నీయనుగ్రహంబునంజేసి సమస్తరాజ్య వ్యవహారస్వరూపము నెఱింగితిమి. అందువలన మేము సుఖము గలవారమై యున్నాము.' విష్ణుశర్మ ఇట్లనియె. 'అట్లయినను ఇదియు నగునుఁగాక;—

చ. సకలనృపుల్ జయుల్ సతము

సంధివశంబున సంతసిల్లుతఁ

సుకృతులు నిర్విపత్తులయి

చొక్కపుగీర్తి ధరితి నించుతఁ,

వికసిలుఁ గావుతఁ హృదిని వేశ్య

తలోదరివోలె నీతియుఁ,

ప్రకటమచోత్సవ ప్రకర

భాసురవక్త్రులుగాత మంత్రులుఁ.

౯౭

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

- సీ. ఎంతకాలము పొల్చు నిందుశేఖరుఁ డద్ర
 కన్యాప్రణయ పేటకంబు గాఁగ,
 ఎంతకాలము పొల్చు నిందిర హరియెడ
 క్రొమ్మబ్బిన మెఱుంగుఁ గొమ్మగాఁగ,
 ఎంతకాలము వాణి యెనఁగును బ్రహ్మశి
 రశ్చంద్రశాలా పురంధ్ర గాఁగ
 ఎంతకాలము భానుఁ డెనఁగు సురాలయ
 వలభీవిటంక కుంభంబు గాఁగ,
- తే. అంతకాలంబు నారాయణార్యరచిత
 సారవాణీ హితోపదేశంబుతోడ
 రహిని వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి
 విరచిత తదాంధ్రమిదియును వెలయుఁగాత. ౯౮

సంధి సమాప్తము

ఆంధ్ర హితోపదేశ చంపువు ముగిసినది.

అనుబంధము (అ) మిత్రలాభము

[సంస్కృత హితోపదేశములోని యాక్రిందికథకు
మూఱుగా పంచతంత్రములోని శాండిలీకథ
యీ తెనుంగుగబ్బమునం జేర్పబడినది.——]

(చూ. పుట ౫౩)

తే. కవుగిటను జిక్కగ్రుచ్చి యాకస్మికముగ
గూఁకటిం బట్టి తివించి యాగుబ్బుగాఁగ
ముదుకభర్తకు జవరాలు ముద్దు లిడెడి,
నిందు నేదియొ బల మైనహేతు వుండు. ౨౦౦

కథ ౩.

చూడాకర్ణుడు ఆకథ చెప్పుమని యడిగెను. వీణా
కర్ణుడు చెప్పసాగెను.——‘గౌడదేశములో కాశాంబియని
పట్టణము గలదు. అందు చందనదాసుఁడను వైశ్యుడు,
మహాధనము కలవాఁడు, ఉండెను. అతఁడు ముసలితన
ములో కామప్రేరితమానసుఁడై ధనగర్వముచేత లీలావతి
యను వైశ్యకన్యను వివాహమాడెను. ఆమెయు యౌవన
మొంది మదనని గెలుపు జెండావోలె వెలుంగుచుండెను;
ఆముది మగనివలన ఆమెకు సంతృప్తి కలుగదాయెను. ఏల
యనఁగా,——

అ. ఎండఁబడినవారి కినునియం దెట్టులో,
యజ్ఞనందు శీతహతులు నెట్లో,
మూఁడుకాళ్ల మగని మొగమునం దట్టులే
వెలఁదుకలమనస్సు వేడ్క గొనదు. ౨౦౧

మఱియు,——

క. నరునకు శిరోరుహంబులు
నరసినవిమ్మటను గామనత్వం బిస్తీ!
పరపురుషన క్తచిత్తులు
తరుణులు గనుఁగొందు రాక్షసభంబుగ ముదుకక.

ఆముసలిమగనికి ఆతరుణియందు మితిలేనియనురాగ
ముండెను. ఏలన,——

ఆ. ధన మతిప్రియము సదా యెల్లజనులకు,
ధనముకన్న జీవితము ప్రియంబు,
జీవితమునకన్నఁ జిన్నిప్రాయపుటాలు
ప్రియనుమీ యెపుడును వృద్ధపతికి. ౨౦౩

మఱి యాలీలావతి యావనమదముచేత కులమర్యాద
నుల్లంఘించి ఎవఁడో ఒకవైశ్యకుమారుని మీఁద మరులు
కొనెను. ఏలయన,——

సీ. ఇచ్చవచ్చినయట్టు లెనఁగూచు నుండుట,
పుట్టినయింటనే నట్టుకొనుట,
యాత్రోత్సవఁబులయందుఁ జొర్రైంచుట,
పురుషులతో గోష్ఠి బొందుటయును,

పరదేశముందు నివాసంబు సేతయు,
నియమంబులేకయే నెగడుచుంటు,
జీవనోపాయంబు క్షీణతఁ జెందుట,
చెడివలతోఁ గూడఁ జేరుటయును,

తే. మగనివార్ధక, మీసుచే మండుటయును,
పకపకనగవు, పరిహాసభాషణంబు,
అనఁగఁ బండ్రిండుదోషంబు లంగనలకు
శీలనాశకము లని పచిత్తుబుధులు. ౨౦౪

మఱియు, —

క. త్రాగుడు, తిరుగుడు, దుష్టుల
యోగము, నిజభర్తతో వియోగమ్మును, న
న్యాయగారవాసనిదలు,
బా గాఱుచు స్త్రీల కంచుఁ బల్కుదు రాద్యుల్.

ఆ. తండ్రిగాఁచుఁ గన్నెతనమునఁ, బిమ్మట
భర్త గాఁచు యువతిభావమందు,
స్థవిరభావమఁదుఁ దనయులు గాతురు,
చెల్ల దనఁగు, యెచుడు స్త్రీకి స్వేచ్ఛ. ౨౦౬

తే. తల్లితోఁ, దోడఁబుట్టిన దానితోడఁ,
గూఁతుతో నైనఁ, గూర్చుంట గూడ దొంటి;
నింద్రియశ్రేణి బల్లిదం బెంతయేని
కర్షణముసేయు విద్యత్ప్రకాండు నైన. ౨౦౭

ఒకప్పుడు ఆలీలావతి రత్నాలవెలుగులచే పలు వన్నెలు దువాళించు మంచముమీఁద ఆవైశ్యకుమారునితో సుఖముగా కూర్చుండి నమ్మకముగా నల్లాపించుచుండి, తెలియకుండ వచ్చినమగనింగాంచి తటాలునలేచి జుట్టుపట్టి బిగ్గఁకాఁగిలించి ముద్దుగొన్నది. ఈనందులో మిండఁడును పాటిపోయెను. చెప్పిరిగదా ;—

ఆ. దైత్యగురుఁడు సదివెఁ దా నేమి శాస్త్రంబు,
దేవతాగురుండు దేనిఁ జదివె,
అట్టిశాస్త్ర మెల్లఁ బుట్టులోనే బ్రహ్మ
స్త్రీలబుద్ధిలోఁ బ్రతిష్ఠ చేసె.

౨౦౮

అనుబంధము. (ఆ) మిత్రలాభము

[సంస్కృతహితోపదేశములోని యీక్రింది భాగము.
౧౮౯ పద్యము తర్వాత ఈ తెనుంగుఁ గబ్బమునం
ద్యజింపఁబడినది. చూ. పుట ౭౯]

మిత్రమా, లఘువతనకా, నీయీ యుపదేశముచేత
ఇట్లగును;— ఎట్లనఁగా,—

ఆ. బేరినుతుండు తనదుప్రియ గబ్బిగుబ్బల
రాసుతుండు పట్టరహిని గాంచి
ఆత్మ నెల్లకాల మలఁదురినవితానఁ
దెగనిదుఃఖమీవు తెచ్చిఁబొందు.

౨౦౯

ఆకథ చెప్పుమని వారిరువురును అడిగిరి. హిరణ్యకుండు చెప్పసాగెను. - కాన్యకుబ్జదేశమందు వీరసేనుడని రాజుండెను. ఆతఁడు వీరపురమను పట్టణమునకు తుంగ బలుండను రాజకుమారుని యువరాజుంజేసెను. అతఁడు మహాధనికుండు, వయసువాఁడు; ఒకనాఁడు తననగరములో సంచరించుచు మిక్కుటమయిన నిండు జవ్వనమున నున్న దానిని లావణ్యవతి యనుదానిని ఒకవైశ్యకుమారుని భార్యను గాంచెను. అంతట మదనునిచేత మదికలగి తన మేడకుంబోయి ఆజవరాలిక్కి దూతి సంపెను. ఏలన;—

తే. సాధుమార్గంబు, నింద్రియశాసనంబు,

త్రవ, వినయ, ముండు నరున కెందాఁక నన్న?

బొమ్మవిలు ద్రోయఁ జెవిదారి నెమ్మెలాండ్ర

కృష్ణపక్షదృగిషు వెద గీఱుదాక.

— ౨౧౦

లావణ్యవతియు నాతనిం గాంచినక్షణమునుండి మదనుని కోరిల యేటులకు గుండియలు తూట్లువోయి ఆతని యందే మనస్సును నిలిపి సంతాపపడుచుండెను.

అంతట దూతిమాటను విని లావణ్యవతియిట్లనియె:—

“నేను పతివ్రతను, జుమా, పరపురుషునిఁ దాఁకనయినఁ దాఁకను జుమా, ఏలయన,—

క. ఇలు దక్షతతోఁ దీర్చుచు,

గులముక్ వెలయించునుతులుఁ గూతులుఁ గల దే

బలురక్తిఁ బతికిఁ గూర్చుచు

నలరుపతివ్రతను భార్య యనఁగాఁ జెల్లుక. ౨౧౧

మఱియు, —

క. పతికిం దుప్పి యొనంగని

మతకరి నా లనఁగఁ జనదు ; మహిళామణిచేఁ

బతి సంతృప్తుం డైనక

ధృతితో దీవింతు వారి దేవతలెల్లక. ౨౧౨

ఆ. కోకిలకు రూపు కొమరుమీఱున్వరంబు,

తావసులకు రూపు దమశమములు,

పడఁతులకును రూపు పతిపరాయణవృత్తి,

రూపహీనులకును రూపు విద్య. ౨౧౩

ఆ. ఎవతెనడతఁ దగవు, ధవుఁ దుగ్గడించునో

తరుణులందు నామె ధన్యురాలు.

అగ్నిసాక్షికముగ హస్తంబు గైకొన్న

పతియె శరణు సుమ్ము సతుల కెందు. ౨౧౪

కావున నాప్రాణేశ్వరుఁడు ఏమే మాజ్ఞాపించునో నేను దానినే అలోచింపక చేసెదను.' 'ఈమాట నిశ్చయమా?'

అని దూతియడిగెను. 'నిశ్చయము' అని లావణ్యవతి

యుత్తరము చెప్పెను. వెంటనే దూతిపోయి ఆవృత్తాంతము

నెల్ల తుంగబలునికి తెలియఁజేసెను. దానిని విని తుంగ

బలుఁడు 'దానిమగఁడే తెచ్చి నాకిచ్చట యనునది యెట్లు

సాధ్యము?’ అని యడిగెను. ‘అందులకు ఉపాయము చేయవలయును.’

[ఇది మొదలుగా మూలగ్రంథములో కర్పూరతిలక కథ-యన్నది. దానియనంతరము మరల లావణ్యవతీ కథ. —

కర్పూరతిలక కథ ఇట్లు అవతరింపబడినది. ‘ఆ కథను చెప్ప’మని రాజపుత్రుడు డడిగెను. కుట్టని చెప్పుచున్నది. — ‘బ్రహ్మరణ్యమందు’, ఇత్యాది.]

తర్వాత కుంభనగతైయొక్క ఉపదేశము మీఁద ఆ రాజకుమారుడు ఆవైశ్యకుమారుని తనఖాలువులోనుంచుకొనెను; క్రమక్రమముగా సమస్తమైన సమ్మకపు బనులలోను నియమించెను. ఒకనాడు రాజకుమారుడు స్నానము చేసి మైపూతయలంచి సింగారపునగలు ధరించి యిట్లనియె: — ‘నేను ఒక నెలవరకు గౌరీప్రతిము చేసెదను; అందులకై నేటినుండి ప్రతిరాత్రియు కులకన్య నొకతెను, జవరాలిని. తెచ్చి నాకప్పగింపుము. ఆమెను నేను విధిప్రకారము పూజించెదను.’ అంతట చారుదత్తుడను పేరి యావైశ్యకుమారుడు అవిధమయిన జవరాలిని తెచ్చి ఒప్పగించుచుండెను; ఏమిచేయునో యని చాటునుండి చూచుచుండెను. తుంగబలుడు అతడుని తాళకయే దూరము నుండి వస్త్రాలంకార గంధ చందనములు సమర్పించి

ఆంధ్రహితోపదేశ చంపువు

తోడిచ్చి యింటికి వంపుచుండెను. దానిం గని వైశ్య కుమారుడు నమ్మకము పొందినవాడై లోభము మనస్సును లాగఁగా తనభార్యను విలాసవంతు రాలిని తెచ్చి యిచ్చెను. తుంగబలుడు ఆమెను తనమనోదయితయుగు లావణ్యవతినిగా నెఱింగి తొట్రుపాటునో లేచి బిగ్గగవుంగి లించి ఆనందముచే కన్నులు మూసికొని మంచముపై దానితోఁగూడ క్రీడించెను. దానిం గని వైశ్యకుమారుడు చిత్తరుబొమ్మవలె టిచ్చవడిమిక్కిలి దుఃఖపడెను. కావున 'బేరిసుతుడు' ఇత్యాదికమును చెప్పితిని, నీకును అట్లే అగునని.

శోధనము

పుట.	పద్యములేక పంక్తి.	తప్పు	2. తప్పు
1	17	ధనము	ధనము.
2	౪	దలపట్టి	దలపట్టి
10	౪౧	కొరలు	కొరలు
14	౮	బదులగు	బదులగు
20	4	పులి	పులి
37	12	వెట్టినది	వెట్టినది.
57	4	కొట్టుచుండెను	కొట్టుచుండెను
77	8	సనాథము	సనాథము
78	22	యిట్లనియె	యిట్లనియె
83	౧౮	నాథులు	నాథులు
„	„	శ్రీయిదురక్ష	శ్రీయిదురక్ష
95	33	రచించి	రచించి
106	౬౫	పలుకు, జనులు	పలుకుజనులు
111	24	సంపాదించు	సంపాదించు
116	7	చేయునో	చేయునో
118	15	దొరికినది	దొరికినది
125	17	నాతోయిదె	నాతో. ఇదె
142	౧౪౫	త్తరంగ	త్తరంగ
149	౧౬3	న్యాయబన్యా	న్యాయబన్యా
167	౧౮	వెరగుపడ	వెరగుపడ
168	11	సిద్ధపఱుపుము	సిద్ధపఱుపుము
175	12	ఏమిచేయ	ఏమిచేయవలయును
		వలయును	నోదానినిఏలినవా
			రు చేయవలయును
„	3౫	గుఱుతగు	గుఱుతగు
176	3౬	గాత్రచేష్ట	గాత్రచేష్ట—
179	౪౪	మందఱకుకు	మందఱకును
186	౬౫	ప్రయుక్తచే	ప్రయుక్తచే

188	5	కేగి	కేగి
193	౮౭	బఱచుట	బఱచుట.
195	౨౭	ప్రవేశపెట్టియు న్నాడని; అనెను.	ప్రవేశపెట్టియు న్నాడని; అంధ జక్కవ...స్వా... వాడుకాకియేగా వలయును" అనెను
197	5	రాజుదర్శనము	రాజదర్శనము.
199	19	దంతయు	తయు
200	౯౯	త్యజించుచుకొ	త్యజించుకొ
203	19	జరిగెను	జరిగెను
209	8	పనిజఱుపుట	పనిజరుపుట
214	౧౩౫	లెస్సపఱుపు,	లెస్సపఱుపు.
215	4	ఇఱుపురును	ఇరువురును
222	10	జఱుగును	జరుగును
227	4	జఱుగదు	జరుగదు
230	15	నేను	వేగు
230	8	అక్కర	అక్కఱ
240	10	యయ్య	యయ్య
246	22	మేకను	మేకను
248	12	అందరును	అందఱును
252	13	తరుగు	తఱుగు
250	16	గలది. ఒకప్పుడు	గలది. అయినను
25	22		మందమఱుల స్వ భావము ఇట్టివి ఒకప్పుడు
258	18	పర్వసంధుల	పర్వసంధుల
258	18	మెత్తన	మెత్తన
258	17	అలోచింపక	అలోచింపక

మ హా మూ వ లి

మొదలైన గ్రంథము కథలు

నేలటూరి వెంకట రమణయ్య గారు

రచించిరి

రీ 2-0-0

వేదము వేదవిశయకాశ్రి లండన్ బ్రదర్స్

4. మల్లి కేశ్వరగుడిసెందు, లింగిసెట్టిపేథి, జి. టి. వడరాను.

అర్ధ రువో కూడ సగము సొమ్ము అద్వైత పంపకలెను.

తపాలచార్జి ప్రత్యేకము.

సంస్కృత గ్రంథములు.

వేదమువేదము, మల్లి నాథ వ్యాఖ్య - తమిళన ప్రతిపద
 చీకాతాత్పర్యపదప్రయోజనవర్ణ-అక్షేపసమాధానములు. రు. 2 8
 రఘునాథము మల్లి నాథ వ్యాఖ్య-తమిళ చీకాతాత్పర్యములు.
 మొదటి రి పర్వలు 3 0
 వసుదేవసంభవము, మొదటి రి పర్వలు, వైరాగ్యలెనే చీక. 3 0
 అమరకావ్యము శృంగారలక్ష్యము. వేదాధిపతి సంస్కృత
 వ్యాఖ్య. సుప్రసాదాద్ధరీచయము. శ్రీకృతయచ్చు 1 0
 శ్రువ్యాచారము. సంస్కృతవ్యాఖ్య. తమిళ వాక్యచీక. 0 12

హితోపదేశము, మామముమాత్రము, పాతప్రతి	0	9
పంచతంత్రము, ,, ,,	0	12
దశకుమారచరిత్రము ,, ,,	0	8
వ్రతకల్పవల్లి (రీచితములు)	0	12
విష్ణుచరిత్రము, తెనుగు పూర్వబీక. (అచ్చగుచున్నది)		
రసమంజరి, శృంగారరసస్వరూపనిర్ణయము, నటిక. క్రొత్తయచ్చు 3		
ప్రియదర్శికానాటిక, శ్రీహర్షకృతి సంస్కృతబీష్మము		
గద్య పద్యములుగా అంశీకరణము సయితము	1	0
శబ్దమంజరి సమాసకుసుమాశ్రితిచరిత్రమంజరులు, పాతప్రతి	0	4

అంధ్ర గ్రంథములు.

పద్యకౌశ్యములు.

అమృతమాల్యద సంకీర్ణవ్యాఖ్య.	12	0
శృంగారనైషధము సర్వంకమివ్యాఖ్య (అచ్చగుచున్నది)		
జయవిలాసము, చేమకూర వేంకటకవి.టికాసహితము. క్రొత్తయచ్చు 3		
అంగధరచరిత్రము ,, ,, (అచ్చులో)		
హాస్తివరామాలుగము, కేదాంతము, మడికిసింగనకృతి	1	8
ధ్రువీశ్వరీయము, నిగోషము	0	8
వారిజాతాపహరణము, మామముమాత్రము	0	8
పారంగధరచరిత్ర, ద్విపద (కవి విశ్వకర్మమతస్థుడు)	0	8
హరిశ్చంద్ర, ద్విపద. గౌరననుంత్రి ప్రణీతము	1	0

నాటకములు.

ప్రతాపరుద్రీయనాటకము, సటిప్పణము, క్రానుపైజ	2	8
నాగ్నిలియదనాటకము	1	8
ఉదానాటకము, సటిప్పణము, క్రానుపైజ	1	8
అభిజాన శాకుంతల నాటకము, కాళిదాసీయమునకు తెనుగు	1	8
విక్రమోర్వశీ నాటకము, Inter Text నోట్సుతో	2	0
మాళవికాగ్నిమిత్ర నాటకము	0	12
నాగానంద నాటకము (అచ్చగుచున్నది)		
రత్నావళీ నాటిక, శ్రీధరణికోట వేంకటసుబ్బయ్యగారివ్యాఖ్యతో	1	8

